Marcela Vîlcu

Praxiologia limbii române

Curs universitar

Chișinău, 2025

Recomandat pentru publicare de către Senatul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, procesul-verbal nr. 5, din 17.12.2025

Recenzenți:

Mariana Marin, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Natalia Popa, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Vîlcu, Marcela.

Praxiologia limbii române: Curs universitar / Marcela Vîlcu. – Chişinău : [S. n.], 2025 (CEP UPSC). – 149 p.: tab.

Referinţe bibliogr.: p. 133-134. – [100] ex.

ISBN 978-9975-48-335-3.

811.135.1(075.8)

V-60

© Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, 2025

Tipărit la Centrul Editorial-Poligrafic al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, str. Ion Creangă, nr. 1, MD-2069

Preliminarii

Lucrarea de față oferă un suport teoretic în materie de limba română și reprezintă un instrument temeinic de învățare pentru studenții de la programele de studii de licență în domeniul de formare profesională *Pedagogie în învățământul primar,* la unitatea de curs *Praxiologia limbii române,* prevăzută să actualizeze, să completeze, să structureze și să restructureze achizițiile studenților, dobândite și dezvoltate în cadrul disciplinei „limba și literatura română" la nivelurile gimnazial și liceal, precum și să fundamenteze pregătirea viitorilor pedagogi în domeniul de formare profesională din perspectiva competenței de comunicare cultă în limba română.

Lucrarea are drept scop formarea la studenți a unei viziuni de ansamblu despre funcționarea limbii române ca sistem și dezvoltarea competențelor de comunicare orală și scrisă în limba română, prin cunoaşterea sistemelor limbii (fonetic, lexical, gramatical), a tendințelor actuale ale limbii române și a normelor în vigoare. Este elaborată conform curriculumului în vigoare pentru unitatea de curs *Praxiologia limbii române*.

La finalizarea cursului, studenții vor demonstra că sunt capabili:

- ✓ să aplice, în mod conștient, normele limbii române în construcția comunicării didactice la nivelul primar de învățământ;
- ✓ să coreleze conceptele specifice sistemelor fonetic, lexical, gramatical ale limbii române cu produsele curriculare la limba și literatura română pentru clasele primare;
- ✓ să construiască mesaje educaționale în limba română, adecvate particularităților elevului de vârstă școlară mică;

- ✓ să susțină o comunicare cultă în limba română cu factorii educaționali implicați în formarea personalității elevului de vârstă școlară mică;
- ✓ să-și gestioneze cultivarea continuă pe dimensiunea comunicării în limba română, dând dovadă de motivație și responsabilitate

Lucrarea constituie un reper teoretic nu doar pentru studenții de la programele de studii menționate, ci și pentru toți cei interesați de actualizarea, consolidarea și dezvoltarea cunoștințelor de limba română contemporană.

CUPRINS

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 1 6

NOȚIUNI GENERALE DESPRE LIMBA ROMÂNĂ: ORIGINE ȘI EVOLUȚIE 6

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 2 14

NOȚIUNI DE FONETICĂ 14

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 3 42

NOȚIUNI DE LEXICOLOGIE 42

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 4 71

NOȚIUNI DE MORFOLOGIE 71

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 5 119

NOȚIUNI DE SINTAXĂ 119

ANEXE 135

Anexa 1 136

Anexa 2 145

Anexa 3 148

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 1

NOȚIUNI GENERALE DESPRE LIMBA ROMÂNĂ: ORIGINE ȘI EVOLUȚIE

Prevederi curriculare: unități de conținut

Curs

- Noțiuni generale despre limba română: origine, evoluție, procesul de constituire a limbii române literare

Practice

- Limbă națională, variante de funcționare: limbă literară, limbă populară, grai

Suport teoretic

Concepte-cheie: romanizare, reromanizare, limbi romanice, limbă națională, limbă literară, limbă standard, grai

Limba este un sistem abstract complex, care reprezintă principalul mijloc de comunicare între membrii unei colectivități. Ea a apărut din necesitatea omului de a comunica. E un sistem de semne (asocieri de sunete cu anumite semnificații), care a apărut în istoria conviețuirii sociale a oamenilor ca instrument de materializare a gândirii: are caracter social – apare și se dezvoltă în societate, pentru a asigura comunicarea între membrii unei societăți.

Limba română este de origine latină, s-a dezvoltat din latina populară/vulgară (în lat. „vulgaris” = popular), în urma asimilării limbii și culturii băștinașilor, proces care se numește *romanizare*, ca rezultat al colonizării Daciei de către romani (a. 106 d. H.) și a transformării ei în provincie romană, în urma războaielor dintre Decebal și Traian. Dacii au trebuit să adopte latina ca limbă secundară de comunicare cu administrația, cu armata și cu coloniștii romani.

Latina adoptată de locuitorii Daciei, timp de câteva secole, a suportat modificări și transformări, în rezultatul cărora a apărut o limbă nouă, așa cum s-a întâmplat și cu alte limbi vorbite pe teritoriile cucerite de romani.

Limba română face parte din familia limbilor romanice, alături de limbile *italiană, franceză, spaniolă, portugheză, catalană, provensală*, toate formate în rezultatul colonizării romane și având la bază elementul latin, după cum se poate vedea din exemplele din tabelul de mai jos.

română	**italiană**	**spaniolă**	**portugheză**	**franceză**
câmp	campo	campo	campo	champ
timp	tempo	tiempo	tempo	temps
cald	caldo	Caldo	caldo	chaud
negru	nero	Negro	negro	noir
trei	tre	Tres	tres	trois
scrie/scriere	scrivere	escribir	escrever	ecrire
bine	bene	Bien	bem	bien
verde	verde	verde	verde	vert
cămașă	camicia	camisa	camisa	chemise

Orice limbă națională (vorbită de reprezentanții unui popor, ce reprezintă totalitatea actelor comunicative verbale, produse și înțelese de toți vorbitorii) are un aspect spontan, mai puțin îngrijit, care se manifestă doar oral (*limba populară*) și altul normat, elaborat (*limba literară*). Totodată, ea se manifestă și în forma unor variante regionale (*graiuri*).

Graiurile[1] sunt variante lingvistice regionale, au un registru funcțional mai restrâns (adesea limitat la necesitățile vieții rurale), circulă doar în formă orală și se disting prin unele particularități de ordin fonetic sau lexical. Aceste variante sunt reciproc inteligibile (anumiți termeni de vocabular sunt ușor de echivalat): orice vorbitor din Muntenia se înțelege perfect cu românii din Moldova sau cu cei din Transilvania, din Oltenia sau din Banat.

N.B! Nu există limbă moldovenească, ci grai moldovenesc!

- Graiul moldovenesc este varianta teritorială (neliterară) a limbii române, cu particularitățile sale lexicale și fonetice, vorbită în Moldova istorică de pe ambele maluri ale Prutului.
- Limba națională, vorbită pe întreg spațiul/în toate regiunile istorice românești poartă glotonimul[2] de **limba română** [3].

Limba literară este aspectul cel mai îngrijit, din punct de vedere fonetic, lexical și gramatical, al limbii unui popor, care servește ca instrument de exprimare a celor mai diverse manifestări ale culturii, dezvoltat și consolidat de-a lungul timpului prin activitatea vorbitorilor. Iorgu Iordan definea limba literară drept aspectul cel mai desăvârșit al limbii întregului popor, rezultat al unei

[1] Graiurile limbii române sunt: *muntenesc, oltenesc, moldovenesc, bănățean, maramureșean, bucovinean, crișean, ardelenesc.*

[2] Glotonim – nume dat unei limbi

[3] În R. Moldova, limba română a fost declarată oficial limbă de stat (cu revenirea la alfabetul latin) la 31 august 1989, fapt consfințit ulterior în *Declarația de Independență*, aprobată la 28 august 1991. La 29 iulie 1994, majoritatea parlamentară a agrarienilor a aprobat și a inclus în Constituție sintagma „limba moldovenească" pentru denumirea limbii de stat. În anul 2013, Curtea Constituțională a decis că *Declarația de Independență* prevalează în raport cu Constituția, confirmând denumirea de „limba română". În martie 2023, Parlamentul R.Moldova a adoptat o lege care înlocuiește termenul „limba moldovenească" cu „limba română" în toate textele legislative și în Constituție.

perfecționări neîntrerupte, realizate în toate sectoarele culturale ale societății: este limba ştiinţei, a literaturii, a teatrului, a administraţiei.

Limba literară are caracter normat: se bazează pe anumite reguli unanim acceptate, consemnate în scris și având caracter obligatoriu, numite norme, ceea ce îi asigură stabilitate în timp, unitate în spațiu și corectitudine. Este utilizată atât în formă scrisă, cât și oral. Lingvistul Iorgu Iordan menționa: „O limbă literară vorbită există numai după ce se formează limba literară scrisă". Este limba utilizată în literatura artistică și științifică, în toate instituțiile administrative ale statului, în presă, la radio și TV, în viața politică și în instituțiile de învățământ. Este limba în care se scrie. Limba română literară uzuală, generală, comună, folosită în mod curent, în situații obișnuite de un vorbitor obișnuit poartă numele de *limbă literară standard.*

N.B!

Limba literară este o variantă a limbii naționale, având caracter normat și cultivat și servind ca instrument și suport al unei culturi scrise.

Procesul de formare a limbii române literare începe odată cu apariția primelor creații literare orale și a primelor texte scrise (sec.14-15), unul dintre care este *Scrisoarea lui Neacşu* (1521).

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, limba româna își îmbogățește vocabularul cu multe cuvinte de origine latină, împrumutate din celelalte limbi romanice, proces numit *reromanizare*. Consolidarea și desăvârșirea limbi române literare se produc în perioada modernă – începând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea și până în prezent – o perioadă de evoluție intensă a limbii, denumită *perioada modernizării limbii române literare*.

Acest proces este marcat de trecerea oficială la alfabetul latin, care se produce în anul 1860, un eveniment mult așteptat de toți românii. Din acest moment începe constituirea sistemului ortografic

românesc și a întregului sistem normativ al limbii, prin elaborarea dicționarelor, a manualelor, a gramaticilor, în care sunt consemnate normele limbii.

Până la adoptarea oficială a alfabetului latin, scrierea românească se făcea, în mare parte, cu alfabet chirilic, cu care au fost scrise primele cărți (cu caracter religios)[4]. După secolul al XV-lea, apar şi scrieri în limba română, dar tot cu alfabet chirilic, care, deşi adaptat într-o măsură specificului limbii române, prezenta importante inconveniențe. Trebuie precizat că în Transilvania au fost tipărite cărţi cu alfabet latin şi mai înainte, dar sistemul corespondenţelor dintre litere şi sunete a fost provizoriu, neunitar, fluctuant. Câteva decenii înaintea oficializării alfabetului latin, a fost folosit un alfabet de tranziţie, care îmbina literele chirilice cu cele latine.

Etapele evoluției limbii române literare [5]

Limba literară veche	**1532 – 1656:** se constituie variantele literare ale limbii române (munteană, moldoveană, bănățeană-hunedoreană, nord-ardeleană) și forma lor scrisă; **1656 – 1780:** tendințe de constituire a normei lingvistice în baza variantei/ graiului muntenesc;
Etapă de tranziție	**1780 – 1836:** vocabularul se completează cu împrumuturi neoromanice (proces de reromanizare). Are loc procesul de unificare a variantelor literare și de modernizare a limbii; **(etapa premodernă)**
Limba literară modernă	Între anii **1831 – 1881,** se constituie normele literare ale limbii române. Se oficializează scrierea cu alfabetul latin (**1860**); se elaborează sistemul ortografic, sistemul normativ al limbii; Din **1881**, limba intră într-o fază optimă de modernizare, grație operelor cărturarilor și ale scriitorilor clasici.

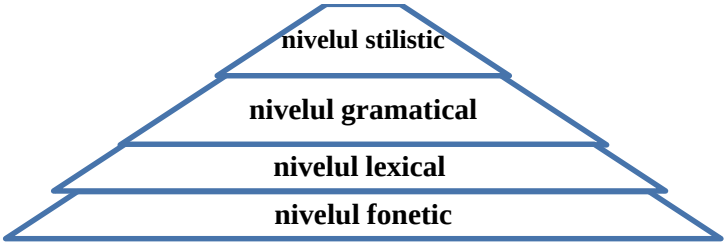
[4] Primele cărți apărute pe teritoriul românesc erau scrise în limba slavă (datorită influenţei bisericii ortodoxe în această parte a Europei)

[5] O prezentare mai amplă poate fi găsită accesând linkul https://ro.wikipedia.org/wiki/Limba_rom%C3%A2n%C4%83

Din perspectiva structurii, o limbă se constituie din mai multe niveluri, organizate ierarhic: o unitate de la un anumit nivel este alcătuită din mai multe unități ale nivelului imediat inferior. Fiecărui nivel îi corespunde câte o unitate minimală definitorie: fonemul/sunetul; lexemul/cuvântul; morfemul, enunțul.

În funcție de nivelurile limbii s-au impus și domeniile studiului lingvistic, numite și *ramuri lingvistice*:

- **nivelul fonetic** (studiat de *fonetică)* cuprinde elementele fonice prin care aceasta se materializează și care alcătuiesc structura ei sonoră, nucleul material, adică sistemul ei fonetic (sunete, accent, intonaţie).
- **nivelul lexical/lexico-semantic** (studiat de *lexicologie*) cuprinde domeniul cuvintelor: sensurile, originea și formarea cuvintelor, relațiile semantice dintre acestea;
- **nivelul gramatical** (studiat de *gramatică*), ce include:
  a) **nivelul morfologic** (cuprinde cuvintele și regulile de modificare a formei lor, pentru a exprima categoriile gramaticale specifice părții de vorbire în care se încadrează);
  b) **nivelul sintactic** (cuprinde regulile de combinare a cuvintelor în entități sintactice (propoziții, fraze), ca unități ale comunicării; relațiile/raporturile dintre cuvinte în cadrul propoziției/frazei.
- nivelul **stilistic** reprezintă modul în care resursele limbii sunt selectate și organizate pentru a conferi expresivitate, emoție sau rigoare unui mesaj, în funcție de scopul comunicării și de context. Acesta nu este un nivel izolat, ci se manifestă prin utilizarea specifică a elementelor de la toate celelalte niveluri (fonetic, lexical, gramatical)

Nivelurile structurale ale limbii

Fiecare nivel al limbii funcționează în baza anumitor norme, care au caracter prescriptiv/obligatoriu și trebuie respectate de toți vorbitorii.

- Norme fonetice (ortografice, ortoepice) – cuprind regulile de pronunțare corectă a sunetelor și a cuvintelor (piatră ~~kiatră”~~; bine ~~„ghini”~~, ziuă ~~„dzîuă”~~), de accentuare corectă a cuvintelor (di**re**ctor, adminis**tra**tor, acumula**tor*)*, precum și de scriere (*agreează, beată, biată*). Aceste reguli se raportează atât la nivelul fonetic, cât și la cel morfologic, de aceea normele de ortoepie și de ortografie sunt codificate împreună în dicționare ortografice, ortoepice ce conțin elemente de morfologie. Cel mai recent și în vigoare este „Dicționarul ortografic, ortoepic cu elemente de morfologie”, apărut în a. 2021.
- Norme gramaticale, constituite din:
  a) Norme morfologice – se referă la modificarea formei cuvintelor în funcție de gen, număr, caz etc. („Mariei”, „lui Gabi”; „copiază” ~~„copie”~~; „absolvă” ~~„absolvește”~~; „limbii” ~~„limbei”~~ etc.) .
  b) Norme sintactice – se referă la aspectul general al enunțurilor, la organizarea lor (topică, tipul de structurare a enunțului, dimensiunile lui, posibilitățile de realizare a relațiilor și a raporturilor sintactice): „vreau să spun” ~~„vreau ca să spun”~~,

„din cauza bolii” ~~„datorită bolii”~~ etc. Tot acest nivel vizează și sistemul de reguli de punctuație.

- La nivelul stilistic, instrumentele prin care se conferă expresivitate exprimării sunt figurile de stil și procedeele artistice de exprimare. Tot de acest nivel țin și registrele stilistice și stilurile funcționale ale limbii, utilizate în funcție context, de mediul social și de intenția vorbitorului.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 2

NOȚIUNI DE FONETICĂ

Prevederi curriculare: unități de conținut

Curs

- Obiectul de studiu al foneticii. Unitățile fonetice segmentale și suprasegmentale[1]. Relațiile foneticii cu celelalte discipline lingvistice. Sistemul fonologic al limbii române: corespondența fonem – literă;
- Tipuri fundamentale de sunete. Grupurile vocalice: diftongi, triftongi.
- Silaba: structura silabică a limbii române, silabația

Practice

- Componența fonematică a cuvântului: raportul fonem (sunet-tip) – literă.
- Valorile fonetice (silabică și consonantică) ale grupurilor de litere *ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi;*
- Grupurile vocalice: diftongi, triftongi; Ortografia diftongilor;
- Silaba, silabația. Reguli de silabație și de despărțire la capăt de rând. Structura analitică a silabei;
- Analiza fonetică a cuvântului

Suport teoretic

Concepte-cheie: vorbire, sunet articulat, structura sonoră a limbii, fonem, literă, valoare fonetică, vocală, consoană, silabă

Fonetica[6] este știința care studiază sunetele limbajului articulat (producerea, transmiterea, receptarea lor), adică sunetele vorbirii[7], ca facultate specific omenească. Spre deosebire de animale, care tot emit sunete, omul emite sunete *articulate*, adică produse conștient, prin punerea în mișcare a organelor aparatului articulator, din care formează anumite combinații purtătoare de înțeles – cuvintele.

Obiectul de studiu al foneticii îl constituie structura sonoră a limbii, adică inventarul de elemente fonice produse şi receptate în procesul comunicării umane prin actul vorbirii.

Fonetica – ramură a lingvisticii care studiază *structura sonoră a limbii*:

a) modul de producere, de transmitere, de audiție a sunetelor;
b) însușirile fiziologice și acustice ale sunetului.

Sunetul rostit este semn audibil (şi vizibil prin scris) al vorbirii. Sunetele, fiind elemente concrete, reprezintă învelişul material, sonor, al limbii.

Sunetele articulate sunt vibraţii ale aerului produse de coardele vocale şi modulate de celelalte organe adaptate vorbirii.

Aspecte/direcții de studiere a structurii sonore:

- ✓ fonetica propriu-zisă studiază producerea și receptarea sunetelor articulate;
- ✓ ortoepia stabilește norme de pronunțare corectă a sunetelor și a îmbinărilor sonore;
- ✓ ortografia stabilește reguli de scriere corectă;

[6] Termenul *fonetică* provine din greacă: *phonetikos* – referitor la sunet.

[7] Vorbire *s.f.* Facultatea proprie omului de a-și exprima gândurile, sentimentele, intențiile etc. și de a le comunica printr-un sistem de sunete articulate emise cu ajutorul unor organe specializate; exersarea acestei facultăți; limbaj articulat; vorbit. (DEXI, 2007)

- ✓ fonologia (fonetica funcțională) studiază unitățile fonice ca realizare funcţională, numite *foneme*, din perspectiva funcţiei lor de a produce și a distinge semnificaţii: *mamă – lamă – ramă*. Fonetica priveşte sunetul ca fenomen fizic/concret, iar fonologia îl examinează ca unitate sonoră funcţională, abstractă. Baza fonologiei o constituie diferența dintre sunet și fonem.

Tabel. Corelația sunet – fonem

Sunetul (unitate fizică)	**Fonemul (unitate lingvistică/mentală**
- *individual și concret* (este pronunțat și auzit)	- *general și abstract* (nu este un sunet al vorbirii, ci un model sau tip ideal); - nu este sunet ca atare, ci perceperea acestuia la nivel mintal – este amprenta psihică a sunetului.

Ştiinţa sunetelor articulate e cunoscută sub dubla denumire de *fonetică/fonologie.* Fonetica și fonologia sunt părți complementare ale unei discipline științifice, deoarece au același obiect de studiu – sunetele limbii studiate din perspective diferite. Fonetica se ocupă de sunetul fizic (pronunția, caracteristicile acustice și articulatorii), în timp ce fonologia studiază și sistemul de sunete (foneme) într-o limbă și funcția lor distinctivă (de a diferenția cuvinte). Ca știință a sunetelor, fonetica ocupă un loc aparte în sistemul disciplinelor lingvistice, cu care este într-o strânsă legătură, deoarece sunetul articulat constituie materialul necesar pentru formarea unităților lingvistice de la celelalte niveluri ale limbii (cuvinte, propoziții, fraze). Anume din aceste considerente, studierea disciplinelor lingvistice se începe cu fonetica.

Relațiile foneticii cu celelalte discipline lingvistice:

- cu *lexicologia* – are cea mai strânsă legătură. Însăși noțiunea de cuvânt explică această relație (cuvântul este asocierea unei forme/structuri sonore cu un sens (sau mai multe sensuri): cuvântul este format din sunete/foneme, sensul cuvântului

depinde de componența lui sonoră, adică o anumită combinație de sunete-tip redă un anumit sens: *mamă – ramă – damă – lamă.* Totodată, din aceleași sunete, combinate diferit, se pot forma cuvinte diferite: [o], [c], [t] – *cot, toc*.

- ✓ Accentul, ca unitate fonetică, schimbă sensul structurii fonice/cuvântului, diferențiind astfel cuvintele (omografe): *veselă – vesélă, imobil – imobíl;*

- cu *morfologia* – orice schimbare a formelor morfologice ale unui cuvânt flexibil se face prin intermediul unor schimbări de ordin fonetic. Pentru a exprima diferite sensuri gramaticale, cuvântul îmbracă forme diferite, deci corpul lui fonetic suportă anumite modificări: unele elemente de ordin fonetic, precum *alternanțele fonetice, accentul, lungirea unor sunete* se folosesc cu rol gramatical. Ex. *mare – maaaare; veste – vești; cânt – cânți; cântă – cântă* etc.
  - ✓ Accentul, unitate fonetică suprasegmentală, apare ca marcă unică de timp în formele gramaticale ale unor verbe: *intră – intră, cumpără – cumpără, felicită – felicită, apropie – apropie* etc.
  - ✓ Intonația servește ca marcă a cazului vocativ și a modului imperativ (uneori, este singura marca a acestor sensuri gramaticale): *Ana citește. Ana, citește! Ion intră. Ion, intră!*
  - ✓ Lungirea vocalei servește ca mijloc de exprimare a sensului gramatical de superlativ absolut: *mare – maaare; repede – reeepede.*
  - ✓ Alternanțele fonetice marchează sensuri gramaticale diferite: *iubesc – iubești, pot – poate, profesor – profesoară, deștept – deșteaptă* etc.

- cu *sintaxa* – legătură realizată prin intermediul *accentului (logic)* sau al *intonației,* care servesc ca mijloace de evidențiere a unui cuvânt din enunț, schimbându-se astfel funcția lui sintactică și sensul enunțului: ex. *Femeia mai tânără a tăcut. Femeia, mai tânără, a tăcut. Cumpăr mere roșii. Cumpăr mere, roșii. Ion scrie. Ion, scrie! Ion scrie?*
  - ✓ Intonația este marca tipului intonațional de propoziție: aceeași propoziție, rostită cu intonație diferită, poate relata/constata, poate exprima o interogație sau un ordin, adică poate marca tipuri diferite de propoziție după scopul comunicării. În același timp, intonația (unitate fonetică) este dependentă de topică (element al sintaxei). Schimbarea topicii atrage schimbarea intonației. Topică directă: *Nuferi galbeni încarcă lacul albastru al codrilor*; topică inversată: *Lacul codrilor albastru/ Nuferi galbeni îl încarcă*. (M. Eminescu)
  - ✓ Pauzele (o componentă a intonației) împart enunţurile în unităţi sintactice: același enunț poate fi împărțit diferit, în funcție de locul pauzelor: *Femeia care nu vrea să frământe, toată ziua cerne. Femeia care nu vrea să frământe toată ziua, cerne. Vreau să te văd mamă. Vreau să te văd, mamă.*
- cu *stilistica* (studiază valorile expresive ale limbii) – cu ajutorul *accentului* și al *intonației* se scoate în evidență un cuvânt/un grup de cuvinte, schimbându-se, de fiecare dată, valoarea semantică a enunțului: *Vii <u>azi</u> la mine? <u>Vii</u> azi la mine? Vii azi <u>la mine</u>? Femeia care nu vrea <u>să frământe</u>, toată ziua cerne. Femeia care nu vrea să frământe toată <u>ziua</u>, cerne.*

N.B!
Pentru a înțelege un fenomen din cadrul limbii, e necesar de a-l cerceta prin prisma tuturor disciplinelor lingvistice.

Importanța foneticii[8] este incontestabilă: cunoașterea ei asigură pronunțarea și scrierea corectă a cuvintelor, conform normelor ortoepice și ortografice în vigoare, precum și înțelegerea faptelor de limbă de la celelalte niveluri.

Sistemul fonologic al limbii române. Corespondența fonem (sunet-tip) – literă

Sistemul fonologic românesc este latin în esenţă, dar are unele trăsături specifice datorate evoluţiei istorice a limbii. Faţă de latina populară din secolele al III-lea – al IV-lea d. H., limba română s-a îmbogăţit cu vocalele mediale *ă* şi *î*, cu un mare număr de diftongi şi triftongi, cu consoanele *č, ğ, ţ, ş, j*.

Sistemul fonologic al limbii române conține 29 de sunete-tip:

- 7 vocale (a, e, i, u, o, ă, î);
- 22 de consoane (b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, ţ, v, z, k', g', č, ğ)

Deoarece vorbirea poate fi reprezentată grafic, prin scriere, fonetica se ocupă și de examinarea raportului dintre sistemul de sunete și semnele grafice prin care acestea sunt reprezentate. În aspectul scris al limbii, sunetele-tip/fonemele sunt redate printr-un inventar de semne/simboluri numite litere sau grafeme.

[8] Importanța foneticii este subliniată de lingvistul american Henry Allan Gleason, care afirmă că pentru o însuşire activă a unei limbi e nevoie de cunoştinţe de fonetică în volum de 100%, iar de cunoașterea gramaticii – în limita de 50%-90%.

Sistemul fonetic/fonologic al limbii române conține 29 de sunete-tip/foneme, care sunt redate grafic prin 31 de litere/grafeme ale alfabetului românesc:

- 29 de sunete: a, ă, b, č, d, e, f, g, g', ğ, h, i, î, j, k, k', l, m, n, o, p, r, s, ș, t, ț, u, v, z
- 31 de litere (grafeme simple): a, ă, â, b, c, d, e, f, g, h, i, î, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ş, t, ţ, u, v, w, x, y, z

Într-o scriere fonetică, așa cum este cea în limba română, fiecare literă notează un sunet-tip care constituie valoarea ei fonetică. Uneori însă, în notarea unui fonem se apelează nu la o literă, ci la un grup de litere. Pentru scrierea românească, sunt caracteristice grupurile de litere *ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi*, la care se mai adaugă *ch, ph,* folosite la scrierea unor cuvinte împrumutate.

Corespondența sunet-tip/fonem – literă

În mare parte, sunetelor limbii române le corespunde câte un semn grafic/literă din alfabet. Cu toate acestea, dacă examinăm inventarul de sunete și de litere, vom constata că există sunete care a) pot fi redate prin mai multe litere și b) sunete pentru care alfabetul limbii române nu are o literă corespunzătoare.

a) Sunete redate prin mai multe litere:

[î] – â, î (*cântec, început, urî, reîncepe*);

[i] – i, y (*inimă, hobby*);

[k] – c, k, q (*coc, kaliu, kaki, Quatar*);

[v] – v, w (*val, wolfram, watt*);

[k,s] – x, cs (*axă, vacs, cocs, rucsac, ticsi, îmbâcsi, micsandră, fucsină*)

b) Sunete fără o literă corespunzătoare, redate prin grafeme complexe (grupuri de litere):

[ğ] – ge, gi (*ger, girafă, rugi, fuge*);

[č] – ce, ci (*deci, zece, ceas, ciubotă*);

[g'] – ghe, ghi (*gheb, ghiozdan, ghioagă*);
[k'] – che, chi, k (*cheag, chiar, urechi, kiwi).*

N.B!
În acest caz, literele I, E pot avea sau valoare fonetică de vocală, sau valoare zero: fugi – fugi [*fuğ – fuği*], ochi – ochi [*ok' – ok'i*], îngheț – îngheață [*îng'eț – îng'ață*], face – făcea [*face – făča*].

Corespondența literă – sunet-tip

Dintre cele 31 de litere ale alfabetului românesc, 19 sunt monovalente, adică au o singură valoare fonetică: ele corespund unui sunet distinct. Celelalte 12 litere sunt plurivalente, adică au mai multe valori fonetice care depind de următorii factori:

a) combinaţiile în care apar;
b) poziţia în silabă sau în cuvânt;
c) caracterul vechi sau neologic al cuvintelor;
d) limba de origine.

- Litere monovalente: a, ă, â, b, d, f, î, j, l, m, n, p, r, s, ş, t, ţ, v, z
- Litere plurivalente: e, i, o, u, c, g, h, k, q, w, x, y

N.B!
Pe de o parte, există sunetele [č, ğ, k', g'] fără o literă corespunzătoare, pe de altă parte, există litere care pot reda sunete diferite.

Litere cu valori fonetice diferite (redau sunete diferite):

- **C**
  - [k] (*coş, acasă, joacă, toc* etc.)
  - [č] (*faci, cireş, cere, ceară* etc.)
  - [k'] (*chemare, unchi, chiulangiu, chior* etc.)
- **G**
  - [g] (*gol, rug, găină, agale, gâză, gară* etc.)
  - [ğ] (*gir, fugi, Giurgiuleşti, geantă* etc.)
  - [g'] (*ghiol, gheţar, unghi, ghiulea, gheară, Gheorghe*)

- **H**
  - [h] (*hartă, valah*)
  - valoare Ø/literă diacritică/literă ajutătoare (*cheie, unghi*)
- **X**
  - [k,s] (*excursie, taxi* etc.)
  - [g,z] (*examen, exista, exemplu, elixir* etc.)
- **W**
  - [v] (*watt*)
  - [u̯] (*whisky*)
- **Y**
  - [i̯] (*boy*)
  - [i] (*hobby*)
  - [ai̯] (*skype*)
- **K**
  - [k] (*New-York*)
  - [k'] (*kaki, karaoke*)
- **Q**
  - [k] (*Qatar*)
  - [k'] (*Enrique*)

Litere care redau variante diferite ale unor sunete:

- **E**
  - vocală [e] (*erou, cepe, deoarece* etc.);
  - semivocală [e̯] (*deal, stea* etc.) *în componența unui diftong;
  - semivocală [i̯] (*creează, ea, aceea*) *în poziție inițială sau postvocalică, în componența unui diftong;
  - diftong [i̯e] (*el, eram* etc.) *în poziție inițială din formele verbului „a fi" și în pronumele personale;

- valoare Ø/literă ajutătoare/diacritică (*ceas, geam, gheață* etc.) *doar în grafemele complexe *ce, ge, che, ghe* atunci când sunt urmate de o vocală.

- **I**
  - vocală [i] (*cicoare, chimir* etc.);
  - semivocală [i̯] (*fuior, iubire* etc.);
  - literă ajutătoare/valoare Ø (*chiar, unghi, ciuperci* etc.) *doar în grafemele complexe *ci, gi, chi, ghi,* când sunt urmate de o vocală sau în poziție finală.
  - sunet redus/i șoptit/asilabic/afonizat [ⁱ] (*lup**i**, ori**c**ând, chem**i*** etc.) *doar în context consonantic, de cele mai multe ori la sfârșitul cuvintelor, marcând, pluralul genului masculin la substantive, adjective sau persoana a II-a la verbe.
- **U**
  - vocală [u] (*nuc, unde, făcu* etc.)
  - semivocală [u̯] (*rouă, nou, plouând* etc.)
- **O**
  - vocală [o] (*erou, oricând* etc.)
  - semivocală [o̯] (*ploaie, soare* etc.)
  - semivocală [u̯] (*oameni, deoarece*); *în poziție inițială sau postvocalică.

 Exersați!

- Completați cu câte trei exemple fiecare situație care explică raportul literă-sunet.
- Explicați corespondența literă-fonem în cuvintele: accent, xerox, erați.

Tipuri fundamentale de sunete. Clasificarea articulatorie a vocalelor și a consoanelor

Vocale – sunete articulate continue, rostite fără ajutorul altor sunete, la producerea cărora aerul expirat pune în mișcare vibratorie coardele vocale, trecând liber prin cavitățile bucală și nazală, fără a întâlni vreo piedică. Sistemul fonetic al limbii române conține șapte vocale: *a, e, i, u, o, u, ă*. Toate vocalele limbii române sunt sunete:

- ✓ orale (ceea ce nu exclude nazalizarea unora sub influenţa consoanelor nazale: vocala cea mai frecvent nazalizată este î, ea apare mai frecvent în vecinătatea consoanelor nazale);
- ✓ sonore (sunt produse prin vibrarea coardelor vocale);
- ✓ continue (pot fi prelungite);
- ✓ silabice (pot forma singure o silabă).

*Vocalele constituie nucleul unei silabe.

Prin faptul că la articularea lor participă vocea/coardele vocale, vocalele se aseamănă între ele, dar, totodată, și se deosebesc prin: a) volumul și forma rezonatorului bucal; b) prezența/absența caracterului labial; c) poziția limbii.

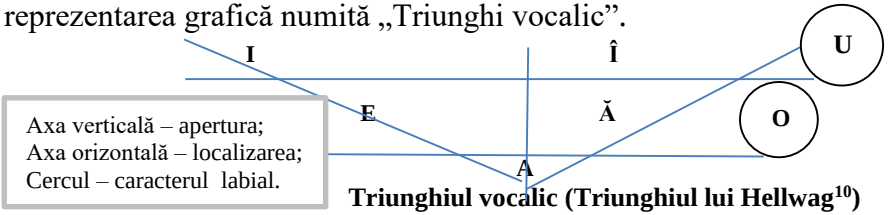
Criterii de clasificare a vocalelor

- După **poziția limbii/ localizare** (modul de aşezare a limbii):
  - ✓ anterioare – *e, i* (limba se îndreaptă spre partea anterioară a cavității bucale);
  - ✓ mediale – *a* (limba se plasează paralel cu palatul, aflându-se în poziția ei obișnuită, de repaus);
  - ✓ posterioare – *o, u, ă, î* (limba este îndreptată spre partea posterioară a cavității bucale).
- După **participarea buzelor/labialitate**:
  - ✓ labiale – *o, u* (buzele se apropie, se rotunjesc și se îndreaptă înainte, îngustând deschizătura gurii);

- ✓ nelabiale – *a, e, i, ă, î* (buzele nu participă – nu se rotunjesc).

- După **apertură**[9]/gradul de deschidere a tubului fonator și a maxilarului:
  - ✓ deschise – *a*;
  - ✓ semideschise / medii – *e, ă, o*;
  - ✓ închise – *i, î, u*.

Caracteristicile vocalelor din limba română sunt reflectate în reprezentarea grafică numită „Triunghi vocalic”.

Triunghiul vocalic (Triunghiul lui Hellwag[10])

Semivocalele sunt variante poziționale ale vocalelor, care, în anumite împrejurări fonetice, pierd din durată, intensitate și nu pot fi rostite de sine stătător, ci doar împreună cu o vocală, cu care formează diftongi sau triftongi.

Din punct de vedere funcțional, semivocalele se deosebesc de vocale și au asemănări cu consoanele:

- ✓ sunt dependente de vocale;
- ✓ au durată scurtă;
- ✓ sunt asilabice;
- ✓ nu pot fi accentuate;
- ✓ intră în componența diftongilor, triftongilor.

[9] La rostirea diferitor vocale, maxilarul inferior, care este un organ activ, mobil, se apropie sau se îndepărtează de cel superior, determinând astfel apertura.

[10] Prima reprezentare a triunghiului vocalic a fost făcută de medicul german Christoph Friedrich Hellwag (1754-1835).

Dintre cele șapte vocale ale limbii române, patru pot deveni semivocale atunci când intră în componența diftongilor şi a triftongilor: [**e, i, o, u**].

Tabel. Caracteristici funcționale ale vocalelor și semivocalelor

Vocala	Semivocala
sunet independent (poate fi rostită singură);	sunet dependent de vocală: însoțește o vocală, cu care formează un diftong/triftong;
sunet plenison, durativ (poate fi prelungită);	sunet momentan, cu durată scurtă (nu poate fi prelungită);
sunet silabic, ce poate fi accentuat.	sunet asilabic, ce nu poate fi accentuat.

Semivocalele se clasifică după aceleași criterii ca și vocalele:

- după **locul de articulare**:
  - [e̯], [i̯] – anterioare;
  - [o̯], [u̯] – posterioare;
- după **labialitate**:
  - [e̯], [i̯] – nelabiale;
  - [o̯], [u̯] – labiale;
- după **apertură**, toate semivocalele sunt sunete închise, chiar dacă gradul de închidere a canalului fonator este diferit: [i̯], [u̯] au o închidere mai mare decât [e̯], [o̯].

Consoanele sunt sunete nesilabice, care nu pot fi pronunțate fără ajutorul altor sunete, la producerea cărora aerul fonator expirat nu iese liber, ci întâlnește obstacole în cavitățile supraglotice, în special în cavitatea bucală, obstacole rezultate din închiderea sau îngustarea canalului fonator.

Sistemul consonantic românesc include 22 de consoane:

b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, ţ, v, z, k’, g’, č, ğ.

Criterii de clasificare a consoanelor

- După **sonoritate**/participarea coardelor vocale, se disting consoane:
  - ✓ sonore (cu voce) – coardele vocale vibrează, participă activ;
  - ✓ surde **(**consoane fără voce) – coardele vocale nu vibrează.

  Există opt perechi de consoane corelative sonor/ surde[11]:

  B – p; V – f; D – t; Z – s;
  J – ș; G – c; G' – k'; Ğ – č; ț, h.

  ***** Consoanele sonore aici sunt scrise cu majusculă.

  Conform aceluiași criteriu, se mai distinge o categorie de consoane, numite *sonante,* care, după vibrația coardelor vocale, se află la granița dintre consoane și vocale. La rostirea lor, coardele vocale vibrează activ, dar aerul expirat întâlnește un obstacol în cavitatea bucală: *m, n, l, r*. După timbru, sonantele *m, n* sunt sunete nazale – la rostirea lor, fluxul de aer se scurge în parte prin cavitatea nazală, astfel aceste consoane capătă timbru nazal, iar *l, r* sunt orale.
- După **modul de articulare** (tipul piedicii și modul în care organele articulatorii creează un obstacol în calea fluxului de aer), se disting consoane:
  - ✓ ocluzive/explozive (lat. *ocludere* „a închide") – la rostirea lor, unul dintre organele mobile – limba sau buzele – formează o piedică totală. Piedica oprește pentru moment curentul de aer expirat, care totuși o învinge, producând o explozie.

    *Durata consoanelor oclusive este scurtă, de aceea se mai numesc *momentane: b, p, d, t, g, k, g', k', m, n* – 10 cons.

[11] Fiecare pereche corelativă de consoane se deosebește doar prin prezența sau absența sonorității/prin caracterul sonor – surd.

- ✓ constrictive/fricative (lat. *constrictivus* „îngust") – la rostirea lor, unul dintre organele mobile – limba sau buza de jos – se apropie de unul dintre organele pasive, formând o piedică parțială și lăsând o deschizătură parțială, numită constricție, prin care aerul iese producând zgomot de fricțiune, de aceea se mai numesc și fricative.

  *Aceste consoane se pronunță cu o durată mai lungă, care poate fi prelungită (*durative*): *v, f, z, s, j, ș, h, l, r* – 9 cons.

  * Consoanele subliniate se mai numesc siflante/ șuierătoare.
- ✓ africate – în faza inițială se aseamănă cu ocluzivele, deoarece, inițial, se formează o piedică totală care, fiind depășită, trece lent într-o constricție, prin care aerul continuă să iasă cu zgomot de fricțiune. În faza finală, africatele se aseamănă cu constrictivele: *ğ, č, ț* – 3 cons.

- După **locul de articulare** (punctul din cavitatea bucală în care se creează piedica), se disting consoane:
  - ✓ Labiale – 5 consoane:
    a) bilabiale – *b, p, m* – buzele formează o piedică totală;
    b) labiodentale – buza de jos cu dinții de sus formează o piedică parțială – *v, f;*
  - ✓ Linguale – 17 consoane: limba formează piedica. Acestea pot fi:
    a) Postlinguale – *g, k, h;*
    b) Mediolinguale / mediopalatale – *g', k';*
    c) Prelinguale – *d, t, n, z, s, ț, l, r, j, ș, č, ğ.*

Exersați!

- Analizați componența fonematică a cuvintelor de mai jos.
- Caracterizați sunetele-tip din care sunt alcătuite cuvintele: *ciupercile, cinci, oricine, geamgiu, gheară, gălăgie, unchi, este.*

Grupuri vocalice: diftongi, triftongi

Diftong (din greacă): segment fonic format din două sunete vocalice rostite în aceeaşi silabă, fără a întrerupe curentul de aer.

În procesul articulării, una dintre vocale îşi pierde caracterul silabic din cauza unei intensităţi, durate, sonorităţi şi aperturi mai mici. Vocala nesilabică capătă o nouă funcţie – devine semivocală.

Uneori diftongii au rol morfologic – se opun hiatului[12] pentru a deosebi forme gramaticale diferite ale aceluiaşi cuvânt: *ştiu—ştiu,* sau pentru a distinge cuvinte diferite: *căi – căi, foi – foi* etc.

Diftongii se pot afla în orice poziţie în cuvânt: la început, la mijloc, la sfârşit, mai des în silaba accentuată, dar şi în silabe protonice: *voinic, iernatic* sau în silabe posttonice: *numai, rouă,* etc.

Clasificarea diftongilor

În limba română sunt cca de 24 de diftongi, alcătuiţi dintr-o semivocală şi o vocală, în funcție de distribuția cărora distingem:

- diftongi *ascendenţi* – semivocală+ vocală;
- diftongi *descendenţi* – vocală + semivocală.

Diftongi ascendenţi: **Ĭ** + A *iarnă, poiană*
+ E *miere, vaiet*
+ O *fuior, duios*
+ U *iute, iubire*

Ŭ + A *ziua, roua*
+ Ă *plouă, nouă*
+ Î *plouând*

[12] Hiat – două vocale alăturate, rostite în silabe diferite: *pion, poezie* etc. La unele cuvinte, rostirea în tempo rapid duce la înlocuirea hiatului prin diftong: *de aceea – de-aceea; de abia – de-abia.*

Ĕ + A *stea, nea*
+ O *vreo, pleosc*

Ŏ + A *soare, ploaie*

Diftongi descendenţi:

A		*plai, nai*	A		*august, dau*
E		*tei, ardei*	E		*zeu, leu*
O	+ **Ĭ**	*doi, coif*	O	+ **Ŭ**	*nou, tablou*
U		*făcui, cuib*	U		*continuu, ambiguu*
Ă		*flăcăi, văi*	Ă		*hău, tău, dulău*
Î		*pâine, întâi*	Î		*râu, grâu, frâu*
I		*vii, fii*	I		*viu, incendiu*

N.B!
Se pot forma diftongi la rostirea conjunctă a două cuvinte: *ne-o duce, ţi-a spus, de-a valma, l-oi aduce, mi-i foame, duceți-i* etc.

Triftong – segment complex din trei sunete vocalice rostite în aceeaşi silabă, fără a întrerupe curentul de aer. Două dintre acestea își pierd caracterul silabic și devin semivocale.

Tipuri de triftongi:

- triftongi echilibraţi/centrați (Sv.+V.+Sv.)
  - uăi – *rouăi*
  - ioi – *i-oi* face
  - iei – *iei, piei, ei* (*în pronumele *ei* atestăm fenomenul preiotării: apare un „i” semison, se formează un triftong)
  - ieu – *eu* (*ca în pronumele *ei*)
  - iou – *maiou*
  - iai – *suiai, voiai*
  - iau – *miau, muiau, mi-au* spus

eau – *beau, dădeau*
uai – *Paraguay, ziua-i* mare
eoi – *de-oi, te-oi, le-oi*
oai – *ursoaică, leoaică*
eai – *beai* (imperf.), *mureai, de-ai, miroseai*

- triftongi ascendenţi (Sv.+Sv.+V.)
  ioa – *lăcrămioară, fuioare*
  eoa – *leoarcă, pleoapă*.

N.B!

- Triftongii, ca şi diftongii, se pot forma prin contopirea vocalelor la rostirea conjunctă a unor cuvinte: *te-ai dus*, *i-au spus* etc.
- În cuvintele care conțin grafeme complexe (grupurile *ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi*), prezența diftongilor/triftongilor este condiționată de valoarea literelor **e/i** din componența acestor grupuri [13].

Exersați!
Ilustrați cu câte 3 exemple proprii fiecare diftong, triftong.

Silaba. Structura silabică a limbii române. Silabația

În fluxul sonor al vorbirii, sunetele limbajului nu apar ca unităţi izolate, ci se combină, după anumite reguli, proprii fiecărei limbi, în structuri numite *silabe*, care constituie secvenţe minime de vorbire.

[13] De ex., în cuvântul „ceas” [čas], litera **e** din componența grupului „ce” este literă diacritică/ajutătoare, deci acest cuvânt nu conține un diftong. Iar în cuvântul „cercei” [čer-č**ei**], litera **e**, în ambele cazuri, este vocală. Silaba a doua mai conține un element vocalic – semivocala i, deci în această silabă atestăm un diftong descendent.

Silaba este cel mai mic grup fonic care poate fi pronunţat cu o singură emisiune vocală, cu o singură deschidere a cavității bucale, fără a întrerupe curentul de aer expirat și care poate fi purtătoare de accent.

În structura unei silabe intră, obligatoriu, un segment vocalic. Silabele se realizează cu ajutorul unei vocale, care poate grupa în jurul său una sau mai multe consoane care o preced sau o urmează. Prin urmare, existenţa silabei este condiţionată de prezenţa unei vocale.

N.B!
O singură vocală poate alcătui o silabă sau chiar un cuvânt: *o, e, ouă, oaie, ie; Oaia aia e a ei.*

Datorită faptului că limba română are un număr mai mare de vocale decât celelalte limbi romanice şi are posibilitatea de a forma numeroşi diftongi şi triftongi, silabele au un aspect vocalic foarte variat.

Modul cel mai simplu de formare a silabei este ataşarea unei consoane la o vocală, însă trebuie avut în vedere faptul că nu toate consoanele se pot combina cu oricare dintre vocale spre a alcătui o silabă pronunţabilă în limba română. De ex., africatele *č, ğ* și mediopalatalele *g', k'* nu se pot combina cu vocalele *ă, î.*

Datorită celor două poziţii pe care le poate avea consoana faţă de vocală pot apărea două structuri silabice:

- VC: ar, in, un, os, ol, at etc;
- CV: ca, ma, le, mo, pe, ma-mă etc.

În funcţie de numărul de consoane, care pot încadra sau pot preceda vocala, silabele au o componență diferită și foarte variată:

- V: i-de-e, a-u-to-mo-bil, a-u-to-buz
- VC: in-tact, ar-bust
- CV: ce-re-a-le, pe-re-te
- VCC: est, arc, ins, etc;

- CVC: loc, păr, car etc;
- CCV: clo-pot, dra-mă etc;
- CVCC: mo-narh, ro-man-tism etc;
- CCVC: pă-trun-jel, trac etc;
- CCCV: scri-soare, stră-moş, in-stru-ment etc;
- CCCVC: scrip-tură, splen-did etc;
- CCVCC: clovn, scurs, spirt, stâlp etc;
- CVCCC: vârst-nic, cren-vurst etc;
- CCCVCC: strung, ştrand etc.

Numărul de silabe în cuvânt este diferit (1-10 silabe). În funcție de numărul silabelor, distingem cuvinte:

- ✓ monosilabice (*ac, bec, punct, strop, corn* etc.);
- ✓ bisilabice (*ca-să, stră-in, e-lev, co-pil, pri-ma* etc.);
- ✓ trisilabice (*ho-tă-rât, pro-fe-sor, e-xa-men,* etc.);
- ✓ polisilabice (*dic-ţi-o-nar, si-no-ni-me, ro-mâ-neş-te* etc.) [14].

Criterii de clasificare a silabelor

- După timbrul sunetelor din care sunt formate, silabele sunt:
  - ✓ deschise (se termină printr-un timbru vocal) – *ma-ra-mă*;
  - ✓ închise (se termină în consoană/semivocală) – *ac-cen-tul*;
- În funcţie de poziţia în cuvânt silabele, pot fi:
  - ✓ iniţiale;
  - ✓ finale;
  - ✓ interioare/ mediale;
- După posibilitatea de a contracta accent, silabele pot fi:
  - ✓ accentuate (tonice);
  - ✓ neaccentuate (atone);
- În funcţie de *locul accentului* în cuvânt silabele pot fi:
  - ✓ protonice (în fața silabei accentuate);

[14] Cele mai numeroase sunt cuvintele mono-, bi- și trisilabice.

- ✓ posttonice (după silaba accentuată).

Descompunerea cuvintelor conform structurii lor silabice poartă numele de *silabaţie*. Regulile de silabaţie sunt de natură fonetică şi stau la baza despărţirii în scris a cuvintelor, fie la capăt de rând, fie pentru redarea pronunţării sacadate.

N.B!

Despărțirea cuvintelor în silabe și la capăt de rând se face după reguli stabilite, ținând cont de unele prescripții. Există două modalități de despărțire a cuvintelor la capăt de rând:

a) după pronunțare;
b) după structură.

Reguli generale de despărțire în silabe

1. La trecerea cuvintelor dintr-un rând în altul, nu se lasă la capăt de rând și nu se trece în rând nou o singură literă, chiar dacă ea constituie o silabă: *a-ca-să, a-le-e, i-de-e.*
2. Nu se lasă la capăt de rând prenumele abreviat, chiar dacă el constituie o silabă: *I. Druță, A. Blandiana, M. Bieșu.*
3. Nu se despart la capăt de rând cuvintele formate prin abreviere, cuvintele derivate de la abrevieri, numele proprii de persoane: *UNESCO, ULIM, ONG-uri, BAC-ul, Ion Druță.*

Reguli condiționate de componența sonoră a cuvintelor

1. Vocalele în hiat se despart în silabe diferite: *a-e-ri-an, co-li-vi-e.*
2. Diftongii, triftongii formează o silabă: *ro-uă, du-ioa-să.*
3. O consoană intervocalică aparține vocalei următoare: *a-bil, ve-cin, le-ge, lu-nă.*
4. Grupurile de litere *ch, gh,* urmate de *i* sau *e,* alcătuiesc un singur sunet consonantic (*k', g'*), deci aparțin aceleiași silabe: *u-re-che, a-chi-tat, Chior-pec, Gheor-ghe.*

5. Litera *x*, urmată de o vocală, aparține silabei următoare, iar dacă e urmată de o consoană, rămâne la silaba anterioară: *e-xa-men, ta-xa-tor, ga-la-xi-e, ex-cep-ți-e.*
6. Două consoane intervocalice se despart (1+1): *car-te, pas-tă.*
   *****Cuvintele care conțin consoane duble se despart la fel: *bra-vis-si-mo, în-nop-ta, trans-si-be-ri-an.*

   6[1]. Dacă a doua consoană este *l* sau *r*, atunci cele două consoane nu se despart și trec la silaba următoare: *a-cru, ca-blu, do-vleac.*

   * Grupurile *s/z+l, r+l* se despart: *măs-li-ne, gâr-lă, iz-laz.*
7. Trei sau mai multe consoane intervocalice se despart după prima (1+2): *cin-ste, con-struc-tor, ob-ște.*

   7[1]**.** Grupurile de consoane *lpt, mpt, mpț, ncș, nct, ncț, ndv, rct, rtf, stm* se despart după a doua consoană (2+1): *ast-ma-tic, sculp-tu-ră, sfinc-șii.*
8. Cuvintele compuse și cele derivate se despart fie după structură, fie după pronunțare (a se consulta DOOM!): *de-spre/des-pre, drept-unghi/drep-tunghi.*

Exersați!

Despărțiți în silabe cuvintele, stabiliți componența fieecărei silabe: *unghi, fulgi, crești, duci, portavion, scoici, vreai, otorinolaringolog, polipropilenă, pseudopatriotism.*

Accentul reprezintă evidenţierea în rostire a unei silabe din cuvânt. Este caracteristic cuvintelor noţionale. În limba română accentul este relativ liber: poate sta, în cuvinte diferite, pe silabe diferite: *Cosmin, Ileana, baştină, veveriţă*. Locul accentului este condiționat de anumite reguli (destul de puține).

Tipuri de accent și reguli de accentuare a cuvintelor [15]

- Accent oxiton (pe I-a silabă de la sfârșitul cuvântului) se atestă în:
  - ✓ cuvinte terminate în silaba *-tor: acumulator, operator;*
  - ✓ cuvinte terminate în silaba *-log: psiholog, stomatolog;*
  - ✓ substantive feminine cu desinenţa *-a*: *basma, halva, sarma;*
  - ✓ infinitivul verbelor, cu excepţia celor de conjugarea a III-a: *a părea, a tăcea, a apărea, a dispărea, a plăcea.*
- Accent paroxiton (cade pe silaba a II-a) se atestă în:
  - ✓ cuvinte terminate în vocalele *e, ă*: *munte, ţară, afară, îndată;*
  - ✓ infinitivul verbelor de conjugarea a III-a şi formele lor de prezent: *a merge – mergem, a trece – trecem, a duce – ducem.*
- Accent proparoxiton (cade pe silaba a III-a) se atestă în:
  - ✓ cuvinte terminate în vocalele *e, ă*: *lacrimă, inimă, dragoste;*
- Accent anteproparoxiton (pe silaba a IV-a): sunt mai puţine astfel de cuvinte, majoritatea lor este de origine slavă:
  - ✓ formele de feminin ale unor substantive mobile: *doctoriţă, pictoriţă, călugăriță, bivoliţă, diavoliță;*
  - ✓ numeralele cardinale: 11 – 18.

N.B!
La accentuare, silabele se numără de la sfârșitul cuvântului!

Tabel. Tipuri de accent ilustrate în exemple

Accent oxiton	Accent paroxiton	Accent proparoxiton	Accent anteproparoxiton
Matei, elev, portret, caiet, stilou, măreț, alibi, kaki, monoton	Ana, mamă, limbă, manager, cătină, potecă, așază, tresare, departe, scrupul	Delia, oaspete, roșie, diplomă, afină, scorbură, tremură, răzuie, clatină, repede	Veveriță, primăvară, cincisprezece, pictoriță, călugăriță

[15] Forma accentuală corectă a cuvintelor este indicată în dicționarele ortografice, de regulă, prin sublinierea silabei accentuate.

Intonaţia este o unitate suprasegmentală extensivă (caracterizează un segment fonic mai mare decât silaba): reprezintă variaţia de înălţime a tonului în rostirea unei tranşe sonore (cuvânt, sintagmă, enunţ). Intonaţia transmite anumite informaţii gramaticale (sugerează tipul de propoziţie în funcţie de scopul comunicării: declarativ, exclamativ, interogativ). Prin intonaţie se evidenţiază un cuvânt într-o propoziţie: *Mama este acasă. Mama este acasă? Mama este acasă?!*

Este folosită ca mijloc comunicativ în toate limbile, dar se deosebeşte de la o limbă la alta; este ceea ce numim „accent străin" la vorbitorii de alte limbi.

Intonaţia este indispensabilă comunicării orale, fiind cel mai eficient mijloc de realizare a expresivităţii vorbirii. Intonația diferenţiază sensul secvenţei sonore, scoţând în relief anumite segmente ale acesteia şi exprimă starea afectivă/atitudinea vorbitorului faţă de cele spuse.

Ion este student! (bucurie)
Ion este student!...(admiraţie)
Ion este stu...dent. (dispreţ)
Ion este stu-deeent?! (mirare)

Tipuri principale de intonaţie

- ✓ Intonaţia *uniformă/neutră* este caracteristică vorbirii obişnuite, când se comunică o aserțiune/se constată un fapt, fără implicare emoţională. Corespunde propoziţiilor enunţiative: tonul urcă uşor în prima parte a enunțului, urmează o pauză mică, apoi o uşoară coborâre de toni: *Mama pâine albă coace.*
- ✓ Intonaţia *ascendentă* caracterizează propoziţiile interogative nemarcate lexical (nu conţin indici interogatori – adverbe sau pronume interogative). Cuvântul care vizează întrebarea este

rostit cu cel mai înalt ton. În cazul propozițiilor interogative care conțin indici interogatori, aceștia (adverbele/ pronumele interogative) se rostesc cu ton mai înalt.

a venit? citește? Ai făcut
Mama El tema?

- ✓ Intonaţia *descendentă* marchează propoziţiile declarative, imperative/exclamative. Cuvântul care exprimă ordinul sau îndemnul este rostit cu cel mai ridicat ton, apoi tonul descreşte. Acest tip caracterizează și propozițiile interogative marcate lexical (conțin indici interogatori – adverbe/pronume interogative, ce se rostesc cu ton mai înalt).

Mult
e dulce și frumoasă
limba
ce-o vorbim! (Gh. Sion)

Cobori
în jos
luceafăr
blând… (M. Eminescu)

Ce
se ară
cu lacrima? (Gr. Vieru)

- ✓ Intonația *combinată/ascendent-descendentă* apare în propoziţii enunţiative care exprimă cugetări, aforisme.

vânt__
seamănă__ culege__
Cine__ furtună.

Componentele intonaţiei

Intonaţia reprezintă un complex de mijloace, constituind linia melodică (adică variaţiile de înălţime) a enunțului/sintagmei: accentul

de logic, durata, pauza, debitul verbal, ritmul, intensitatea cu care se rosteşte enunţul.

- Componente principale: melodia, accentul frazic/logic;
- Componente secundare: pauzele, ritmul, tempoul, timbrul.

- Melodia (variaţiile de înălţime) este un indicator foarte important de exprimare a emoţiilor: *De vânzare ți-i găinuşa ceea, măi băiete?* (Ion Creangă)

Exersați!

Rostiți această propoziție ca să transmiteți, prin intonație, stările de curiozitate şi zeflemea.

- Accentul sintagmatic/logic constă în rostirea mai intensă a unui cuvânt din sintagmă, servind la evidențierea acestuia: *Lacul **codrilor/ albastru**/ Nuferi **galbeni**/ îl **încarcă**.* (M. Eminescu)
- Pauzele – întreruperi ale fluxului sonor. Au rolul de a delimita cuvintele, sintagmele, propoziţiile în funcţie de raporturile sintactice şi de scopul comunicării: *Faci focul,(…) iese fum.* Pauzele prelungite intenţionat sunt *pauze afective*. Corelate cu celelalte elemente (melodia şi accentul), sugerează diferite stări emoționale: ezitare, confuzie, tulburare, nesiguranţă, dezamăgire: *Dar nu vine…singuratic/ În zadar suspin şi sufăr*. (M. Eminescu)
- Tempoul este iuţeala cu care se pronunţă o secvenţă sonoră, viteza cu care se succed silabele în cuvânt. El depinde de numărul şi de durata pauzelor, care, la rândul lor, depind de starea afectivă/psihică a vorbitorului şi de intenţiile acestuia.

N.B!
Nerăbdarea, indignarea, furia accelerează tempoul. Tristeţea, resemnarea îl încetinesc. Tempoul obişnuit, neinfluenţat de factori afectivi, dezvăluie temperamentul persoanei.

Tipuri de tempo:

- ✓ liniştit/obişnuit – nemarcat emoţional;
- ✓ accelerat/grăbit – consecinţă a stărilor emoţionale puternice: spaimă, grabă, implicare emoţională într-o acţiune dinamică;
- ✓ lent/încetinit – scoate în evidență anumite secvenţe sonore sau este expresia unei puternice stări de afect:

Seceta _ a ucis _ orice _ boare _ de vânt… (N. Labiș)

- Ritmul – alternarea silabelor accentuate cu cele neaccentuate într-un interval egal de timp. Este caracteristic, mai ales, comunicării poetice, fiind un element al versificaţiei:

La noi sunt codri verzi de brad… (O. Goga)

Ritmul are importanţă mare pentru comunicarea în masă: asigură claritatea şi sonoritatea tranşei fonice: *Cine joacă şi nu strigă are-n gură mămăligă! Un'doi, un'doi, comuniştii la gunoi!*

- Timbrul – coloritul vocii; calitatea unică, textura sau nuanța sunetului produs de o persoană, ceea ce face să se distingă o voce de alta. Există un spectru variat al tipurilor de timbru; caracteristicile comune folosite pentru a descrie coloritul vocii includ termeni precum: catifelat/cald, strident/dur, acut/grav, slăbit/stins, aspru/răgușit etc. Timbrul de bază (timbru *nazal*[16]) este individual și nu poate fi modificat. În vorbire, în funcţie de

[16] Timbrul nazal este individual și unic pentru vocea fiecărui vorbitor. Acest timbru nu poate fi modificat. Intervențiile chirurgicale (de schimbare a formei nasului) pot influența timbrul de bază al vocii.

diverşi factori (context, interlocutor etc.), vorbitorul adoptă un timbru suplimentar (timbru *oral*), care reflectă starea lui afectivă (din cauza emoțiilor, timbrul devine mai acut)[17].

 Exersați!

- Precizați tipul de intonație din enunțul:
  „Limba scrisă în veacurile trecute e aceeași în tot cuprinsul hotarelor noastre etnice.” (M. Sadoveanu)
- Marcați prin subliniere silaba accentuată din fiecare cuvânt și stabiliți tipul de accent.

[17] Timbrul oral poate fi modificat: cu un copil vorbim cu alt timbru decât cu un adult, cu persoana iubită – altfel decât cu un oficial etc.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 3
NOȚIUNI DE LEXICOLOGIE

Prevederi curriculare: unități de conținut

Curs

- ✍ Obiectul de studiu al lexicologiei. Structura vocabularului: cuvântul – unitate de bază a vocabularului; expresiile frazeologice.
- ✍ Organizarea vocabularului. Relații și categorii semantice de cuvinte

Practice

- ✍ Monosemie și polisemie. Procedee de explicare a sensului lexical. Tipuri de sensuri lexicale. Lucru cu dicționarul explicativ;
- ✍ Structura vocabularului după importanța/frecvența comunicativă a cuvintelor și după originea lor. Fondul lexical de bază – masa vocabularului
- ✍ Relațiile semantice de sinonimie și antonimie;
- ✍ Relațiile semantice de paronimie și omonimie. Omonimie versus polisemie;
- ✍ Mijloace interne, externe de îmbogățire a vocabularului. Procedee de formare a cuvintelor: derivarea, compunerea, conversiunea;
- ✍ Structura cuvântului: elemente componente

Suport teoretic

Concepte-cheie: lexic/vocabular, cuvânt, sens lexical, monosemie, polisemie, relații semantice, categorii semantice de cuvinte, expresie frazeologică

Lexicologia este o disciplină lingvistică ce are drept obiect de studiu lexicul unei limbi. *Lexicul/vocabularul*[18] reprezintă totalitatea cuvintelor care au existat și există într-o limbă. Lexicul este sistemul cel mai receptiv la schimbările sociale și economice. Limba se modernizează odată cu societatea: lexicul se îmbogățește cu unități lexicale noi, pentru a denumi realități noi, de aceea este un sistem deschis și în continuă schimbare: unele cuvinte se învechesc și dispar, altele noi apar.

Lexicul limbii române conține circa 150 de mii de cuvinte (acestă cifră este estimativă și poate varia, deoarece numărul cuvintelor dintr-o limbă este în continuă schimbare: el poate crește sau scădea în funcție de cuvintele noi care apar și de cele care ies din uz). O descriere complexă a lexicului limbii române o oferă articolul *Vocabularul limbii române*[19] din enciclopedia digitală Wikipedia.

Organizarea vocabularului. Criterii de clasificare a unităților lexicale[20]

- După **frecvență și importanța comunicativă** a cuvintelor, lexicul limbii române este format din:
  - ✓ *Fondul principal lexical* (fond de bază/nucleu) cuprinde circa 1500 de cuvinte, cele mai importante/necesare pentru comunicare, ce denumesc: obiecte și acțiuni de bază (*mamă, carte, a mânca, a gândi* etc.); produse alimentare și băuturi (*pâine, lapte, sare*); părți ale corpului (*ochi, picior, deget*);

[18] Termenul *vocabular,* în concepția unor lingviști, aparține vorbirii și are o semnificație mai restrânsă, însemnând ansamblul de cuvinte utilizate de un vorbitor sau o listă de cuvinte

[19] *Vocabularul limbii române* – enciclopedia electronică Wikipedia: https://ro.wikipedia.org/wiki/Vocabularul_limbii_rom%C3%A2ne.

[20] https://dexonline.ro/definitie/vocabular/definitii – a se consulta compartimentul „dicționare specializate".

animale (*câine, lup)*; arbori (*stejar, măr*); plante (*floare, lalea*); culori (*negru, roșu*); grade de rudenie (*nepot, soacră*); determinări temporale și spațiale (*zi, devreme, soare*) etc.

N.B!

- Copilul când vine la școală, folosește până la 2000 – 3000 de cuvinte (vocabularul activ) și poate recunoaște cca 10 – 13 mii de cuvinte (vocabularul pasiv). Un vorbitor cult recunoaşte aproximativ 30.000 – 50.000 de cuvinte, vocabularul activ constituind cca 10 – 15 mii de cuvinte.
- Cuvintele din fondul de bază au o frecvență mare în vorbire și se caracterizează prin: a) polisemantism; b) stabilitate în limbă; c) capacitatea de a servi ca bază pentru formarea cuvintelor derivate și compuse; d) intră în componența expresiilor și locuțiunilor.

✓ *Masa vocabularului* include cuvinte mai rar întrebuințate, cunoscute doar anumitor categorii de vorbitori: *regionalisme, arhaisme, neologisme, elemente de argou și de jargon, termeni tehnici și științifici* (aproximativ 90% din totalul cuvintelor).

- Arhaisme – cuvinte, expresii, fonetisme, forme gramaticale și construcții sintactice care au dispărut din limba comună; sunt de mai multe feluri:
  a) arhaisme lexicale – cuvinte vechi, ieșite din uz fie din cauză că obiectul sau profesia nu mai există, fie că au fost înlocuite de alte cuvinte: *ienicer, caimacam, paharnic, logofăt, bejanie, opaiț, colibă* etc.
  b) arhaisme fonetice – cuvinte cu forme vechi de pronunțare, ieșite din uzul actual: *pre, a îmbla, a se preumbla, rumpe* etc;
  c) arhaisme gramaticale – forme gramaticale vechi și structuri sintactice învechite: *aripe, inime, iernei, palaturi, pasuri, mânuri* etc.;

- Regionalisme – cuvinte și forme de limbă specifice vorbirii dintr-o anumită regiune: *barabulă* (cartof), *curechi* (varză), *dadă* (soră mai mare), *sămădău* (porcar), *sabău* (croitor), *cucuruz* (porumb), *cușmă* (căciulă);
  * regionalisme fonetice – forme cu circulație restrânsă a unor cuvinte de uz general: *barbat* (bărbat), *dește* (degete), *gios* (jos), *frace* (frate) etc;
- Elemente de jargon – cuvinte sau expresii din alte limbi, întrebuințate de anumite persoane cu intenția de a impresiona și a etala o pretinsă superioritate culturală: *bonjour, madam, O.K., weekend, look, pardon* etc.
- Elemente de argou – cuvinte sau expresii, folosite de vorbitorii unor grupuri sociale restrânse, cu scopul de a nu fi înțeleși: *bișțari* (bani), *curcan* (polițist), *a ciordi* (a fura), *pârnaie, mititica* (închisoare), *mișto* (frumos sau batjocură), *nașpa* (urât) etc.
- Neologisme – cuvinte împrumutate recent din alte limbi: *computer, monitor, develop*a etc.

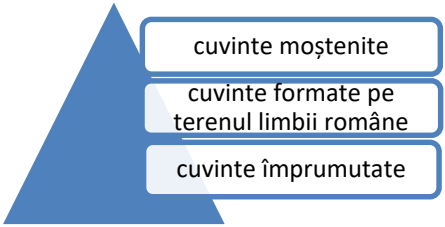
- După **origine** (criteriul etimologic)[21], vocabularul include:
  - ✓ cuvinte *moștenite*:
    a) cuvinte latinești – reprezintă aproximativ 30% din ansamblul vocabularului, constituind fondul de bază al limbii române, cu o largă circulație (inclusiv prin locuțiuni și expresii), cu multe derivate și compuse, cu structuri semantice variate și bogate. Sunt cuvinte care se referă la realități din cele mai diverse domenii de activitate, care definesc viața socioeconomică și spirituală a românilor (omul, viața

[21] Articolul „Vocabularul limbii române”, din enciclopedia Wikipedia, oferă o descriere mai detaliată a componenței etimologice a vocabularului românesc: https://ro.wikipedia.org/wiki/Vocabularul_limbii_române

materială, afectivă și de familie, agricultura, creșterea vitelor etc.): *auzi, avea, barbă, bea, bate, carne, cap, creier, cânta, cunoaste, crede, deget, dormi, deschide, duce, ficat, fată, față, face, fi, gură, gusta, genunchi, geană, inimă, intra, iesi, ierta, închina, întreba, însura, înghiți, înțelege, învăța, limbă, lucra, lăuda, lăsa, măsea, mână, mustață, mărita, minte, muschi, merge, muri, mânca, nas, naște, nuntă, os, ochi, picior, piele, palmă, piept, plămâni, păr, plânge, râde, roade, rupe, sânge, sări, scrie, sparge, spune, sta, suflet, somn, ști, ședea, tăcea, tăia, umbla, uita, vedea, vrea, zice, bătrân, bun, deștept, flămând, sătul, tânăr, trist, bărbat, femeie, fecior, fiică, frate, soră, mamă, tată, soră, nepot* etc.

b) cuvinte autohtone – vorbite de strămoșii noștri geto-daci. Numărul lor nu este stabilit cu precizie de către lingviști (cca 150): *abur, baci, balaur, barză, bucura, buză, baltă, brâu, brad, copac, copil, droaie, dărâma, groapă, grumaz, gușă, fluier, măgură, mal, mătură, mazăre, mânz, moș, pârâu, sâmbure, sopârlă, țarc, țap, viezure, vatră, zgâria*; *aprig, băiat, bordei, melc, burtă, genune, gheară, măceș, mișca, nițel, jumătate, noian, strugure, urdă* etc.;

- ✓ cuvinte *formate pe terenul limbii române*: toate cuvintele compuse, derivate, formate prin conversiune;
- ✓ cuvinte *împrumutate*: preluate din alte limbi. Împrumuturile reflectă multitudinea contactelor poporului român cu alte popoare de-a lungul existenței sale, de la etapa de formare a limbii până în zilele noastre. Ele constituie o necesitate obiectivă.

Figură. Structura etimologică a lexicului limbii române

Principalele împrumuturi/influențe atestate în lexicul limbii române sunt:

- influența **slavă** (cca 8%), manifestată diferit și în perioade distincte, începând cu sec. al VI-lea, fiind evidentă din secolul al IX-lea în cele mai variate domenii: natură, faună, floră, corpul uman, familie, locuință, hrană, agricultură, religie, armată, timp, toponime, antroponime etc. (din limbile bulgară, ucraineană, polonă sau sârbocroată): *deal, iaz, izvor, luncă, mlaștină, nisip, omăt, cocoș, rață, gâscă, știucă, vrabie, hrean, morcov, gât, gleznă, obraz, stomac, glas, veac, ceas, nene, maică, nevastă, blid, ciocan, clește, coasă, coș, lopată, topor, zid, cojoc, rufă, colac, hrană, icre, ulei, oțet, brazdă, plug, ogor, război sabie, suliță, sfânt, groapă, lene, milă, necaz, noroc, poftă, basm, diavol, zmeu, citi, clădi, grăi, hrăni, iubi, munci, odihni, sfârși, trăi, trebui, drag, mândru, sărac, scump, slab, vesel* ș.a.
- influența **maghiară** (cca 2%), manifestată începând cu secolul al X-lea, care vizează viața orășenească, de curte, comerțul, industria etc. În limba literară s-au păstrat mai puține cuvinte: *oraș, ban, cheltui, meșter, meșteșug, neam, lacăt, chibzui, chip, chin, foișor, gazdă, gând, hotar, pildă, raită, sălaș, seamă, sicriu, șoim, vamă, bizui, beteag, chipeș, gingaș, uriaș, viclean, bănui, făgădui* ș.a.

- ✍ influența **greacă** (cca 2%), manifestată în perioade diferite, în secolele al VII-lea, al XV-lea, al XVII-lea – până în secolul al XIX-lea, direct sau prin intermediul latinei dunărene (*carte, creştin, farmec* etc.) și al slavei (*busuioc, hârtie, cămilă, corabie, dascăl, trandafir, zahăr, colibă, crin, drum, hârtie, orez, sfeclă, mătase, mânie, omidă, agonisi, cort, folos, stol, traistă, urgie* etc.). Mulți termeni religioși din greacă au pătruns prin intermediul slavilor: *acatist, arhiepiscop, arhiereu, arhimandrit, catapeteasmă, ctitor, egumen, evanghelie, fariseu, ieromonah, iconostas, mănăstire, mitră, mitropolit, paraclis, patrafir, patriarh, protopop, psaltire, smirnă, satană*. Din epoca fanariotă au rămas termeni de cancelarie, afaceri, administrație etc., caracterizându-se prin elementele finale *-icos, -isi*: *lefter, magazie, cangrenă, teatru, plicticos, tacticos, aerisi, economisi, silabisi, molipsi, plictisi, sinchisi, zaharisi, fandosi, taifas, sindrofie, igrasie, partidă, caligrafie, tipografie* ș.a.
- ✍ influența **turcă** (cca 4%), manifestată din sec. al XVI-lea, până în 1821. Cuvintele acoperă o arie foarte diversă (viață, comerț, toponime etc.): *acaret, ciorap, cearșaf, chibrit, chirie, divan, tavan, cafea, ciulama, ghiveci, iahnie, iaurt, sarma, telemea, tutun, basma, dovleac, pătlăgea, sidef, chilipir, bucluc, huzur, maidan, acadea, baclava, susan, șerbet, musaca, peltea, cazma, haimana, macara, mușama, mahala, para, cercevea, cherestea, dușumea, peruzea, tejghea, chef, ciomag, cântar, dușman, murdar* ș.a.
- ✍ influența **germană** (cca 2%), manifestată cu evidență pe cale livrescă (tehnică, sport etc.): *șnițel, stofă, cartof, chiflă, parizer, crenvurst, bliț, boiler, rucsac, cocs, diesel, electrocar, matriță, rolă, șaibă, șină, valț, wolfram, abțibild, bruderșaft, glaspapir, laitmotiv, oberliht* ș.a.

- ✍ împrumuturi **latino-romanice** (cca 38 %) (din franceză, italiană); primele atestări datează din secolele al XV-lea – al XVI-lea, sunt sporadice și se leagă doar de anumite texte (documente de cancelarie, traduceri de cărți bisericesti etc.). Cronicarii și alți oameni de cultură din sec. al XVII-lea – al XVIII-lea au contribuit substanțial prin lucrările lor la introducerea și răspândirea unor termeni din cele mai variate sfere tematice (științe, religie, armată, viață economică și spirituală etc.): *epistolă, democrație, orator, autoritate, cauză, fabulă, proprietate, bibliotecă, maistru, colonel, poștă, flotă* s.a. Aceste împrumuturi sunt mai numeroase după sec. al XVIII-lea, mai ales cele din franceză, de exemplu: *abces* (< fr., lat.), *abis* (< fr., lat., gr.), *accident* (< fr., it., lat.), *campanie* (< fr., rus.), *carafă* (< ngr., fr., it.), *compensa* (<fr., lat.), *disponibil* (< fr., lat.), *acomoda* (< fr., lat.), *completamente* (< fr., it.), *emisiune* (< fr., lat.), *escadron* (< rus., fr.) ș.a.

  *Cuvintele de origine latino-romanică constituie circa 60 % din vocabular.

- ✍ împrumuturi din **engleză** (cca 2%), pătrunse începând cu sec. al XIX-lea, aparțin științei, tehnicii, vieții economico-financiare, sportului etc. Multe au circulație internațională: *ring, aut, rugby, suporter, șut, blugi, smog, mass-media, cash, lider, management, hamburger* ș.a.

Cuvântul – unitatea de bază a vocabularului

Unitatea de bază a vocabularului este *cuvântul*[22] – unitate semnificativă constituită din formă și conținut, care reprezintă

[22] O informație amplă referitoare la tipologia cuvintelor poate fi accesată pe pagina de dicționar https://dexonline.ro/definitie/cuvânt/definitii, intrarea „cuvânt”, compartimentul „Dicționare specializate”

asocierea unui complex sonor cu un sens sau cu un complex de sensuri.

Conținutul (sensul lexical) reprezintă înțelesul pe care vorbitorii îl atribuie unui cuvânt, prin care este desemnat un obiect, o noțiune din realitate. Sensul lexical este calitatea cuvântului de a evoca în conștiința vorbitorului imaginea obiectului desemnat, adică este imaginea mentală a obiectului/noțiunii din realitate.

Sensul lexical este definit în dicționarele explicative prin mai multe procedee.

a) definiție lexicografică (copil „băiat sau fată în primii ani ai vieții (până la adolescență)";
b) sinonime (*făt, prunc, fiu,* (fam.) *puradel* (peior.) *plod*);
c) antonime –;
d) raportare la celelalte cuvinte din familia lexicală (*copilandru*, s. m. (tânăr, flăcău); *copilări,* vb. (a-și petrece anii copilăriei; a da în mintea copiilor); *copilărie,* s. f. (perioadă a vieții omenești de la naștere până la adolescență; faptă, purtare de copil, naivitate); *copilăros*, adj. (ca un copil); *copilăresc,* adj. (propriu copilului); *copilărește*, adv. (în felul copiilor);
e) includerea în contexte (*copil* dat de suflet, *copil* din flori, minte de *copil*).

După **capacitatea de a exprima sensuri lexicale**, se disting:

- ✓ cuvinte *noţionale* – au sens lexical, denumesc obiecte, fiinţe, fenomene, stări, acţiuni, însuşiri sau înlocuiesc alte cuvinte;
- ✓ cuvinte *auxiliare* – sunt lipsite de sensuri lexicale, au doar rol de instrumente gramaticale sau de cuvinte de relație, cum sunt *prepoziţiile, conjuncţiile, articolele, verbele auxiliare.*

După **numărul de sensuri**, cuvintele sunt:

- ✓ *monosemantice:* au un singur sens, de obicei, sunt neologisme şi fac parte dintr-un domeniu ştiinţific/tehnic, mai ales al științelor

exacte: *catetă, bisturiu, cord, neuron, atom, teoremă, uraniu, constelație, definiție, predicat,* etc.

* Inițial, orice cuvânt este monosemantic, ulterior el poate dezvolta și alte sensuri: *cană* „1. vas cu toartă care servește pentru a bea sau a scoate lichide dintr-un vas mai mare; 2. cantitate de lichid care încape într-un astfel de vas";

- ✓ *polisemantice:* exprimă mai multe sensuri. De regulă, sunt cuvinte uzuale, ce denumesc realități importante din viața omului; numărul lor în limbă este predominant: *pâine, școală, carte, pământ, crește, bate, merge, verde, drept* etc. Când sunt incluse în context, cuvintele polisemantice[23] actualizează numai unul dintre sensurile lor.

N.B!

Între sensurile unui cuvânt polisemantic există o anumită legătură, mai ușor sau mai greu de identificat.

După **legătura dintre sens şi noţiunile pe care le denumesc**, cuvintele pot avea:

- ✓ sens *propriu* – rezultatul denumirii directe a obiectului/ noțiunii. Este motivat printr-o legătură directă cu realitatea:

a) sensul propriu *principal* este înţelesul obişnuit al unui cuvânt, cunoscut și folosit de toți vorbitorii: *El s-a lovit la picior. Ana are o bomboană în gură*;

b) sensul propriu *secundar* rezultă dintr-o asemănare: *Maşina s-a lovit de piciorul podului. El a căzut într-o gură de canal;*

- ✓ sens *figurat* – sensul neobișnuit, obținut printr-un transfer de sens al unui cuvânt asupra altui cuvânt, procedeu care stă la baza

[23] Polisemia unui cuvânt se ilustrează prin includerea acestuia în diferite contexte, în care se actualizează fiecare dintre sensurile cuvântului polisemantic.

creării figurilor de stil: „Pe-un picior de plai, Pe-o gură de rai…"; „Înc-o gură și dispare…" (M. Eminescu).

În componența expresiilor frazeologice, cuvintele de asemenea capătă sens figurat.

N.B!

Sensul figurat al unui cuvânt poate fi dedus doar din context. Și cuvintele monosemantice pot fi folosite cu sens figurat:
„Căci și așa degrabă o să plec/ Să ar hectare de singurătate.";
„Paște-mă de lacrimi, tandra mea omidă." (E. Cioclea)

Expresiile frazeologice

Expresiile mai sunt numite și unități frazeologice/expresii idiomatice – grupuri stabile/fixe de cuvinte, care fac referire la un singur obiect/ însușire/ acțiune/ fenomen. Sunt îmbinări/structuri fixe care, de regulă, nu pot fi modificate prin înlocuirea elementelor componente cu sinonimele lor, nici prin schimbarea ordinii acestora (*a spăla putina*, nicidecum nu *a spăla butoiul*). Expresiile exprimă, de obicei, figurat o idee, un sentiment.

Expresiile frazeologice se caracterizează prin:

- ✓ poziție stabilă/fixă a elementelor (cuvintele componente sau ordinea lor nu pot fi schimbate fără a distruge sensul);
- ✓ caracter figurat, expresiv.

Semnificația expresiilor se îndepărtează, mai mult sau mai puțin, de sensurile cuvintelor din componența lor, luate aparte, și aparține întregului grup frazeologic. De exemplu*: a duce cu cobza* „a înșela", *a umbla creanga* „a vagabonda", *a-i lipsi* (cuiva) *o doagă* „a nu fi întreg la minte", *a vinde pielea ursului din pădure* – a conta pe un lucru înainte de a-l obține, a face planuri premature.

Expresiile frazeologice apar și se dezvoltă în limbă printr-o combinație de procese lingvistice, culturale și istorice complexe. Fiecare expresie avea, inițial, funcție comunicativă și funcționa ca o îmbinare liberă de cuvinte care, în timp, a căpătat valoare expresivă (cuvintele au pierdut legătura cu obiectul desemnat, au suportat modificări de sens)[24].

De exemplu, expresia *a da sfară în țară* „a da de știre, a răspândi o veste", inițial avea sens denotativ și însemna „a semnaliza un pericol sau a vesti ceva prin aprindere de focuri, unde se ardeau carne sau grăsimi, care răspândeau miros greu și fum înecăcios. La fel și expresia *a nu face mulți purici* „a nu sta mult timp într-un loc" era folosită, mai întâi, cu sens direct.

N.B!

Cuvintele din componența expresiilor capătă sens figurat, prin urmare expresiile pot fi folosite drept exemple pentru a ilustra sensul figurat al unui cuvânt.

După **proveniență**, expresiile frazeologice, ca și cuvintele, se pot forma pe terenul limbii române sau pot fi împrumutate din alte limbi. Se disting, astfel, trei categorii de expresii frazeologice:

- *frazeologisme autohtone/expresii idiomatice* (formate pe terenul limbii, din cele mai uzuale cuvinte). Acestea sunt adevărate

[24] Este interesantă istoria expresiei „a-și da arama pe față", folosită atunci când se vorbește despre descoperirea adevăratului caracter al unei persoane. Ea are la origine o poveste legată de falsificarea monedelor, încă din Evul Mediu, când monedele erau din aur sau argint. Falsificatorii le turnau din aramă, un metal mult mai ieftin, și doar le poleiau cu aur sau argint. În timp, poleiala de aur sau argint se rodea și descoperea arama din care erau turnate. Deoarece monedele aveau pe avers fața unui împărat/rege/domnitor, iar pe revers – o altă figură heraldică, poleiala se ștergea în primul rând de pe fața celui reprezentat, pentru că era ieșită în relief. Inițial, expresia era folosită cu sensul ei direct, dar fiind folosită în mod repetat, frecvent și îndelungat, a căpătat semnificație metaforică.

vestigii ale limbii, păstrând în structura lor momente din istoria, cultura și mentalitatea poporului: reflectă felul de a fi, modul de gândire, ocupațiile de bază (de exemplu: *a strica brânza* (cu cineva) „a rupe relațiile, a se certa"; *a da la brazdă* „a îndrepta, a aduce pe cineva pe drumul cel bun"); *a fi cu caș la gură* „a fi lipsit de experiență, imatur, dar cu pretenții". Unele dintre acestea conservă cuvinte și forme ieșite din uz[25] și nu pot fi traduse *ad litteram* în alte limbi;

- *frazeologisme internaționale*: sunt folosite în mai multe limbi și pot fi traduse. Acestea au la bază fapte de origine:
  - mitologică (*firul Ariadnei, pasărea Phoenix);*
  - biblică (*alfa și omega, de la Adam și Eva, sărutul lui Iuda, turnul Babel, Toma necredinciosul* etc.*);*
  - istorică (*a descoperi America, a trece Rubiconul*);
  - literară (*a fi sau a nu fi, a lupta cu morile de vânt*);
  - științifică și filosofică (*butoiul lui Diogene, mărul lui Newton, perpetuum mobile, tabula rasa* etc.);
- *expresii intraductibile:* circulă în forma lor originală, adică în limba în care au apărut. Cele mai numeroase sunt de origine latină. În texte, aceste expresii se scriu cu italic: *ab initio* „de la început"; *ad-hoc* „în acest scop"; *alter ego* „un alt eu"; *ars poetica* „arta poetică"; *ave Maria!* „bucură-te, Maria!"; *in memoriam* „în memoria"; *modus vivendi* „fel de a trăi"; *persona non grata*

[25] Expresia *a lua la rost* „a certa" a conservat cuvântul *rost* (lat. rostrum), care însemna *gură, grai, vorbire,* păstrat și în expresia „pe de rost".
Expresia *a prinde (pe cineva) cu ocaua mică* „a prinde cu minciuna" a conservat cuvântul *oca* – veche unitate de măsură pentru masă și volum și vasul cu care se măsura cantitatea respectivă.
În expresia *a da ortul popii* „a muri", s-a păstrat cuvântul *ort* – monedă de valoare mică, reprezentând a patra parte dintr-un leu, care se plătea ca taxă de înmormântare.

„persoană indezirabilă, nedorită”; *post factum* „ulterior, după acţiune”, *post scriptum* „după cele scrise”, *sine qua non* „fără de care nu se poate; indispensabil”; *ad litteram* „cuvânt cu cuvânt” etc.

Limba română are un inventar foarte bogat și variat de expresii[26]. Ele constituie un tezaur lexical important, în care s-a înveşnicit înţelepciunea poporului, experienţa lui de viaţă și sunt o inegalabilă sursă de expresivitate.

N.B!

Bogăția unei limbi nu este influențată numai de numărul cuvintelor, dar și de numărul de expresii și de sensuri ale cuvintelor din vocabularul acestei limbi. Sensurile cuvântului sunt puse în valoare de relațiile lui cu celelalte cuvinte din context.

Tabel. Organizarea lexicului: criterii de clasificare a unităților lexicale

Importanța în comunicare	**Origine**	**Capacitatea de a exprima sens lexical**	**Numărul de sensuri**
Fondul lexical principal	Cuvinte moștenite	Cuvinte noționale	Cuvinte monosemantice
Masa vocabularului a) arhaisme; b) neologisme; c) termeni științifici; d) regionalisme; e)elemente de jargon și de argou	Cuvinte formate pe terenul limbii române	Cuvinte relaționale	Cuvinte polisemantice
	Cuvinte împrumutate		

[26] Expresiile frazeologice sunt înregistrate în orice dicționar explicativ, în articolul lexicografic al cuvântului corespunzător. De regulă, sunt scrise cursiv.

Exersați!

Verificați, cu ajutorul dicționarului, polisemia cuvintelor *ploaie*; *a arde*.

Ilustrați-le sensul propriu și sensul figurat .

Relații și categorii semantice de cuvinte

Între cuvintele dintr-o limbă se pot stabili relații semantice de: *polisemie, sinonimie, antonimie, omonimie, paronimie*, în funcție de care se disting următoarele categorii de cuvinte: *sinonime, omonime, antonime, paronime.*

- **Polisemia** este principala categorie semantică a unei limbi, ce constă în capacitatea unui cuvânt de a exprima mai multe sensuri, legate între ele[27]. Se consideră că circa 80 % din lexicul activ al limbii române îl reprezintă cuvintele polisemantice.
- **Omonimia** este relaţia stabilită între cuvintele identice ca formă și diferite ca sens. Omonimia vizează exprimarea unor sensuri diferite prin forme identice. Categoria de cuvintele între care se stabileşte o asemenea relaţie include *omonimele* – cuvinte care se pronunţă la fel, însă au sensuri diferite: *lac*[1] „apă stătătoare”– *lac*[2]„soluţie de răşini folosită pentru protejarea suprafeţei unor obiecte”; *bancă*[1]„scaun lung pentru mai multe persoane”– *bancă*[2] „instituţie financiară”; *broască*[1] „animal fără coadă cu picioarele de dinapoi adaptate pentru sărit” – *broască*[2] „mecanism montat la uşi servind la încuierea lor”.

[27] Polisemia vizează doar sensurile proprii ale unui cuvânt, se actualizează în context și nu include sensul/sensurile lui figurate.

Omonimele au calitatea de a fi *omofone* (au aceeaşi pronunţare): *la/l-a, sau/s-au, na-ți/n-ați* sau *omografe* (au aceeaşi grafie): *imobil/imobil, mobilă/mobilă*.

Sunt omonime și cuvintele formate prin conversiune, dacă acestea îşi schimbă şi sensul lexical, nu doar valoarea morfologică: *absolut* (adj.) „perfect, desăvârșit" – *absolut* (sb.) „infinit, eternitate" – *absolut* (adv.) „cu desăvârșire; întocmai"; *muncitor* (adj.) – *muncitor* (sb.)

Omonimele se clasifică în:

- ✓ *totale* – sunt identice în toate formele pe care le iau în limbă: *tapiţerie[1] (tapițerii)* „meseria de tapițer"; *tapiţerie[2] (tapițerii)* „locul unde se exercită profesiunea sau magazinul de desfacere a produselor respective"; *albinărie[1] (albinării)* „meseria de apicultor"; *albinărie[2] (albinării)* „prisacă"; *bancă[1] (bănci)* „scaun"; *bancă[2] (bănci)* „instituție financiară"; *coş[1] (coşuri)* „obiect împletit din papură sau nuiele"; *coş[2] (coşuri)* „bubuliță purulentă care se formează pe piele".
- ✓ *parţiale* – sunt identice numai la unele forme flexionare: diferenţiindu-se printr-un element *fonetic* (omografe: *bárem* – adv., *barém* – subst.) sau *gramatical* (*bun – buni* „bunic", *bun – bunuri* „produs"; *bob – boabe* „sămânță", *bob – boburi* „sanie sportivă").

N.B!

Omonimele sunt înregistrate în articole de dicţionar diferite, ca o dovadă că între sensurile cuvintelor respective nu mai există nicio legătură.

- **Paronimia** este relația ce se stabilește între cuvinte foarte apropiate ca formă şi deosebite ca sens (diferenţa de formă se reduce la un sunet sau două). Cuvintele care intră în această relație

– *paronimele* – formează serii alcătuite, de cele mai multe ori, din două elemente: *complement* „parte de propoziție” – *compliment* „cuvânt de laudă, de măgulire”; *campanie* „1. totalitatea operaţiunilor militare efectuate într-un anumit timp, în vederea atingerii unui scop strategic; 2. acţiune organizată pentru realizarea unor sarcini”– *companie* „1. însoţire, tovărăşie. 2. grup de persoane care-şi petrec timpul, care se distrează împreună”; *orar* „program” – *oral* „care se transmite prin viu grai”; *familiar* „simplu, fără pretenţii, bine cunoscut, obişnuit” – *familial* „privitor la familie, care aparţine familiei”; *a enerva* „a face să-şi piardă/a-şi pierde calmul” – *a inerva* „a forma reţeaua de nervi a unui organ, a unui ţesut; a produce o stare de excitare a unui țesut sau a unui organ”.

N.B!

Deşi sunt apropiate sub aspectul formei, paronimele se folosesc în contexte diferite și substituirea lor nu se admite. *Atracţia paronimică* este o greşeală de exprimare cauzată tocmai de substituirea paronimelor. Unul dintre termeni, care e mai frecvent în limbă și mai cunoscut vorbitorilor, îl „atrage” pe cel care este mai puţin cunoscut, din cauza apropierii lor formale.

- **Sinonimia** este relaţia semantică dintre cuvinte diferite ca formă, dar apropiate sau identice ca sens. Cuvintele între care se stabilește asemenea relaţie se numesc *sinonime*. Acestea formează *serii sinonimice* constituite din două sau mai multe unităţi. Cele mai multe sinonime se atestă în următoarele clase gramaticale:
  - ✓ substantive: *bucurie–veselie*; *cale–drum; inimă–cord; generozitate–mărinimie*; *geamantan–valiză; noroi–glod–tină*; *curte–ogradă–ocol–bătătură*;
  - ✓ adjective: *etern–veşnic*; *sur–cărunt*; *mâhnit–trist–amărât*;

- ✓ verbe: *a se opri–a poposi*; *a vesti–a anunţa–a înştiinţa*; *a strica–a deteriora–a defecta*;
- ✓ adverbe: *alene–agale; repede–iute–rapid* etc.

Ca mod de organizare a vocabularului, sinonimia implică o divizare a acestuia în, cel puţin, trei submulţimi:

- ✍ cuvinte care au sinonime (unităţi lexicale);
- ✍ cuvinte care nu au sinonime (substantivele concrete: *deget, picior, măr, pâine;* termenii tehnici: *bisturiu, predicat* etc.);
- ✍ cuvinte care au sinonime perifrastice (expresii/unităţi frazeologice: *a muri – a-şi da obştescul sfârşit, a-şi da ultima suflare, a da ortul popii* etc.)[28].

Sinonimele nu sunt general-identice. Identitatea de semnificaţie este rară în orice limbă. Ea generează aşa-zisele *serii sinonimice perfecte*: *mort, răposat, plecat din lumea asta, decedat*. Între aceste sinonime există totuşi o diferenţă, aceea dată de registrul stilistic – un cuvânt din limba literară poate avea un sinonim perfect în limbajul arhaic, popular sau regional: vers – stih; cupru – aramă; dovleac – bostan; plapumă – ogheal, căciulă – cuşmă etc.

Cele mai multe sinonime sunt parțiale, formând serii sinonimice imperfecte: *mare, vast, uriaş, amplu, enorm, imens, colosal, gigantic*, unde diferența este evidentă, de natură graduală și semantică, așa ca în exemplele: *comunicabil – guraliv; duşumea* (doar din scândură) **–** *podea* (din orice material).

Relația de sinonimie impune condiţii pe care cuvintele trebuie să le satisfacă în practica limbii, și anume:

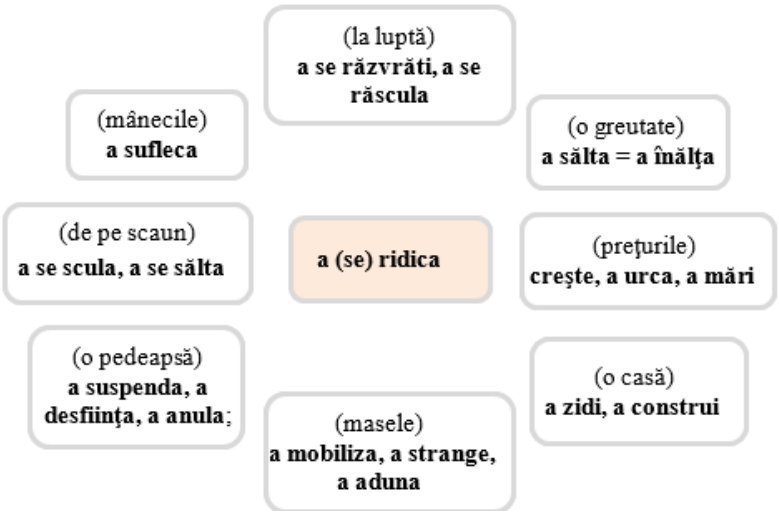
a) identitatea obiectului denumit (să se refere la același obiect din realitate, să fie din același câmp semantic);

[28] Expresiile pot intra în relaţii de sinonimie: *cât nisipul mării = câtă frunză și iarbă = câtă spuză și pulbere = câtă papură în baltă.*

b) raportarea la aceeași clasă gramaticală (să fie din aceeași parte de vorbire;

c) în cazul cuvintelor polisemantice, sensurile diferite trimit la sinonime diferite, formând un *camp de expansiune sinonimică*.

Exemplu de câmp de expansiune sinonimică

N.B!

Chiar dacă sunt identice ca sens, substituția în context a sinonimelor nu este întotdeauna posibilă: *a muri/a pieri/a se prăpădi* admit orice subiect animat (*A murit omul/câinele*), pe când *a deceda/a răposa/a dispărea* admit doar subiect uman (*A decedat un om*). Substituirea lor ar conduce la o greșeală de exprimare, numită *improprietate semantică.* Ex.: *Multe ~~albine au decedat~~.*

- **Antonimia** este relaţia semantică reprezentată de *opoziţia de sens* dintre două cuvinte. Cuvintele între care există asemenea relaţie se numesc *antonime.* De regulă, antonimele formează perechi şi aparţin aceleiaşi părţi de vorbire:

- ✓ substantive: *pace – război; întuneric – lumină; adevăr – minciună; prieten – duşman; succes – eşec; interes – dezinteres* etc.
- ✓ adjective: *tânăr – bătrân; zgârcit – risipitor; drept – nedrept; agreabil – dezagreabil* etc.
- ✓ verbe: *a aduna – a risipi; a construi – a dărâma*; *a înarma – a dezarma* etc.
- ✓ adverbe: *bine – rău*; *aici – acolo*; *devreme – târziu*; etc.
- ✓ pronume (nehotărâte sau negative): *unul – toţi; totul – nimic; toţi – nimeni*.

Condiții impuse de relația de antonimie

a) Cuvintele trebuie să aibă o dimensiune de sens comună, să se refere la același domeniu din realitate, care le uneşte: *leneş – harnic* (se referă la atitudinea faţă de muncă); *inteligent – prost* (se referă la capacitatea intelectuală); *căldură – frig* (se referă la temperatură);

b) Să aibă sensuri diametral opuse: *harnic* (plus muncă) – *leneş* (minus muncă); *căldură* (temperatură ridicată) – *frig* (temperatură scăzută).

c) Să aparţină aceleiași părți de vorbire. Cele mai numeroase antonime sunt adjective şi substantive (abstracte).

N.B!

Unele cuvinte se definesc prin antonimele lor: *prost* „lipsit de inteligenţă”, *fricos* „care nu are curaj”, *curajos* „care nu cunoaşte frica”.

În funcţie de structura cuvântului, antonimele se clasifică în:

- ✓ antonime cu rădăcină diferită: *corect – greşit; frig – căldură, întuneric – lumină; trecut – viitor; a veni – a pleca;*

- ✓ antonime cu aceeaşi rădăcină: *corect – incorect; disciplinat – in/nedisciplinat; noroc – nenoroc; reversibil – ireversibil; hipotensiv – hipertensiv; cărticică – cărţoaie; căscioară – căsoaie etc.* Antonimia în cazul lor este marcată formal, prin prefixe/sufixe. Prefixe cu care se formează în general antonime: *ne-, in- i-, des-, dez-, a-/an-* etc.

Exersați!

Ilustrați relațiile semantice dintre cuvinte pe baza proverbului: „Cine seamănă vânt culege furtună”.

Mijloace de îmbogățire a lexicului

Vocabularul/lexicul unei limbi este în continuă perfecționare – se modifică și se îmbogățește prin: a) mijloace interne; b) mijloace externe.

Mijloace interne:

- *derivarea*
- *compunerea*
- *abrevierea*
- *conversiunea*

Derivarea este procedeul de formare a cuvintelor noi prin adăugarea (sau suprimarea) prefixelor sau a sufixelor la cuvintele existente în limbă. Derivarea este de următoarele tipuri:

a) derivarea cu prefixe/prefixare;
b) derivarea cu sufixe/sufixare;
c) derivarea cu prefixe și cu sufixe, numită derivare mixtă;
d) derivarea regresivă (prin suprimarea/ înlăturarea sufixelor).

- ❖ *Derivarea cu prefixe* constă în atașarea unui prefix la cuvântul-bază. Din prefixele productive fac parte: **con-/com-/co-**

(*compatriot, concetățean, conațional, conlucra, coexista*); **des-/dez-** (*descifra, dezrobi, dezumfla*); **răs-/răz-** (*răscopt, răscumpăra, răzbuna, răzgândi*); **în-/îm-** (*înnora, înmâna, împovăra, împăienjenit*); **ne-** (*nedreptate, neruşinat, neajutorat*); **re-** (*reface, redobândi, readuce, revenit*).

*Prefixarea este un procedeu mai puțin productiv decât sufixarea.

❖ *Derivarea cu sufixe* constă în atașarea unui sufix la cuvântul-bază. Sufixarea este cel mai productiv procedeu de formare a cuvintelor în limba română. Derivatele cu sufixe se pot clasifica, după părțile de vorbire cărora le aparțin, în:

- ✓ derivate *substantivale* (*frățior, învățătură, plugar; butoi*);
- ✓ derivate *adjectivale* (*argintiu, sătesc, prietenos, pătat*);
- ✓ derivate *verbale* (*brăzda, întineri, sfătui*);
- ✓ derivate *adverbiale* (*prietenește, chiorâș*).

N.B!

Limba română are un număr mare de sufixe – peste 500. Dintre acestea, unele sunt mai productive, altele mai puțin productive la etapa contemporană.

Din punct de vedere semantic, se disting următoarele tipuri de sufixe:

✓ *augmentative* (au sens de supradimensionare, cu şi fără valoare depreciativă; formează substantive şi, mai rar, adjective): **-andru** (*copilandru*), **-an/-ean** (*băietan, beţivan, grăsan*), **-oi/-oaie/-oaică** (*butoi, băboi, fătoaie, tigroaică*); formează şi nume proprii: *Gheorghiţoaia/Gheorghiţoiu* < Gheorghiţă, *Stănoiu*), **-ovan, -oman, -oran** (*prostovan, hoţoman, chiţoran* „şoarece mare de câmp”);

✓ *diminutivale* (au sens de subdimensionare sau afectiv/ peiorativ, în funcţie de context; formează substantive, adjective şi, rar,

adverbe și pronume)**: -aș** (*actoraș*, *trandafiraș*, *golaș*), **-el/-ea/-icel/-icea/-ică/-icică/-uică** (*măricel*, *floricea*, *uşurică*, *aolică*, *mătălică*, *fetică*, *păsăruică*), **-or/-ior/-ioară/-cior/-cioară** (*repejor*, *roşior*, *oscior*, *căscioară*), **-iță** (*bluziță, fetiță*), **-uc/-ucă/-ugă/-igă** (*năsuc*, *mămucă*, *fătucă*, *săpăligă*), **-işor/-işoară/-şor** (*mărişor*, *încetişor*, *vinişoară*, *locşor*), **-eț/-uleț** (*podeț*, *gărduleț*, *prăfuleț*), **-uș/-uşă** (*gălbenuș*, *niţeluș*, *viţeluşă, nuieluşă*), **-uț/-uță** (*grăsuț*, *bănuț, bunuță*, *mătăluță*);

✓ de agent (au semnificația de „cel care îndeplinește o acțiune”; formează substantive și adjective): **-ar/-er** *(brutar*, *grănicer)*; **-ar** poate avea și valori depreciative *(opincar*, *mămăligar*, *lingurar*), **-aș/-eș** (*făptaș*, *buclucaș*, *plăieș*, *cimpoieș*), **-easă** (*negustorească*, *cusătorească*), **-eț/-eață/-ăreț/-ăreață** (*iubeț, iubeață*, *plimbăreață)*, **-giu/-agiu** (*sacagiu*, *scandalagiu*, *camionagiu*), **-ist** (*ceferist*, *zeflemist*), **-tor** (*băutor, ghicitor*);

✓ pentru denumirea însușirii (formează adjective de la substantive, de la verbe sau de la alte părți de vorbire*)*: **-al** (*vamal*, *săptămânal*), **-ar** (*inelar*, *mărfar*), **-aș** (*nărăvaș*, *fruntaș*), **-at** (*guşat*, *înmănuşat*), **-bil** (*locuibil*), ***-esc*** (*studențesc*, *lumesc*), **-eț/-ăreț** (*băgăreț, săltăreț*), **-ist** (*microbist*, *familist*), **-iu/-ie** (*cireşiu*, *purpurie*, *fistichie*), **-os/-ios/-cios** (*zemos*, *tămâios*, *lucios*), **-tor** (*chinuitor*, *fermecător*), **-nic** (*fățarnic*, *îndoielnic*), **-iu/-uriu** (*albăstriu, fistichiu, plumburiu*);

✓ pentru noțiuni abstracte: **-are** (*născare*, *fățare, amânare*), **-ere** (*părere*, *abatere, trecere*), **-ire/-îre** (*ocrotire*, *doborâre*), **-ătate** (*străinătate*, *vecinătate*), **-eală** (*sminteală, buimăceală*), **-ie/-ărie** (*boierie*, *cumetrie*), **-anță/-ență/-ință** (*alianță*, *asistență*, *căință*), **-ime** (*agerime*, *vechime*), **-ism** (*creștinism*, *budism*, *paşoptism*), **-ură/-ătură** (*adunătură*, *strigătură*), **-eață** (*albeață*, *dulceață*);

✓ colective: **-ărie/-ăraie** (*apărie*, *prăfăraie*), **-et** (*bănet*, *brădet*), **-ime** (*tinerime*, *dăscălime*), **-iş** (*prundiş*, *păpuriş*, *păienjeniş*), **-işte** (*cânepişte*, *porumbişte*);

✓ locative (indică locul sau originea): **-ie/-ărie/-erie** (*blănărie*, *cătănie*, *cazangerie*, *tăbăcărie*), **-ean/-an** (*orheian*, *bălţean, râmnicean*).

✓ pentru indicarea modalităţii (formează adverbe din substantive şi adjective): **-eşte** (*omeneşte*, *copilăreşte*), **-iş/-îş** (*pieptiş*, *chiorâş, morţiş*).

✓ pentru nume proprii de familie (puţine sufixe specializate în acest sens): **-escu** (*Cozmescu*, *Petrescu, Zamfirescu*, *Fetescu, Cucuescu*), **-anu/-eanu** (*Josanu*, *Mândâcanu*, *Strâmbeanu, Loteanu*, *Mărgineanu*).

❖ *Derivarea mixtă* constă în atașarea simultană, la cuvântul-bază, a unui prefix și a unui sufix: *în/chip/ui; des/frunz/it; ne/ajutor/are*;

❖ *Derivarea regresivă*/inversă constă în suprimarea unor afixe pentru a forma cuvinte noi: *a blestema ← blestem, a îndemna ← îndemn, a alinta ← alint,* a *dezgheţa ← dezgheţ, a zbura ← zbor, Grecia ← grec, Dacia ← dac, România ← român* etc.

Compunerea este un mijloc important de îmbogățire a vocabularului, ce constă în contopirea, alăturarea unor cuvinte existente independent în limbă, care formează un cuvânt nou prin:

✓ sudare (*binecuvântare, untdelemn, fărădelege, cincisprezece, cumsecade*);

✓ alăturare cu cratimă (*director-adjunct, rea-voință, floarea-soarelui*, *zgârie-brânză*, *prim-ministru*);

✓ alăturare fără cratimă ***(****Baia Mare*, *Steaua Polară*, *Vatra Dornei, douăzeci și unu*).

Compunerea cu elemente savante, numite și afixoide (majoritatea de origine greacă sau latină), se face prin sudare: (*bibliofil, cronologie, hidrocentrală*). *Sufixoide* frecvente: **-fug** („care alungă, care fuge”– *febrifug*, *vermifug*, *centrifug*, *ignifug*), **-fob** („care are aversiune/teamă patologică de ceva” – *claustrofob*, *agorafob*, *acrofob*, *xenofob*), **-fil** („iubitor de” – *cinefil, anglofil, calofil, heliofil*), **-for** („care poartă, purtător” – *necrofor, hidrofor*), **-log** („specialist” – *psiholog*, *dermatolog*, *filolog*), **-gramă** („schemă, grafic” – *antibiogramă*, *organigramă*), **-cid** („care ucide” – *bactericid*, *femicid*, *genocid*), **-fag** („care se hrăneşte cu” – *antropofag*, *cronofag*, *energofag*).

Alte afixoide:

agri – câmp*;*	*hemo* – sânge*;*	*piro* – foc*;*
agro – ogor*;*	*hidro* – apă*;*	*psiho* – suflet*;*
antropo – om*;*	*hiper* – peste*;*	*paleo* – vechi*;*
avi – pasăre*;*	*infra* –mai prejos,	*para* – alături/ lângă;
arhe – vechi/	sub*;*	*poli* – mult*;*
primitiv;	*intra* – în interior*;*	*post* – după*;*
arhi – foarte	*inter* – între*;*	*proto* – primul*;*
biblio – carte*;*	*izo* – egal*;*	*pseudo* – fals*;*
bio – viață*;*	*kilo* – o mie*;*	*tele* – la distanță;
cardi – inimă*;*	*lito* – piatră*;*	*termo* – cald*;*
crat – putere*;*	*mezo* – de mijloc*;*	*trans* – dincolo de;
crono – timp*;*	*micro* – mic*;*	*teca* – dulap, cutie*;*
circ(um) – împrejur*;*	*moto* – mișcare*;*	*topo* – loc*;*
cripto – ascuns*;*	*mono* – unic*;*	*ultra* – foarte/extrem
cvasi – aproximativ	*neo* – nou*;*	de;
demo – popor*;*	*omn* – tot*;*	*zof/sof* – înțelept*;*
drom – alergare*;*	*omo* – la fel/ același;	*fono* – sunet*;*
endo – înăuntru*;*	*orto* – drept/ corect;	*neuro* – nerv*;*

Abrevierea este o prescurtare, o reducere a unui cuvânt, precum și formarea cuvintelor noi din literele inițiale sau din fragmentele unor cuvinte: *CEC, ONU, UPSC, ONG, SRL, Moldcel, Moldtelecom, Agroindbank, plafar, aprozar* etc.

Conversiunea (numită și derivare improprie) constă în schimbarea valorii gramaticale a cuvântului prin trecerea lui dintr-o parte de vorbire în alta, fără a-și schimba forma.

Cele mai productive tipuri de conversiune:

- ✓ substantivizarea (trecerea cuvintelor în clasa substantivului):
  - de la adjective: *bunul, răul, bătrânii;*
  - de la adverbe: *binele, aproapele*;
  - de la numerale: *doiul, cinciul, un zece;*
  - de la pronume: *eul, sinele ;*
  - de la participii: *aratul, scrisul;*
  - de la interjecții: *oful, un cip-cirip;*
- ✓ adjectivizarea (trecerea cuvintelor în clasa adjectivului):
  - de la gerunzii: mână *tremurândă;*
  - de la participii: carte *citită*;
  - de la adverbe: om *bine*, apă *repede*;
  - de la substantive: câini *mai bărbați*, zile *copile*;
- ✓ adverbializarea (trecerea cuvintelor în clasa adverbului):
  - de la substantive: *dimineața* e frig, îndrăgostit *lulea*, doarme *buștean;*
  - de la adjective: scrie *frumos*, vorbește *limpede*.

O categorie aparte de conversiune este trecerea de la nume proprii la substantive comune (apelativizare) și invers (antroponimizare): *damasc, olandă, amper, sampanie, Ursu, Genunchi, Dulgheru* etc.

N.B!

- Totalitatea cuvintelor formate prin derivare, compunere, conversiune de la aceeași rădăcină alcătuiesc o **familie lexicală:** *casă – căsuță, căscioară, căsoaie, căsoi, casnic, căsnicie.*
- Cuvintele împrumutate din alte limbi, chiar dacă provin de la același cuvânt de la care a provenit un cuvânt din limba română, nu fac parte din familia lui lexicală. De exemplu, cuvântul *solar* nu face parte din familia lexicală a cuvântului *soare; acvatic* nu intră în familia lexicală a cuvântului *apă* etc.
- A nu se confunda familia lexicală cu *câmpul lexical* – ansamblu de cuvinte ce se referă la același domeniu. De exemplu: *creion, radieră, riglă, compas* formează câmpul lexical „rechizite".

Mijloace externe de îmbogățire a vocabularului:

- **Împrumut lexical**[29] – principalul mijloc extern de îmbogățire a vocabularului prin adoptarea unor cuvinte sau construcții lexicale din alte limbi.
- **Calchiere –** un tip de împrumut ce constă în copierea, imitarea sau împrumutarea structurii unui cuvânt străin, derivat sau compus. Elementele din structura cuvântului străin sunt traduse integral sau doar parțial.

  entrevoir (fr.) ← a întrevedea;
  demarche (fr.) ← demers;
  entreprendre (fr.) ← a întreprinde;
  surveiller (fr.) ← a supraveghea;
  благословить (rus.) ← a binecuvânta;
  радиослушатель (rus.) ← radioascultător;
  беззаконие (rus.) ← fărădelege etc.

[29] Împrumuturile au fost prezentate la unitatea de conținut *Structura etimologică a vocabularului.*

Structura cuvântului

Cuvântul este format din segmente purtătoare de sens lexical (sau gramatical), numite morfeme.

- ✓ **Rădăcina**/*radicalul* este elementul comun al mai multor cuvinte care alcătuiesc o familie lexicală; este baza de la care se formează, cu ajutorul afixelor (prefixe, sufixe), cuvinte noi sau forme gramaticale ale acestora (***piatr****ă, îm****pietr****it, **pietr****oi, **pietr****icică, **pietr****uit, **pietr****uit, **pietr****uind*).
  *Rădăcina conține sensul lexical de bază al cuvântului.
- ✓ **Prefixul** – elementul care se adaugă înaintea rădăcinii unui cuvânt de bază pentru a forma un cuvânt nou: ***străv****echi, **răs****coace, **dez****bat, **ne****sigur*.
- ✓ **Sufixul** – elementul care se adaugă după rădăcină pentru a forma un cuvânt nou sau o formă gramaticală a unui cuvânt. În funcție de rolul pe care îl au, sufixele sunt:
  a) *lexicale* – formează cuvinte noi: *greș****eală****, orăș****ean****, munci****tor*;
  b) *gramaticale* – alcătuiesc forme noi ale cuvintelor, servesc la exprimarea modului și timpului la verbe: *învăț****ând****, învăț****at****, desen****ez****, iub****esc****, desen****am****, desena****se****m*.
- ✓ **Tema lexicală** – partea unui cuvânt care nu se schimbă în cursul flexiunii, alcătuită din rădăcină și afixe. Este comună tuturor formelor gramaticale ale unui cuvânt. Se stabilește prin înlăturarea desinenței (***învăț****Ø, **înveți**, **învață**, **învățăm*; etc.). Tema poate coincide cu rădăcina (*copac, pot, bun*), dar poate include rădăcina+prefix/ sufix (*de/scri/a, scri/itor, pre/scri/e/re*).
- ✓ **Desinența** – partea cuvântului care se modifică în procesul flexiunii și care exprimă diferite categorii gramaticale ale cuvântului: gen, număr, caz, persoană (*elev – elev****ă****; lucră****m****,*

*lucra**ți;** frumosØ – frumoș**i***). Desinența poate lipsi, adică este zero: *copilØ, elevØ, potØ, mergØ, învățØ*.

 Exersați!

- Marcați, prin semne corespunzătoare, morfemele din structura cuvintelor din text.

  „–Pui golași, cum stați în cuiburi/ Fără plăpumioare?/ –Ne-nvelim cu ale mamei/ Calde aripioare.” (Gr. Vieru)
- Găsiți intrusul și argumentați-vă opțiunea: floare, floricică, floral, florar, florărească, florist, floră.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 4
NOȚIUNI DE MORFOLOGIE

Prevederi curriculare: unități de conținut

Curs

- ✍ Obiectul de studiu al morfologiei. Criterii de încadrare a cuvintelor în clase gramaticale;
- ✍ Părțile de vorbire: criterii de clasificare, caracteristici

Practice

- ✍ Substantivul: clase lexico-semantice;
- ✍ Categoriile gramaticale ale substantivului; funcții sintactice; ortografie;
- ✍ Adjectivul: clase lexico-semantice; Categoriile gramaticale ale adjectivului; funcții sintactice; ortografie;
- ✍ Numeralul: clase lexico-semantice; categorii gramaticale; funcții sintactice; ortografie;
- ✍ Pronumele: clase lexico-semantice; categorii gramaticale; funcții sintactice; ortografie;
- ✍ Verbul: caracterul personal/ impersonal; categorii gramaticale; funcții sintactice;
- ✍ Caracterul predicativ/nepredicativ al verbelor. Tipuri de verbe nepredicative;
- ✍ Interjecția, adverbul: ortografie, punctuație. Părțile de vorbire auxiliare: prepoziția, conjuncția: ortografie, punctuație

Suport teoretic

Concepte-cheie: parte de vorbire, categorie gramaticală, sens gramatical, sens categorial

Morfologia este o disciplină lingvistică, parte a gramaticii, care studiază forma și structura cuvintelor, regulile de modificare a formelor, clasificarea cuvintelor în părți de vorbire, în baza

caracteristicilor formale și funcționale. Cuvintele unei limbi se grupează în clase lexico-gramaticale, numite părți de vorbire.

Părțile de vorbire sunt clase de cuvinte care au un sens categorial comun, un inventar de categorii gramaticale specifice și aceleași funcții sintactice.

Clasificarea cuvintelor în părți de vorbire se face în funcție de sensul lor lexical general, de caracteristicile morfologice și sintactice, după următoarele trei criterii:

- ✓ semantic;
- ✓ morfologic (formal);
- ✓ sintactic (funcțional).

N.B! În limba română există *nouă*[30] părți de vorbire.

- Criteriul **semantic** determină sensul general/categorial de clasă, adică: sensul de *obiect*, de *proces*, de *însușire* etc. În baza acestui criteriu, părțile de vorbire se clasifică în:

Părți de vorbire **autosemantice**/ semnificative – au sens categorical și lexical.

- *substantivul, adjectivul, verbul, adverbul, numeralul, pronumele*

Părți de vorbire **sinsemantice** – nu au sens categorical și nici lexical; sunt cuvinte de relație.

- *prepoziția, conjuncția (articolul*)*

N.B!

Interjecția este o parte de vorbire de graniță, care nu denumește, ci doar sugerează stări, senzații, sentimente sau imită sunete din natură.

[30] Articolul ar fi o altă parte de vorbire (a zecea), contestată de unii lingviști, care nu-l consideră parte de vorbire, ci instrument/morfem de exprimare a sensurilor gramaticale ale cuvintelor din clasa numelui.

- Criteriul **morfologic** (formal) grupează cuvintele în părți de vorbire, în funcție de capacitatea lor de a-și schimba sau nu forma în flexiune și de complexul de sensuri gramaticale pe care le pot exprima, distingându-se:

Părți de vorbire **flexibile** (își modifică forma în raport cu categoriile gramaticale specifice)

- *substantivul, adjectivul, verbul, numeralul, pronumele*

Părți de vorbire **neflexibile** (nu-și modifică forma)

- *prepoziția, conjuncția, nterjecția, adverbul*

- Criteriul **sintactic** (funcțional) grupează cuvintele în funcție de rolul lor în propoziție, conform posibilităților combinatorii, în:

Părți de vorbire **cu funcție sintactică**

- *substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, (articolul*)*

Părți de vorbire **fără funcție sintactică**: servesc la stabilirea relațiilor dintre cuvinte, propoziții

- *prepoziția, conjuncția, (articolul*)*

N.B!

În afara acestei clasificări rămân cuvintele din clasa *interjecției*, care nu au nici funcție sintactică, nici rol relațional, deoarece ele nu se încadrează în propoziție, ci, mai degrabă, exprimă suplimentar sensul acesteia: *Vai! = Mă doare.*

- **Substantivul** exprimă noțiuni, denumește obiecte (crit. semantic); este o parte de vorbire flexibilă, are categorii gramaticale de *gen, număr, caz, determinare* (crit. morfologic);

se combină cu adjectivul; are funcția sintactică de bază – *subiect* (crit. sintactic);

- **Adjectivul** exprimă însușiri ale obiectelor (crit. semantic); este flexibil și are categorii gramaticale de *gen, număr, caz, grad de comparație* (crit. morfologic); se combină cu substantivul are funcția sintactică de bază – *atribut* (crit. sintactic);
- **Pronumele** nu exprimă un sens lexical concret, dar, indirect, exprimă sensul categorial de obiect, deoarece ține locul unui nume (crit. semantic); este flexibil și are categoriile gramaticale de *gen, număr, caz, persoană* (crit. morfologic); are funcțiile sintactice ale substantivului (crit. sintactic);
- **Numeralul** exprimă sensul categorial de cantitate/număr (crit. semantic); este flexibil și are categoriile gramaticale de *gen, caz* (crit. morfologic); are funcție sintactică ce depinde de valoarea contextuală – numeralul se manifestă ca substantiv, ca adjectiv, ca adverb, deci îndeplinește funcțiile sintactice corespunzătoare (crit. sintactic);
- **Verbul** exprimă sensul categorial de proces (crit. semantic); este flexibil și are categoriile gramaticale de *mod, timp, persoană, număr, diateză* (crit. morfologic); are funcția sintactică de predicat (crit. sintactic);
- **Adverbul** exprimă sensul categorial de semn al procesului/ caracteristică a unei acțiuni (crit. semantic); este neflexibil, are doar categoria gramaticală a *gradului de comparație* (crit. morfologic); se combină cu verbul, are funcția de bază de complement (crit. sintactic);
- **Prepoziția** este o clasă de cuvinte sinsemantice, nu exprimă un sens categorial (crit. semantic); este neflexibilă, deci nu are

categorii gramaticale (crit. morfologic); leagă părți de propoziție, nu are funcții sintactice (crit. sintactic);

- **Conjuncția** este o clasă de cuvinte sinsemantice, nu exprimă un sens categorial (crit. semantic); este neflexibilă, nu are categorii gramaticale (crit. morfologic); nu are funcții sintactice – leagă propoziții sau cuvinte și exprimă raporturi sintactice (crit. sintactic);
- **Interjecția** – exprimă, fără să numească, stări (crit. semantic); este neflexibilă, nu are categorii gramaticale (crit. morfologic); este echivalent funcțional al propoziției, nu are funcții sintactice (crit. sintactic).

N.B!

Categorie gramaticală – un ansamblu de forme gramaticale ale cuvântului, care exprimă anumite sensuri gramaticale: gen, număr, caz, persoană, mod, timp, diateză.

Exersați!

Clasificați în părți de vorbire cuvintele din text. Argumentați cu referire la criteriile de încadrare a cuvintelor în părți de vorbire:

Ah, ce duminică frumoasă!/ Așază trandafiri pe masă./
Veni-vor azi atâția oaspeți./ Zâmbească trandafirii proaspeți.

(Grigore Vieru)

Substantivul este o parte de vorbire autosemantică, ce desemnează obiecte în sens larg: lucruri, ființe, plante, unități de timp etc., este flexibil, are categoriile gramaticale de gen, număr, caz, determinare și poate îndeplini orice funcție sintactică, în afară de cea de predicat verbal.

Clase lexico-semantice de substantive:

- ✓ substantive comune – proprii:
  a) comune – denumesc obiecte dintr-o clasă de obiecte asemănătoare (*caiet, prietenie*);
  b) proprii – denumesc obiecte considerate unice: antroponime – *Maria, Ana* etc. toponime – *Asia, Saturn, Chișinău*; crononime – *Unirea, Renașterea*; zoonime – *Grivei, Tărcuș,* fitonime – *Busuioacă, Feteasca*; ideonime (opere de artă, știință) – *Miorița, Gioconda*
- ✓ concrete–abstracte:
  a) concrete – denumesc obiecte materiale, ce pot fi percepute senzorial (*copac, nisip, stilou*);
  b) abstracte – denumesc noțiuni ce pot fi percepute doar cu ajutorul conștiinței. Sunt formate prin derivare sau conversiune de la adjective, verbe. Au, de obicei, doar formă de singular – *blândețe, ingeniozitate, liniște;*
- ✓ animate – inanimate:
  a) animate – denumesc ființe (oameni, animale, păsări, insecte);
  b) inanimate – denumesc lucruri (obiecte, plante etc.)

Categoriile gramaticale ale substantivului

- **Categoria genului** – o categorie clasificatoare, nu flexionară: substantivele nu-și schimbă forma după gen, ci se încadrează, după formă, în unul dintre cele trei genuri: masculin, feminin, neutru. Indicii formali de gen sunt:
  a) desinența: *elev (ø)-elev-(ă); băiat (ø) – fat(ă);*
  b) articolul substantival: *un băiat – o fată;*
  c) determinanții adjectivali: *băiat bun – fată bună;*
  d) substituirea prin pronume personale: *el – ea.*

***** Genul se determină cel mai ușor după articolul primit:

- ✍ genul masculin primește articolele *un-nișteː -l/-le/-a – i: **un** elev – **nișteelevi; elevu**l – elevi**i; peretele** – pereți**i**; tat**a** – taț**i**;*
- ✍ genul feminin primește articolele *o – nișteː a – le: **o** fată – **niște** fete; fat**a** – fete**le**;*
- ✍ genul neutru are, la singular, indicii genului masculin, iar la plural – pe cei ai genului feminin*: **un** stilou – **niște** știlouri; stilou**l** – stilouri**le**.*

N.B!

♦ Substantivele din clasa animatelor au forme diferite de gen, realizează opoziția masculin – feminin:

*român – românc*ă*;*	*bucătar – bucătăreas*ă*;*
*nepot – nepoat*ă*;*	*școlar – școlărițăː*
*leu – leoaic*ă*;*	*profesor – profesoar*ă*.*

♦ Unele dintre acestea au o singură formă de gen: fie masculin (*fluture, țânțar, elefant),* fie feminin (*buburuză, albină, cămilă, muscă, girafă).* Aceste substantive se numesc substantive epicene.

- **Categoria numărului** include două sensuri gramaticale: *singular – plural* și exprimă distincția dintre un exemplar și mai multe exemplare ale unui obiect: *elev – elevi, stea – stele* etc. Există substantive care au o formă comună pentru ambele numere, distincția lor făcându-se cu ajutorul articolului: *un arici – niște arici* (*genunchi, crai, gutui, tei, usturoi, ochi, rinichi, învățătoare, nume* etc.).

  În limba română există și substantive nenumărabile, acestea au o singură formă de număr:

  a) *singularia tantum* (fericire, încredere, unt, petrol, cerneală, Ion, Ulmu etc.);

b) *pluralia tantum* (*Florii, Sânziene, albituri, rechizite, zori, crupe, vapori, tăieței, aplauze, tratative, alegeri, ochelari, ghilimele* etc.)

- **Categoria cazului** exprimă raporturile sintactice ale substantivului cu alte cuvinte din propoziție. În limba română sunt cinci cazuri:

✓ Nominativ (cine? ce?) – este cazul subiectului;
✓ Genitiv (al/a/ai/ale cui?) – de cele mai multe ori *determină un substantiv*. Este cazul atributului;
✓ Dativ (cui?) – de cele mai multe ori *determină un verb.* Este cazul complementului indirect;
✓ Acuzativ (pe cine/ce?) – este cazul complementului direct;
✓ Vocativ – este cazul adresării, nu îndeplinește funcții sintactice.

N.B!
Schimbarea formei unui substantiv după caz și număr se numește declinare.

Declinarea substantivului

Genul masculin

	numărul singular		**numărul plural**	
	nehotărât	**hotărât**	**nehotărât**	**hotărât**
N.	*un băiat*	*băiatul*	*niște băieți*	*băieții*
G.	(a/al/ai/ale) *unui băiat*	(a/al/ai/ale) *băiatului*	(a/al/ai/ale) *unor băieți*	(a/al/ai/ale) *băieților*
D.	*unui băiat*	*băiatului*	*unor băieți*	*băieților*
A.	(pe) *un băiat*	(pe) *băiatul*	(pe) *niște băieți*	(pe) *băieții*
V.	*băiete!*	*băiatule!*	*băieți!*	*băieților!*

Genul feminin

	numărul singular		**numărul plural**	
	nehotărât	**hotărât**	**nehotărât**	**hotărât**
N.	*o fată*	*fata*	*nişte fete*	*fetele*
G.	(a/al/ai/ale) *unei fete*	(a/al/ai/ale) *fetei*	(a/al/ai/ale) *unor fete*	(a/al/ai/ale) *fetelor*
D.	*unei fete*	*fetei*	*unor fete*	*fetelor*
A.	(pe) *o fată*	(pe) *fata*	(pe) *nişte fete*	(pe) *fetele*
V.	*fată!/fato!*	-	(dragi) *fete!*	*fetelor!*

N.B!

După mijloacele de exprimare, cazul nominativ coincide cu acuzativul, cazul genitiv – cu dativul. Distincția poate fi făcută după funcția sintactică îndeplinită.

Funcțiile sintactice ale substantivului

- Cazul nominativ*:*
  - ✍ subiect: „Iese *tata* la balcon/ Și mă strigă: măi Ion!” (Gr.Vieru);
  - ✍ nume predicativ: „Limba noastră-i *o comoară*” (A. Mateevici);
  - ✍ apoziție: „Pe bădița Vasile, *dascălul* satului, l-au prins la oaste cu arcanul.” (Ion Creangă)
- Cazul genitiv:
  - ✍ atribut: „Mirosul cald *al primăverii*/ adus-a zilele-*nvierii*.” (G. Coșbuc)
  - ✍ nume predicativ: „Moldova [...] e *a strămoșilor* noștri.” (B. Șt. Delavrancea)
  - ✍ complement indirect: Luptăm *contra/ împotriva corupției*.
- Cazul dativ:
  - ✍ complement indirect: „Vă spun să mă audă și plin de roadă mărul:/ Și din mormânt voi spune *mulțimii* adevărul!”(Gr.Vieru);
  - ✍ nume predicativ: Lecția este *conform orarului.*

- Cazul acuzativ:
  - ✍ atribut: „O zi *de vară* hrănește un an.” (Folclor);
  - ✍ nume predicativ: „Acolo, lângă izvoară, iarba pare *de omăt.*” (M. Eminescu)
  - ✍ complement direct: „A venit un lup din crâng/ Și-alerga prin sat să fure…/ *Pe copii* care plâng”. (G. Coșbuc)
  - ✍ complement indirect: „Vorbești *de lup* și lupu-i la ușă.”
  - ✍ complement circumstanțial: „*Pe ramul* verde tace o pasăre măiastră, *Cu drag și cu mirare* ascultă limba noastră.” (Gr. Vieru)
- *Cazul vocativ nu are funcții sintactice.

Ortografia substantivelor compuse

Se scriu cu cratimă

✓Substantive formate din cuvinte existente și independent în limbă, dintre care primul termen își schimbă forma în flexiune, și anume:

- substantiv în N. + substantiv în N.: *bloc-turn, redactor-șef, tată-socru, cuvânt-titlu, cal-putere;*
- substantiv urmat sau precedat de un adjectiv: *rea-voință, bun-simț, bună-creștere, bun-gust, bun-rămas, gură-spartă, mamă-mare, sânge-rece;*
- substantiv precedat de un numeral: *două-puncte, prim-solist, prim-ministru, dublu-campion, triplu-sec, trei-frați-pătați;*
  ! *triplusalt, primadonă, prim ajutor*
- substantiv în N. + substantiv în G.: *coada-șoarecelui, cerul-gurii, moalele-capului, roza-vânturilor;*
- substantiv + prepoziție + substantiv: *cal-de-mare, floare-de-colț, viță-de-vie, poale-n-brâu, piatră-de-var;*

- verb+sb./pron. având aspect de propoziții: *papă-lapte, zgârie-nori, nu-mă-uita, lasă-mă-să-te-las, du-te-vino;*
- substantive proprii (nume de familie/prenume): *Ana-Maria, Budai-Deleanu, Rădulescu-Motru;*
- tipuri izolate: *mai-marele, mai-mult-ca-perfect, punct-și-virgulă, cuvânt-înainte, terchea-berchea.*

Se scriu împreună

✓ Substantivele compuse din cuvinte existente și independent în limbă, dintre care își schimbă forma în flexiune doar al II-lea termen, comportându-se ca un singur cuvânt: *binefacere, concertmaistru, acupunctură, scurtmetraj, bunăvoință;*

✓ Substantivele compuse din două sau mai multe prepoziții + substantiv/verb la supin *demâncare, deochi, fărădelege, defoc, deîmpărțit, descăzut, subtitlu, untdelemn;*

✓ Compusele cu afixoide: *autogară, fonotecă, cinefil, electrocasnice, pseudoprefix, minimarket, minijupă* etc.

 Exersați!

Ilustrați regulilor de mai sus cu exemple proprii.

 Adjectivul – parte de vorbire autosemantică, flexibilă, care exprimă însușiri ale obiectelor, are categoriile gramaticale de *gen, număr, caz, grade de comparație*. Din punct de vedere sintactic, însoțește/determină un substantiv, are funcțiile sintactice de *atribut, nume predicativ, complement.*

Clase lexico-semantice de adjective:

✓ adjective calificative – desemnează însușiri propriu-zise ale obiectelor:

a) pot avea grade de comparație;

b) pot forma diminutive;

c) servesc drept bază pentru formarea substantivelor, verbelor, adverbelor: *mare – foarte mare; mărișor; mărime; a mări*;

✓ adjective relative – prezintă ca însușiri relațiile obiectului cu alte obiecte:

a) au origine substantivală, verbală sau adverbială;

b) nu au forme diminutivale;

c) nu au grade de comparație: *lemnos, trecător, școlăresc, muntos, zâmbăreț;*

✓ adjective pronominale – au origine pronominală: fata *aceea*, prietenul *meu*, meleagul *nostru, fiecare* om, *tot* satul etc.

Clase flexionare de adjective:

✓ adjective variabile, grupate în mai multe clase flexionare, după numărul de forme pe care le pot avea:

- patru forme – *bun/bună/buni/bune*;
- trei forme – *sclipitor/sclipitori/sclipitoare*;
- două forme – *dulce/dulci, verde/verzi;*

✓ adjective invariabile, au doar o formă, indiferent de indicii gramaticali ai substantivului determinat. Unele provin de la adverbe, altele sunt împrumuturi neadaptate: *așa, aievea, anume, asemenea, gata, roz, bordo, cloș, feroce, forte, sadea, cumsecade, get-beget* etc.

Categoriile gramaticale ale adjectivului

- **Genul** și **numărul** adjectivului se exprimă prin intermediul desinenței și se manifestă prin raportare la substantiv: sunt condiționate de genul și numărul substantivului determinat. Ca și substantivul, adjectivul are două numere – singular și plural: *cuminte/cuminți*.

N.B!

Adjectivul, spre deosebire de substantiv, are numai două forme de gen – *masculin* și *feminin*. Când determină un substantiv neutru, adjectivele au la singular forma genului masculin, iar la plural – formă de feminin: un *tablou frumos/* două *tablouri frumoase.*

- **Cazul** se exprimă, de asemenea, prin desinențe și se manifestă prin acordul dintre adjectiv și substantivul determinat.

N.B!

Categoriile gramaticale de gen, număr și caz ale adjectivului se stabilesc după aceleași categorii ale substantivului determinat: ele coincid, deoarece adjectivul se acordă cu substantivul determinat în gen, nr., caz: *băiat bun – fată bună – fete bune – băieți buni*.

- Categoria **gradelor de comparație** include trei sensuri gramaticale:

✓ forma-tip (numită și grad pozitiv) a adjectivului coincide cu forma lui inițială și servește drept bază pentru formarea celorlalte grade de comparație. Unii lingviști nu o consideră grad de comparație, deoarece nu exprimă ideea de intensitate și de comparație;

✓ gradul comparativ **–** exprimă intensitatea unei însușiri în raport cu alte obiecte. Are trei aspecte/forme:

a) comparativ de superioritate – exprimă un grad mai mare al unei însușiri*: mai bun, mult mai bun, mai degrabă bun decât deștept*, este *bun în comparație cu altul;*

b) comparativ de egalitate – exprimă o însușire deținută în aceeași măsură: *tot așa de bun;*

c) comparativ de inferioritate – exprimă un grad mai scăzut al intensității unei însușiri: *mai puțin bun;*

- ✓ gradul superlativ exprimă gradul cel mai înalt sau cel mai scăzut al unei însușiri. Are două aspecte:

a) superlativul relativ – cel mai înalt sau cel mai scăzut grad al unei însușiri, pe baza unei comparații. Are două forme:
1) superlativul relativ de superioritate *(cel mai bun)*; 2) superlativul relativ de inferioritate *(cel mai puțin bun).*

b) superlativul absolut – exprimă gradul cel mai înalt al unei însușiri, fără a se face o comparație: *foarte bun, nespus de bun, grozav de bun, uimitor de bun, teribil de bun, strașnic de bun, peste măsură de bun, din cale afară de bun, așa de bun, atât de bun, buuun, bun-bun, bunul bunilor, bun foc, extrabun.*

N. B!
Nu toate adjectivele au grade de comparație. Există adjective necomparabile. Acestea exprimă însușiri invariabile sau însușiri absolute: *tineresc, istoric, agricol, politic, nuclear, intern, mort, orb, infirm, oval, veșnic* etc. sau, prin conținutul lor, exprimă deja un grad de comparație: *superior, optim, maxim, uriaș, arhicunoscut, minuscul, răscopt, străvechi.*

Funcțiile sintactice ale adjectivului

- ✓ Atribut (funcție de bază): *Ziua <u>bună</u> se cunoaște de dimineață.*
- ✓ Nume predicativ: *<u>Preacurată</u>-i fața pâinii.*
- ✓ Complement: *<u>Din rău</u> s-a făcut bun, <u>din leneș</u> – harnic și săritor la nevoie.*

Ortografia adjectivelor compuse

Se scriu cu cratimă:

- ✓ adjectivele formate din două adjective: *verde-deschis, alb-verzui, albastru-azuriu, instructiv-educativ, literar-muzical;*
  ! *rozalb, clarobscur, bleumarin*

- ✓ adjectivele formate din două adjective unite prin vocală de legătură: *economico-organizatoric, ştiinţifico-metodic;*
  ! *surdomut*
- ✓ adjectivele formate din două adjective indicând originea: *anglo-saxon, ruso-turc;*
  !*dacoromân, meglenoromân, macedoromân, istroromân, aromân;*
- ✓ adjectivele ce conțin numele unui punct cardinal: *nord-american, sud-dunărean;*
- ✓ adjectivele ce conţin un adverb: *aşa-numit, nou-născut* etc.

Se scriu împreună:

- ✓ adjectivele compuse din cuvinte existente şi independent în limbă, dar care prezintă un grad avansat de sudură: *clarvăzător, binecuvântat, binefăcător, răuvoitor.*

 Exersați!

Scrieţi corect următoarele adjective: *a/tot/ştiutor, sud/dunărean, bine/voitor, sus/pus, galben/verde, prea/cinstit, italo/spaniol, cum/se/cade, metodico/practic, albastru/deschis, mai/marele, daco/român, daco/roman.*

 Numeralul[31] este o parte de vorbire autosemantică, flexibilă, care exprimă cantitatea: un număr abstract (*trei*), un număr concret, cu referire la obiecte (*doi* copii), ordinea obiectelor (*al doilea*), are

[31] Numeralul a stârnit controverse, unii cercetători negând existența lui ca parte de vorbire independentă din cauza dependenței sale de substantiv, de aceea unii l-au încadrat în clasa adjectivelor (I.H.Rădulescu,1878) sau, sporadic, l-au raportat fie la substantiv, fie la adverb, datorită particularităților sale funcționale.

categoriile gramaticale de *gen*, și *caz* și poate îndeplini diferite funcții sintactice.

Din punct de vedere morfologic, numeralul este o parte de vorbire *flexibilă,* dar are flexiune foarte redusă, după *gen* și *caz,* realizată cu ajutorul desinențelor de G-D. *–ui, - ei (unui, unei).* Flexiunea analitică după *gen și caz* este mai bogată, realizată cu ajutorul articolelor demonstrative (*cei doi – celor doi; cel de-al doilea – celui de-al doilea*).

Clase lexico-semantice de numerale:

- numerale cardinale:
  - ✍ cardinale propriu-zise: *unu, zece, treisprezece etc.;*
  - ✍ fracționare (partitive)*: o treime, o sutime, trei pătrimi, a cincea parte.* Ideea de parte din întreg poate fi exprimată și prin substantivele *jumătate, sfert;*
  - ✍ colective: *ambii, tustrei, tușșase, câțeșitrei, câțeșicinci;*
  - ✍ multiplicative: *îndoit, împătrit, însutit, dublu, triplu, cvadruplu, cvintuplu;*
  - ✍ distributive: *câte unu, câte zece, doi câte doi, la câte cinci.*
  - ✍ adverbiale: *o dată, de zece ori, de șapte ori;*
- numerale ordinale.

Categoriile gramaticale ale numeralului

Categoriile gramaticale ale numeralului sunt doar **genul** și **cazul**. Ca și la adjectiv, acestea aparțin exclusiv formei, prin referire la substantivul pe care îl însoțesc sau îl înlocuiesc (*doi elevi – două eleve – celor doi elevi*). Numeralul are flexiune sintetică foarte redusă, realizată cu ajutorul desinențelor de G-D. *–ui, –ei (unui, unei)*; flexiunea analitică este mai bogată, realizată cu ajutorul articolelor demonstrative (*cei doi – celor doi; cel de-al doilea – celui de-al doilea; cele două – celor două*).

N.B!
Numeralul nu are în flexiunea sa categoria *numărului.* Aceasta este caracteristică doar numeralelor *zece, sută, mie, milion, bilion, trilion,* care se comportă ca substantivele.

*Deoarece numeralele cardinale și cele ordinale se manifestă diferit în procesul flexiunii, ele vor fi prezentate separat.

Numeralele cardinale denumesc numere abstracte (*trei*), sau un număr concret de obiecte.

- **Categoria genului** o au doar numeralele cardinale *unu – una, doi – două* și cele compuse cu acestea: *doisprezece – douăsprezece*, precum și toate numeralele ordinale: *al optulea – a opta*.
- **Categoria cazului** la numerale se exprimă, preponderent, în mod analitic, cu ajutorul articolului demonstrativ (*cei doi, celor zece*) sau a prepozițiilor:
  - „a" **–** indice gramatical de exprimare a cazului genitiv (creștetele *a doi* copii);
  - „la" – indice gramatical de exprimare a cazului dativ (spun *la zece* elevi*).*

Declinarea (schimbarea formei după *caz*) este proprie doar numeralului cardinal unu: *unu – una, un – o:*

N.-A. *unu*	N.-A. *una*
G.-D. *unuia*	G.-D**.** *uneia*

Când determină un substantiv, numeralul se află întotdeauna în pre-poziție și are formă nearticulată (*un elev, o carte*):

N.-A. *un* (cadou)	N.-A. *o* (stea)
G.-D. *unui* (cadou)	G.-D. *unei* (stele)

N.B!

Numeralele „un”, „o” pot fi confundate cu formele omonimice ale *articolului nehotărât* și cu *adjectivul pronominal nehotărât.* Diferențierea se poate face din context, pe baza opozițiilor create.

- opoziția *un – doi* indică valoarea de numeral: *A intrat un copil cu doi însoțitori;*
- opoziția *unul – altul* indică valoarea de pronume/adjectiv pronominal nehotărât: *Unul caută-n oglindă de-și pudrează al său păr,/ Altul caută în lume și în vreme adevăr.* (M. Eminescu);
- opoziția *un (oarecare) – niște* indică asupra valorii de articol nehotărât: *Un elev* (oarecare) *s-a certat cu niște colegi.*

Funcțiile sintactice ale numeralului cardinal [32]

- Subiect: *Doi* pe râu în jos s-au dus. *Cei doi* nu voiau să recunoască.
- Nume predicativ: Una și cu una fac *două.* Lucrurile sunt *ale celor cinci.*
- Atribut: Înțelegerea *celor patru* ne dă de gândit. Am o locuință cu *două* camere.
- Complement direct: I-a primit *pe cei doi* cu bucurie. Și-a aranjat doi copii, mai are *unu.*
- Complement indirect: Și-a luat ziua bună *de la cei doi*. Am citit *despre cei trei*.
- Complement de agent: Proiectul a fost realizat *de cinci*. Au fost invitați *de cei doi* la petrecere.

[32] Celelalte tipuri de numerale cardinale și numeralele ordinale au aceleași funcții sintactice ca și cele cardinale.

Numeralele ordinale exprimă ordinea numerică a obiectelor sau a acțiunilor în spațiu și timp. Sunt formate pe terenul limbii române: de la numeralul cardinal, la care se adaugă morfemele *al* și *a,* care indică ordinea, plus morfemele *-lea* și *-a* care indică genul:

*al **zece**lea – al **douăzeci**lea;*
*al **sută**lea – al **două sute**lea;*
*al **mie**lea – al **două mii**lea;*
*al **milion**ulea – al **două milioane**lea.*

Șirul numeralelor ordinale începe cu *întâiul, întâia, cel dintâi, cea dintâi, primul, prima* și se încheie cu *ultimul, ultima*.

Categoria **genului** se atestă la toate numeralele ordinale: *primul – prima, al doilea – a doua* etc.

N.B!
Numeralelele *zece, sută, mie, milion, miliard, bilion, trilion, primul, întâiul, ultimul* au și flexiunea de număr (*zeci, sute, mii* etc.).

Valorile gramaticale ale numeralului

În funcție de context, numeralul întrunește unele însușiri, caracteristice unei anumite părți de vorbire, adică se manifestă cu mai multe valori gramaticale, și anume:

- valoare substantivală – când este întrebuințat de sine stătător: *Când doi se ceartă, al treilea câștigă.;*
- valoare adjectivală – când determină un substantiv: *Primul dans ți-l ofer ție.*;
- valoare adverbială – când determină un verb: *De șapte ori măsoară și o dată taie. Rezultatele au crescut îndoit.*

Ortografia numeralelor compuse

Se scriu împreună:

- ✓ numeralele compuse cuprinse în șirul 11 – 19:
- ✓ numeralele care indică zecile.

Celelalte numerale compuse se scriu separat.

Exersați!

Scrieți cu litere următoarele numerale compuse: 55, 87, 15, 16, 17, 18, 50, 260, 1217.

Pronumele este o parte de vorbire care substituie numele. Este o parte de vorbire autosemantică, flexibilă, caracterizându-se printr-o flexiune bazată pe categoriile gramaticale de *gen, număr, caz, persoană* și îndeplinește funcțiile sintactice specifice părților de vorbire din clasa numelui.

Din punct de vedere morfologic, pronumele se apropie de substantiv și de adjectiv, prin categoriile gramaticale de *gen, număr, caz*. Totodată, se atestă și unele deosebiri:

- ✓ spre deosebire de substantiv, are doar două forme de gen – *masculin, feminin*;
- ✓ spre deosebire de adjectiv, nu are categoria comparației;
- ✓ de asemenea, se deosebește de aceste părți de vorbire prin faptul că pronumele constituie un sistem închis, cu un inventar redus de unități.

Clase lexico-semantice de pronume:

- ✓ pronume personale – își schimbă forma în raport cu categoria persoanei:

- personale propriu zise*: eu, tu, noi;*
- politețe: *dumnealui, dumneavoastră*;
- de întărire: *însumi, însăși*;
- reflexive: *sie, sieși, sine*;
- posesive: *al meu, al său, a sa*;

✓ pronume nepersonale – nu-și schimbă forma după persoană:

- demonstrative: *acesta, celălalt*;
- interogativ-relative: *care, cine, ce, câți*;
- nehotărâte: *cineva, oricine*;
- negative: *nimeni, nimic, niciunul.*

Alte criterii de clasificare a pronumelor:

- după flexiune:
  - ✓ variabile – majoritatea pronumelor;
  - ✓ invariabile – *ceva, cineva, ce, fiece, orice, oarece, altceva*
- după origine:
  - ✓ moștenite din latină: personale propriu-zise: *eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele;* posesive: *meu, tău, său, nostru, vostru;* reflexive: *sie, sine, se;* demonstrative: *acesta, aceștia, aceia;* interogativ-relative: *cine, care, ce, câți;* nehotărâte: *unul, alta, toți, toate, mulți, puțini;* unele pronume negative: *nimeni, nimic.*
  - ✓ create pe terenul limbii române: personale: *dânsul, dânsa,* de politețe: *dumneata, dumneavoastră, dumneaei* etc.; de întărire: *însumi, însuți* etc.; demonstrative: *acestlalt, aceștilalți, celălalt, ceilalți* etc.; unele pronume relative: *cel ce, ceea ce, cei ce, cele ce;* nehotărâte: *oricine, fiecare, cineva, ceva, altceva, vreunul;* negative: *niciunul, niciuna.*
- după structură:
  - ✓ simple – alcătuite dintr-un singur termen: *el, toți, acesta, ce;*

- ✓ compuse – alcătuite dintr-un grup de termeni: *fiecine, însuși, dumneata, cel ce, ceva.*

N.B!

Majoritatea pronumelor (cu excepția celor personale și reflexive) pot avea:

- ♦ valoare substantivală (substituie un nume): *Al meu este mai îngrijit;*
- ♦ valoare adjectivală (determină un nume): *Caietul meu este mai îngrijit*.

Categoriile gramaticale ale pronumelui

- **Genul –** se manifestă sporadic, doar la anumite clase de pronume. Au forme opozabile de gen doar pronumele personale de persoana III-a, cele demonstrative, unele pronume nehotărâte (*unul/altul – una/alta, vreunul – vreuna*), pronumele *negativ* (*niciunul – niciuna*). Celelalte clase de pronume sunt invariabile ca gen: *Tu ești bolnav. Tu ești bolnavă*.
- **Numărul –** pronumele realizează opoziția unul – mai mulți: *altul – alții, acesta – aceștia*. Unele pronume sunt invariabile ca număr: *care, cine, ce, fiece, fiecare, oricine, orice*.

N.B!

Pronumele *care, cine, ce, fiecare, oricine*, având funcția sintactică de subiect, impun verbului-predicat forma de singular: *Cine a fost* (nu ~~*au fost*~~!) *la bibliotecă? Oricine poate* (nu ~~*pot/putem*~~!) *spune.*

- **Cazul** – spre deosebire de substantiv și adjectiv, la care se atestă forme omonimice, pronumele se caracterizează prin patru forme de caz distincte[33].

[33] Cu excepția pronumelui de persoana a II-a, pronumele personale nu au forme de vocativ.

N. (cine?) *eu, tu*
G. —
D. (cui?) *mie, ție*
A. (pe cine?) *pe mine, pe tine*
V. —, *tu!*

- **Persoana** este proprie doar unor clase de pronume, menționate mai sus. Aceasta se exprimă prin cuvinte diferite, nu prin flective, ca la verb: *eu – tu, mie – ție, meu – tău*. Pronumele personal indică persoana în raport cu vorbitorul, și anume:
  - persoana I – vorbitorul;
  - persoana II – interlocutorul;
  - persoana III – persoana despre care se vorbește.

N.B!

- Pronumele personale au forme specifice de persoană, număr, caz, iar cele de persoana a III-a au și forme diferite de gen *(el/ea, ei/ele).*
- În flexiune, pronumele personal de persoana a III-a se deosebește de cele de persoana I și a II-a, care nu au forme de genitiv, nu au forme cazuale omonimice și sunt invariabile în raport cu genul.

Declinarea pronumelui personal

Singular		Plural	
Pers. I	**Pers. II**	**Pers. I**	**Pers. II**
N. eu	tu	noi	voi
G. [34] -	-	-	-
D. mie (îmi, mi, -mi, mi-)	ție (îți, -ți, ți-)	nouă (ne, -ne) ne-, ni)	vouă (vă, -vă, vi-, v-)
A. mine (mă, -mă, m-)	tine (te, -te, te-)	noi (ne, -ne, ne-)	voi (vă, v-,-vă)

[34] Pronumele de persoanele I – II nu au forme de genitiv.

Persoana III

	Singular		Plural	
	Masculin	**Feminin**	**Masculin**	**Feminin**
N.	el	ea	ei	ele
G.	lui	ei	lor	lor
D.	lui, îi, i, -i, i-	ei, îi, i, -i, i-	lor, le, -le, le-, li, -li	lor, le, -le, le-, li, -li
A.	el, îl, l-, -l	ea, o, -o	ei, îi, -i, i-	ele, le, -le, le-

N.B!

- Pronumele de pers. a III-a au forme omonimice la diferite cazuri.
- Pentru pers. a III-a se mai folosesc formele *dânsul, dânsa, dânșii, dânsele.*
- Prezența formelor paralele, accentuate și neaccentuate, la cazurile D. și Ac., este o caracteristică comună la toate persoanele.
- Formele neaccentuate dublează formele accentuate: le anticipează sau le reiau: *Mi-a spus mie. Mie mi-a spus.*

Formele neaccentuate ale pronumelui personal la cazul dativ pot avea, în funcție de context, valori speciale de întrebuințare, și anume:

- ✓ valoare de *dativ etic* – proprie pronumelor neaccentuate de pers. I, II sg., întrebuințate în vorbirea populară, în basme. Dativul etic are valoare expresivă și arată că vorbitorul se implică emoțional în acțiune: *Luând pe câte un drăcușor de cornițe, mi ți-l ardea cu palcele, de-i crăpa pielea*. (Ion Creangă)

N.B!

Pronumele în dativ etic nu are funcție sintactică proprie: el intră în componența predicatului.

- ✓ valoare de *dativ posesiv*: pronumele neaccentuat la D. poate determina un substantiv. În acest caz, el exprimă un raport

posesiv: mâna-*mi* (mâna mea), mâna-*ți* (mâna ta), mâna-*i* (mâna lui/ei) și îndeplinește funcția de *atribut pronominal.*

N.B!
Dativul posesiv se deosebește de dativul propriu-zis prin posibilitatea de a fi reluat/înlocuit cu pronumele posesiv de aceeași persoană, de ex.: *Ți-am sris scrisori* (= ți-am scris ție – dativ propriu-zis; *Ți-am găsit cartea* (= cartea ta – dativ posesiv).

- ✓ valoare *neutră:*
  - în unele expresii alcătuite cu verbele „a da", „a zice", pronumele de pers. a III-a, sg., în cazul dativ nu mai ține locul unui nume: *zi-i înainte, dă-i cu vorba, zi-i din strună.* În astfel de construcții, pronumele nu are funcție sintactică proprie, ci intră în componența predicatului.
  - într-o serie de expresii și locuțiuni, cu valoare neutră apare și pronumele neaccentuat de genul feminin, persoana a III-a, singular, cazul acuzativ: *a lua-o la sănătoasa, a rupe-o de fugă, a șterge-o* etc. Acest pronume, la fel, nu ține locul unui nume și, de asemenea, nu are funcție sintactică proprie.

Pronumele de politețe/reverență este o subclasă a pronumelui personal, folosit în vorbire pentru a exprima respectul față de o persoană. Are forme pentru pers. II – III, singular și plural: *dumneavoastră, dumneata, dumneaei, dumnealui, dumnealor.*

Funcțiile sintactice ale pronumelui

Pronumele poate îndeplini toate funcțiile sintactice, cu excepția celei de predicat verbal, și anume:

- ✍ subiect: *„Tu, iarbă, tot ai mamă?"* (Gr. Vieru)
- ✍ atribut: *Lauda de sine nu miroase a bine.*
- ✍ nume predicativ: *Florile sunt pentru tine.*

- ✍ complement direct: *Cunoaşte-te pe tine însuți.*
- ✍ complement indirect: *„Pentru ea e bolta mai albastră,/ pentru limba noastră”* (Gr. Vieru)
- ✍ complement circumstanțial: *Așază-te lângă mine.*

Exersați!

Identificați pronumele din text:

„Iese soarele cel bun,
Eu mă joc, povești îmi spun,
Dar niciuna nu-i frumoasă.
Greu e singurel acasă!”
(Gr. Vieru)

„Fără dânsul, știu eu bine,
N-aș putea trăi defel.
Dacă nu-i o zi acasă,
Îmi e tare dor de el. ”
(Gr. Vieru)

Verbul – parte de vorbire autosemantică, flexibilă, care denumește procese în sens larg: acțiuni, stări etc. Are categoriile gramaticale de mod, timp, persoană, număr, diateză și îndeplinește, de regulă, funcția sintactică de predicat.

Criterii de clasificare a verbelor

- După posibilitățile combinatorii, verbele se grupează în următoarele clase:
  - ✓ verbe tranzitive – pentru realizarea lor semantică au nevoie de un complement direct: *a face, a arăta, a descrie, a saluta, a transcrie, a bloca, a tachina, a tolera* etc.;
  - ✓ verbe dublu tranzitive – cer un complement direct al persoanei, altul al obiectului: a *ruga* (pe cine? ce?), *a sfătui* (pe cine? ce?), *a întreba* (pe cine? ce?), *a învăța* (pe cine? ce?), *a anunța* (pe cine? ce?) etc.;

- ✓ verbe intranzitive – suficiente semantic, nu au nevoie de complinire și nu se pot combina cu un complement direct. Acțiunea lor nu trece asupra unui obiect: a *plânge, a râde, a merge, a răsări, a încărunți, a respira, a locui, a muri* etc. Sunt intranzitive verbele mișcării, ale stării, verbul „a fi”.

N.B!

Această încadrare nu e rigidă. În funcție de sensul exprimat, verbele pot trece dintr-o clasă în alta.

Verb intranzitiv	**Verb tranzitiv**
Ceasul bate.	Tata bate nucile/un cui. *(bate → ce?)*
Ceasul sună.	Gornistul sună deșteptarea. Te-am sunat. *(sună → ce?; am sunat → pe cine?)*
Râde cu poftă.	Îl râd copiii. *(râd → pe cine?)*

- ✓ verbe personale – acțiunea lor este raportată la un subiect, au forme pentru toate cele trei persoane – a *cânta, a scrie, a pleca*.

N.B!

O serie de verbe personale au forme numai pentru persoana a III-a, sg., pl., de aceea sunt numite verbe *unipersonale*: *a mieuna, a lătra, a se oua, a necheza* etc.

- ✓ verbe impersonale – nu se pot combina cu nume care desemnează subiectul; acestea sunt, de asemenea, și intranzitive: *a tuna, a vui, a fulgeri, a licări, a se întuneca, a se desprimăvăra, a se spune, a se vorbi.* Sunt *unipersonale* – au forme numai pentru pers. a III-a, sg., pl.

- După capacitatea de a îndeplini funcția de predicat, se disting:
  - ✓ verbe predicative – pot îndeplini funcția de predicat. Acestea alcătuiesc majoritatea.

- ✓ verbe nepredicative – în anumite condiții, nu pot îndeplini funcția de predicat; ele alcătuiesc un grup restrâns și pot fi:
  a) auxiliare – își pierd sensul lexical/se desemantizează, ajută la formarea modurilor și timpurilor compuse*: a avea, a vrea, a fi:*
  De-aș avea și eu o floare (M. Eminescu); *Iese tata la balcon/ Și mă strigă: „Măi Ion!”. Cred că am făcut ceva,/ Dacă m-a strigat așa.* (Gr. Vieru)
  b) copulative – leagă numele predicativ de subiect și intră în componența predicatului nominal. Se desemantizează parțial: *a fi, a însemna, a părea,*
  a deveni, a ieși, a se face, a ajunge:
  Limba noastră-i o comoară. (A. Mateevici); *Holdele par de aur.*

N.B!

- Realizarea predicativă sau nepredicativă a acestor verbe depinde de context, adică de sensul contextual al verbului.
- Verbul *a fi*, în limba română, poate avea toate trei valori:
  - valoare predicativă: *A fost odată o babă și un moșneag;*
  - valoare copulativă: *Ziua este toridă, e bine să plouă;*
  - valoare auxiliară: *Aș fi mers cu ea. Mâine ne vom vedea.*

- După modelul flexionar, verbele se grupează în patru conjugări:
  - ✍ conj. I – cu desinența -a (*a linia, a veghea, a tăcea*);
  - ✍ conj. II – cu desinența -ea (*a ședea, a putea, a părea*);
  - ✍ conj. III – cu desinența -e (*a merge, a trece, a spune*);
  - ✍ conj. IV – cu desinențele -i, -î (*a iubi, a urî, a fi*).

Categoriile gramaticale ale verbului

- **Persoana** arată raportul dintre participanții la actul comunicativ și acțiune: persoana I – indică o acțiune făcută de

emițător, persoana a II-a – de receptor, persoana a III-a – de cel despre care se vorbește.

- **Numărul** exprimă raportul dintre proces și numărul autorilor acestuia. Numărul se exprimă simultan cu persoana și presupune opoziția singular/ plural.
- **Diateza**[35] este categoria gramaticală care exprimă raportul dintre acţiune şi subiectul gramatical. În limba română, verbul are următoarele diateze:

✓ activă (*Elevul citește o carte*) – subiectul gramatical (elevul) face acțiunea exprimată de verbul-predicat;

✓ pasivă (*Cartea este citită de elev*) – subiectul gramatical (cartea) suferă acțiunea exprimată de verbul-predicat, care este efectuată de altcineva (un complement de agent);

✓ reflexivă (*În prezent, se citește puțin*) – acțiunea este exercitată de subiect tot asupra sa. Aceasta se distinge prin prezența pronumelui reflexiv neaccentuat (la cazul D. sau Ac.) în forma verbului-predicat; *a se gândi, a se bucura, a-și aminti* etc.

- **Timpul** – categoria gramaticală definitorie pentru verb; exprimă raportul dintre acțiune și momentul vorbirii:
  - timpul prezent exprimă o acțiune ce coincide cu momentul vorbirii;
  - timpul trecut – acțiunea anticipează momentul vorbirii;
  - timpul viitor – acțiunea urmează momentului vorbirii: *Eroi a fost, eroi sunt încă/ Și-or fi în neamul românesc!/ Căci rupți sunt ca din tare stâncă/ Românii orișiunde cresc*.

(I. Nenițescu)

[35] Categoria diatezei nu se studiază în clasele primare, de aceea prezentăm sumar acest subiect.

- **Modul** este forma pe care o ia verbul pentru raportarea acțiunii la realitate și pentru a preciza cum consideră vorbitorul acțiunea. Modurile verbului **s**unt:
  - ✓ personale (și predicative): verbul își schimbă forma după persoană și număr și formează predicatul propoziției.
  - ✓ nepersonale: verbele nu-și schimbă forma după persoană și au alte funcții sintactice decât cea de predicat verbal.

Modurile personale sunt forme verbale care își schimbă structura în funcție de persoană și număr, putând îndeplini singure funcția de predicat într-o propoziție.

- **Modul indicativ** exprimă o acțiune reală sub forma unor timpuri bine delimitate: prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai-mult-ca-perfect, viitor propriu-zis, viitor anterior.

Formele de timp ale modului indicativ:

- ✍ prezentul exprimă o acțiune simultană cu momentul vorbirii;
- ✍ imperfectul exprimă o acțiune situată în trecut față de momentul vorbirii și neterminată: *învățam, învățai, învăța, învățam, învățați, învățau*;
- ✍ perfectul simplu exprimă o acțiune trecută și terminată de curând: *vorbii, vorbiși, vorbi, vorbirăm, vorbirăți, vorbiră*;
- ✍ perfectul compus exprimă o acțiune trecută și terminată. Semnul distinctiv al perfectului compus este verbul auxiliar „*a avea*” cu formele: *am, ai, a, am, ați, au*, care precedă participiul verbului de bază (*am cântat, ai scris*);
- ✍ mai-mult-ca-perfectul exprimă o acțiune trecută, terminată înaintea altei acțiuni trecute: *învățasem, învățaseși, învățase, învățasem, învățaseți, învățase: Eu plecasem când*

ai venit tu. (acțiunea „plecasem” s-a îndeplinit înaintea acțiunii „ai venit”);

- ✍ viitorul propriu-zis: *Voi citi o carte interesantă;*
- ✍ viitorul popular: *Am să citesc*, cu varianta „o să citesc”*;*
- ✍ viitorul anterior: *Voi fi citit cartea când tu vei vrea s-o citești.*

- **Modul conjunctiv** exprimă o acțiune posibilă și realizabilă; are două timpuri: a) prezent: *să învăț, să înveți, să învețe;* b) trecut (perfect): *să fi învățat*. Se formează cu conjuncția *să*.
- **Modul conditional-optativ** prezintă o acțiune dorită, a cărei realizare depinde de o condiție. Are două forme temporale: a) timpul prezent: *aș scrie, ai scrie, ar scrie* etc.; b) timpul trecut (perfect): *aș fi scris, ai fi scris, ar fi scris* etc. Se formează cu verbul auxiliar *a avea,* având formele: *aș, ai, ar, am, ați, ar*.
- **Modul imperativ** exprima un ordin, un îndemn, o rugăminte, o urare, ce pot fi exprimate în formă afirmativă sau negativă. Are forme doar pentru persoana a II-a, singular și plural, timpul prezent:

forma afirmativă	forma negativă
singular: *scrie!*	singular: *nu scrie!*
plural: *scrieți!*	plural: *nu scrieți!*

N.B!

♦ Imperativul negativ, la singular, se formează de la infinitivul verbului:

du! – nu duce!	zi! – nu zice!
fă! – nu face!	adu! – nu aduce!

♦ Verbele la moduri personale îndeplinesc funcția sintactică de predicat.

Modurile nepersonale (nepredicative) sunt forme verbale care nu exprimă persoana și nici numărul sau timpul. Din această

cauză, ele nu pot avea funcția de predicat, dar îndeplinesc alte funcții sintactice (subiect, nume predicativ, atribut, complement).

- **Modul infinitiv** denumește acțiunea în două forme temporale: a) prezent: *a face, a scrie, a lucra, a vedea*; b) perfect: *a fi făcut, a fi scris, a fi lucrat, a fi văzut*. Are ca marcă prepoziția *a*, care dispare când infinitivul urmează după verbele *a putea, a ști: Nu poți da cât ți se cere. Multe mai știți vorbi.* În limba română veche, infinitivul avea și formă lungă (moștenită din latină): *a citire, a zicere, a facere*, care, în limba modernă, a trecut în clasa substantivului (*intrare, ieșire, trecere*).
- **Modul gerunziu** indică *împrejurarea* în care se desfășoară o acțiune. Se formează prin atașarea sufixelor modale *-ând* sau *-ind* la rădăcina verbului: *a lucra – lucrând; a veni – venind.*
- **Modul participiu** indică *rezultatul* acțiunii, servește la formarea *timpurilor și modurilor compuse* la cele trei diateze: activă, reflexivă și pasivă: am *cântat*, aș fi *cântat*, să fi *cântat*, voi fi *cântat*, s-a *cântat*, sunt *cântat* etc. Participiul se manifestă în mod diferit, schimbându-și valoarea gramaticală, prin conversiune.

Valorile gramaticale ale participiului

adjectivală	•când determină un substantiv, cu care se acordă în gen, număr și caz: •*Cartea cititǎ a fost interesantă.*
substantivală	•obținută prin adaugarea articolului substantival enclitic/hotărât sau proclitic/nehotărât: •*Rănitul s-a vindecat. Un ranit a fost adus la spital.*
adverbială	•când determină un verb: •*Noi i-am vorbit deschis/repezit/grăbit.*

- **Modul supin** indică scopul acțiunii *(Ei au plecat pentru vânat)* sau destinația/proveniența unui obiect *(Am adus unelte de pescuit)*. Supinul se formează de la participiu, precedat de prepoziție (*de, după, la, pentru, de la* etc.).

N.B!
Verbele la moduri nepersonale îndeplinesc alte funcții sintactice decât cea de predicat.

Exersați!
Ilustrați cu câte un exemplu valorile predicativă și nepredicativă a verbelor *a fi, a însemna, a ajunge, a avea, a vrea.* Conjugați aceste verbe la toate modurile și timpurile.

Adverbul este o parte de vorbire autosemantică, neflexibilă, ce exprimă o caracteristică a unei acțiuni, a unei însușiri (indică gradul unei însușiri) sau a unei circumstanțe și îndeplinește, de obicei, funcția sintactică de complement.

Denumirea sa provine din latinescul *ad-verbium* (lângă verb), sugerând tocmai această relație strânsă cu verbul.

Clase lexico-semantice de adverbe:

- ✓ adverbe de mod: arată cum se desfășoară o acțiune sau cum se manifestă o însușire: *bine, rău, repede, încet, așa, altfel, românește, voinicește, degeaba, anapoda, alene;*
  - ♦ locuțiuni adverbiale de mod: *fără voie, de-a buşilea, într-adevăr, pe îndelete, din toată inima;*
- ✓ adverbe de timp: arată când se desfășoară o acțiune sau când se manifestă o însușire: *ieri, azi, acum, atunci, niciodată, curând, târziu, devreme, deseori, odată;*

- locuțiuni adverbiale de timp: *cu noaptea-n cap, dis-de-dimineață, pe înserate, într-o zi, din când în când, de-a pururi, în veci* etc.;

✓ adverbe de loc: arată unde se desfășoară o acțiune sau unde se manifestă o însușire: *aici, acolo, sus, departe, afară, înăuntru, undeva, nicăieri, oriunde, pretutindeni.*

- locuțiuni adverbiale de loc: *la dreapta, la stânga, în față, în spate, în jur, de jur împrejur* etc.;

✓ adverbe de cantitate (de grad): arată în ce măsură se manifestă o acțiune sau se o însușire: *mult, puțin, prea, destul, atât, numai, chiar, tocmai, foarte, mai, puțin.*

- locuțiuni adverbiale de cantitate: *cel puțin, puțin câte puțin, cât de cât* etc.;

N.B!

Locuțiunile adverbiale sunt grupuri de două sau mai multe cuvinte cu sens unitar, care nu pot fi analizate separat și se comportă ca un adverb: *cu siguranță, din când în când* etc.

✓ adverbe pronominale: au caracteristici comune cu pronumele:

- adverbe interogative – exprimă o întrebare: *unde, când, cum, cât (Unde mergi?);*
- adverbe relative: fac legătura dintre o propoziție subordonată și regenta ei, având rol de element de relație: *unde, când, cum, cât. (Nu știu când vine.);*
- adverbe nehotărâte: exprimă o circumstanță în mod nedefinit: *oriunde, oricând, oricum, oricât, undeva, cândva, cumva, câtva (Poți merge oriunde vrei.);*

Gradele de comparație ale adverbelor

Unele adverbe – cele de mod sau cele care exprimă cantitatea/măsura – pot avea grade de comparație, similar adjectivelor, și anume:

- gradul pozitiv: *bine, repede* etc.;
- gradul comparativ:
  - *de superioritate:* mai + adverb (*mai bine, mai repede);*
  - *de egalitate:* la fel de / tot așa de + adverb (*la fel de bine, tot așa de repede);*
  - *de inferioritate*: mai puțin + adverb (*mai puțin bine, mai puțin repede);*
- gradul superlativ:
  - relativ:
    - *de superioritate*: cel mai + adverb (*cel mai bine, cel mai repede);*
    - *de inferioritate*: cel mai puțin + adverb (*cel mai puțin bine, cel mai puțin repede).*
  - absolut: foarte + adverb (*foarte bine; extraordinar de bine, grozav de repede* etc.)

N.B!

Majoritatea adverbelor de loc, de timp și unele adverbe de mod nu au grade de comparație (*mereu, niciodată, aici, mâine* etc.).

Posibile confuzii ale adverbului cu alte părți de vorbire

Unele adverbe pot fi confundate cu alte părți de vorbire, cu care au formă asemănătoare.

- Omonimia **adverb – substantiv**: unele adverbe de timp au aceeași formă cu substantivul. Distincția se face prin funcția sintactică exercitată și prin partea de vorbire determinată:

- *Luni este o zi grea.* (luni – substantiv: are funcția de subiect);
- *Luni începe vacanța.* (luni – adverb: are funcția de complement, determină verbul „începe")

- Omonimia **adverb – adjectiv**: multe adverbe de mod au aceeași formă cu adjectivul (ex: *rău, frumos, greu, repede*). Distincția se face prin funcția sintactică exercitată și prin partea de vorbire determinată:

- *Are scris frumos* (*frumos* – adj.: determină substantivul *scris*);
- *Am scris frumos* (*frumos* – adverb: determină verbul *a scrie*).

- Omonimia **adverb/locuțiune adverbială – prepoziție/ locuțiune prepozițională**:
  Distincția se face prin partea de vorbire determinată (adverbele determină un verb, prepozițiile însoțesc un substantiv/un substitut al acestuia) și prin sensul lexical: adverbele au sens lexical, prepozițiile nu.

N.B!

Cuvintele *împrejur, în jur, în față, dedesubt, alături* etc. sunt:
- adverbe/locuțiuni adverbiale, atunci când determină un verb și exprimă sensul de circumstanță: *aleargă împrejur, privește în jur, a ieșit în față, locuiește dedesubt, merge alături;*
- prepoziții/locuțiuni prepoziționale, atunci când precedă un substantiv/pronume: *împrejurul casei, în jurul mesei, în fața ta, dedesubtul cărții, alături de tine* etc.

- Omonimia **adverb – conjuncție**:

Distincția se face prin sensul lexical: conjuncțiile nu au sens lexical.

- *Am adus cărți și reviste* (*și* – conjuncție: nu are sens lexical, leagă două părți de propoziție coordonate);

- *Cum m-a văzut, m-a și întrebat* (*și* – adverb: are sensul „imediat, îndată”, determină verbul „a întrebat”).

> **N.B!**
> Cuvintele *și, iar, nici, ba* sunt:
> - adverbe, dacă exprimă următoarele sensuri: *și* „imediat, îndată, încă, chiar”; *iar* „din nou, iarăși”; *nici* „măcar”; *ba* „nu”;
> - conjuncții, dacă nu au sens lexical și sunt elemente de relație.

Funcțiile sintactice ale adverbului

Adverbul îndeplinește, în principal, funcția sintactică de:

✍ complement circumstanțial:
- ✓ de mod: *Citește frumos. Vorbește românește.*
- ✓ de timp: *Vine mâine. Am ajuns ieri.*
- ✓ de loc: *Locuiește aici. Pleacă departe.*
- ✓ de cauză: *A căzut din greșeală.*
- ✓ de scop: *S-a pregătit în zadar.*

✍ atribut – când determină un substantiv: *Plecarea afară nu e permisă. Omul de acolo e bunicul meu.*

✍ nume predicativ – când formează predicatul nominal împreună cu un verb copulativ: *E bine că ai venit. E greu de înțeles.*

✍ predicat verbal – anumite adverbe (predicative) pot funcționa singure ca predicat (*firește, poate, desigur, pesemne* etc.), având valoare de propoziție: *Desigur că va veni. Poate că știe.*

Ortografia adverbelor compuse

Majoritatea adverbelor compuse **se scriu legat:** *dinadins, deasupra, dedesubt, bineînțeles* etc.

Se scriu cu cratimă:

- ✓ adverbele de timp compuse cu cuvintele „astă”, „azi”, „ieri”, „mâine”, „an”, „după”+substantiv: *astă-iarnă, azi-noapte, ieri-seară, an-iarnă, după-masă;*
- ✓ adverbele alcătuite din elemente rimate/ ritmate: *nitam-nisam, harcea-parcea, hodoronc-tronc;*
- ✓ adverbele formate cu prepozițiile „întru”, „dintru” +adverb: *într-adins, dintr-odată, într-aiurea* etc.;

Se scriu separat:

- ✓ locuțiunile adverbiale: *de aceea, de asemenea, de fapt, pe de rost, la un loc* etc.

! *dis-de-dimineață*

Exersați!

Identificați adverbele/locuțiunile adverbiale și încadrați-le într-o clasă semantică.

Puțin mai fericit azi decât mâine, / pic în oraș ca dintr-un pod cu fân. / Exact la țanc / când ție ți-i mai bine / și nu te-aștepți / c-aș îndrăzni să vin. (Eugen Cioclea)

Prepoziția este o parte de vorbire auxiliară, neflexibilă, care leagă un substantiv/pronume/numeral sau, mai rar, un verb la mod nepersonal, de un alt cuvânt din propoziție, stabilind relații de subordonare; nu are funcție sintactică independentă.

Prepoziția este o clasă închisă, puțin numeroasă, cu rol de instrument gramatical: precede cuvântul pe care îl însoțește și îl leagă de termenul pe care acesta îl determină (merge *cu* mama, stă *lângă* mama, vorbește *despre* mama etc.)

Criterii de clasificare a prepozițiilor:

- **după origine:**
  - ✓ prepoziții propriu-zise: *a, în, de, sub, către, printre* etc.;
  - ✓ prepoziții secundare – sunt formate prin conversiune de la alte părți de vorbire: *împrejurul, deasupra, mulțumită, grație, potrivit* etc.
  - ✓ locuțiuni prepoziționale – grupuri de două sau mai multe cuvinte care îndeplinesc rolul unei prepoziții și au un sens unitar: *în fața, în mijlocul, din pricina, în loc de, alături de, în afară de, la un loc cu, de-a latul, cu privire la* etc.
- **după structură:**
  - ✓ prepoziții simple: sunt formate dintr-un singur cuvânt: *la, cu, de, în, pe, sub, spre, către, din, fără* etc.;
  - ✓ prepoziții compuse: sunt formate din două sau mai multe prepoziții simple: *de la, de pe, de sub, până la, până în* etc.

Regimul cazual al prepozițiilor

Unul dintre aspectele importante ale prepoziției este regimul cazual, ce vizează cazul pe care prepozițiile îl cer de la substantivul pe care îl introduc. În funcție de regimul cazual, prepozițiile se grupează în trei serii:

- prepoziții care cer cazul *acuzativ*: acestea reprezintă majoritatea în limba română: *cu, de, la, în, pe, sub, spre, către, despre, după* etc.: *Merg la școală. Știu despre tine.*
- prepoziții care cer *genitivul*: sunt mai puține și includ, în general, prepoziții formate din adverbe sau locuțiuni prepoziționale formate cu substantive articulate hotărât: *asupra, contra, împotriva, în fața, în spatele, în mijlocul, din cauza, în urma, în scopul* etc. (*Copilul stătea în fața școlii. A acționat împotriva voinței sale.);*

- prepoziții care cer cazul *dativ*: sunt într-un număr foarte mic, și anume: *grație, mulțumită, datorită, conform, potrivit, contrar, aidoma, asemenea (A reușit datorită muncii depuse. S-a comportat conform regulilor).*

Posibile confuzii ale prepoziției cu alte părți de vorbire

Unele prepoziții pot fi confundate cu alte părți de vorbire cu care au formă asemănătoare.

- Omonimia **prepoziție – adverb**:
  - prepoziția precede/însoțește întotdeauna un substantiv, pronume etc.: *El locuiește lângă școală/noi.* (*lângă* – prepoziție, introduce un substantiv/pronume);
  - adverbul determină un verb, un adjectiv sau un alt adverb: *El locuiește aproape.* (*aproape* – adverb, determină verbul *locuiește*).
- Omonimia **prepoziția *a* – articolul genitival *a***:
  - articolul genitival *a* este flexibil și se acordă în gen și număr cu substantivul determinat (*carte a elevului*, *cărți ale elevului*);
  - prepoziția *a* este invariabilă și introduce, de regulă, un infinitiv sau un numeral la cazul genitiv: *dorința de a citi, caietele a cinci elevi.*

Adesea se produc confuzii chiar între unele prepoziții *(din – dintre; între – dintre)*, din cauza unor sinonimii dintre acestea.

 N.B!

- Prepozițiile *dintre – din* pot exprima un raport partitiv (de desprindere a unui exemplar dintr-un grup). Sinonimia lor este cauza unor erori de utilizare.

Se va folosi:
- *din* – când însoțește un substantiv/un substitut al substantivului la singular: *o parte din moștenire/din clasă;*
- *dintre* – când însoțește un substantiv/un substitut al substantivului la plural: *o parte dintre moștenitori/dintre elevi/dintre noi*.

- Prepozițiile *între – dintre* pot exprima raport de reciprocitate. Acestea se vor folosi în felul următor:
  - *între* – după un substantiv nearticulat sau însoțit de articol nehotărât: *mică neînțelegere – o mică neînțelegere – mici neînțelegeri – niște mici neînțelegeri între colegi*;
  - *dintre* – după un substantiv articulat hotărât: *înțelegerea – înțelegerile dintre colegi*.

Exersați!

Alegeți varianta corectă și argumentați. Identificați toate prepozițiile.

Una din/dintre ele a plecat la mare. L-ai văzut pe vreunul din/dintre elevii din clasa mea? Susținem anumite prietenii între/dintre colegii de clasă. Disensiunile între/dintre oameni trebuie evitate.

Conjuncția este o parte de vorbire auxiliară, neflexibilă, cu rol de element de relație, care leagă propoziții în frază sau părți de propoziție de același fel și nu are funcție sintactică proprie.

Criterii de clasificare a conjuncțiilor:

- **după formă:**
  - ✓ simple: sunt formate dintr-un singur cuvânt (*și, dar, ori, că, dacă, să, de*);

- ✓ compuse: sunt formate din două cuvinte; adesea provin din sudarea unei conjuncții cu un adverb sau cu o prepoziție (*așadar, deoarece, fiindcă*);
- ✓ locuțiuni conjuncționale: grupuri stabile de cuvinte care îndeplinesc rolul unei conjuncții. Sunt formate, de obicei, dintr-o conjuncție sau un adverb, la care se adaugă alte părți de vorbire (substantive, prepoziții, adverbe): *fără să, cu toate că, chiar dacă, prin urmare, în loc să, de vreme ce* etc.

- **după tipul de raport sintactic stabilit** (clasificarea cea mai importantă pentru înțelegerea rolului conjuncțiilor):
  - ✓ conjuncții *coordonatoare* (de independență sintactică): stabilesc un raport de coordonare între doi termeni de același rang sintactic (părți de propoziție de același fel, propoziții principale sau propoziții de același tip subordonate aceleiași regente). Sunt patru tipuri de conjuncții coordonatoare:

a) copulative: exprimă un raport de asociere, de adăugare – *nici* (în construcții negative), *și, precum și, cât și (Am citit și am scris. Nu scrie nici nu citește.);*
b) disjunctive: exprimă un raport de alternare, de excludere reciprocă – *sau, ori, fie, ba (Vii sau pleci?);*
c) adversative: exprimă un raport de opoziție, de restricție – *dar, însă, ci, iar, numai că (E mic, dar voinic. Știe răspunsul, numai că nu-l spune.);*
d) concluzive: exprimă o concluzie, o consecință – *deci, așadar, prin urmare, în concluzie (A învățat, deci va reuși.).*

  - ✓ conjuncții *subordonatoare:* stabilesc un raport de subordonare între o propoziție subordonată și regenta ei. Propoziția subordonată este dependentă de regentă și nu poate exista singură.

Principalele conjuncții subordonatoare și tipurile de propoziții pe care le introduc:

- ✍ *că, să, ca să, dacă/de*: introduc propoziții subiective, predicative, completive directe. *(Este bine că ai venit. Mă întreb dacă știe.);*
- ✍ *deși, cu toate că, chiar dacă*: introduc propoziții concesive *(Deși știe, nu spune.);*
- ✍ *pentru că, deoarece, fiindcă, întrucât*: introduc propoziții cauzale (*Nu a venit, fiindcă a fost bolnav.);*
- ✍ *încât, așa încât:* introduc propoziții consecutive *(Vorbește tare, încât îl aud toți.);*
- ✍ *când, cum, până să, înainte să, după ce:* introduc propoziții temporale *(Vino când poți.);*
- ✍ *cum, după cum, ca și cum*: introduc propoziții modale *(Se poartă ca și cum nu s-a întâmplat nimic.);*
- ✍ *dacă/de:* introduc propoziții condiționale *(Dacă înveți, vei reuși.);*
- ✍ *unde, de unde, până unde*: introduc propoziții de loc *(Merge unde vrea.).*

Posibile confuzii ale conjuncției cu alte părți de vorbire

- Omonimia **prepoziție – conjuncție**:

✓ *până* este:

- prepoziție atunci când precedă/însoțește un substantiv, pronume etc. (*Stă aici până duminică*.);
- conjuncție când leagă două propoziții (*Stă aici/[1] până vine mama[2]*.)

✓ *de* este:

- prepoziție atunci când precedă/însoțește un substantiv, pronume etc. (*Stă aici de duminică*.);

- conjuncție când leagă două propoziții (*Te întreb de știi. Fuge de-i scapără călcâiele.*)

- Omonimia **adverb/pronume – conjuncție**: pronumele și adverbele relative pot avea și rol de legătură între două propoziții, dar ele au și funcție sintactică proprie – *Știu*[1/] *ce ai spus*[2]. (ce – element de relație cu funcția sintactică de complement direct); *Spune-mi*[1] *cine vine*[2]. (cine – element de relație cu funcția sintactică de subiect).

N.B!

- Nu toate elementele de legătură sunt conjuncții.
- Pronumele și adverbele relative sunt numite *cuvinte conjunctive* și se deosebesc de conjuncții prin faptul că au funcție sintactică în propoziția pe care o introduc.

Punctuația conjuncției

În cazul conjuncțiilor coordonatoare, virgula se pune înaintea conjuncțiilor:

a) adversative (*dar, iar, ci*);

b) concluzive (*deci, prin urmare, așadar*);

c) copulative/disjunctive repetate, începând cu al doilea element (*și..., și; fie..., fie...; ori..., ori...*).

În cazul conjuncțiilor subordonatoare, virgula separă, de obicei, subordonatele de propoziția regentă:

- cauzală,
- condițională,
- concesivă,
- consecutivă,
- atributivă explicativă.

Exemple: *A venit, deși nu a fost invitată. Va veni, dacă o vom invita. N-a venit, că/deoarece n-am invitat-o* etc.

N.B!

Repetarea sau omiterea conjuncțiilor poate crea efecte stilistice.

- Polisindetul (repetarea conjuncției): conferă un ritm lent, solemn, enumerare insistentă. (*Și plânge, și geme, și se tânguie.)*
- Asindetul (omiterea conjuncției): conferă un ritm rapid, dinamic și concizie. (*Așteaptă, crede, speră.*)

Exersați!

Identificați conjuncțiile și cuvintele conjunctive din fragment. Clasificați-le după tipul de raport sintactic exprimat.

Şi ne pomenim într-una din zile că părintele vine la şcoală şi ne aduce un scaun nou şi lung, şi după ce-a întrebat pe dascăl care cum ne purtăm, a stat puţin pe gânduri, apoi a pus nume scaunului: Calul Bălan şi l-a lăsat în şcoală.

Interjecția este o parte de vorbire neflexibilă, prin intermediul căreia se exprimă *senzații, sentimente* [36]*, îndemnuri, chemări* sau se *imită sunete* din natură.

Criterii de clasificare a interjecțiilor:

- **după origine**:

✓ interjecții primare: sunt interjecții propriu-zise și au formă invariabilă – *ah, o, vai, brrr, poc, haide, ia, na etc.;*

[36] Interjecția este, prin excelență, o clasă de cuvinte cu caracter exclamativ și afectiv.

- ✓ interjecții secundare**:** provin din alte părți de vorbire care, în anumite contexte, capătă valoare afectivă, pierzându-și total sau parțial sensul lexical inițial și funcția sintactică specifică. Provin din:
- substantive: *Doamne!, frate!, măiculiță!, păcat!, ajutor!, rușine!, foc!;*
- verbe la imperativ (exprimă un îndemn direct, nu o acțiune): *auzi!, vezi!, stai!, taci, poftim! uite!;*
- adverbe: *aș!/așa!, unde!, aiurea!;*
- grupuri de cuvinte: *Doamne ferește!, Doamne sfinte!, of Doamne!, dragă Doamne!, Doamne iartă-mă!, aracan de mine!, vai de mine!, ia păcate!, na-ți-o bună!, ia te uită!* etc.

- **după sens:**

- ✓ interjecții care exprimă sentimente și stări: *ah!, o!, ei!, ura!, bravo! vai!, au!, of!, aoleu! ia te uită!*
- ✓ interjecții care exprimă manifestări de voință, dorințe: *alo!, haide!, marș!, pa!, sus!, zău!, na!, ho!, hei!, măi!, tiva!*
- ✓ interjecții onomatopeice/cuvinte imitative (acestea reproduc sunete și zgomote din natură)**:** *miau, ham-ham, cucurigu, poc, pleosc, buf, trosc, vâj, sforr!, puf!, șșș!*
- ✓ interjecții de adresare (*măi, mă, fă, bre*); aceste au în vorbire același rol ca și vocativul. Ele se pot folosi singure sau însoțite de un substantiv la cazul vocativ: „*Hai, măi frate, hai, măi frate, Zorile s-aprind, Hai să căutăm dreptate, Voie și pământ*.” (A. Mateevici)

Funcțiile sintactice ale interjecției

În mare parte, interjecțiile nu sunt legate gramatical cu alte cuvinte din propoziție și nu au funcție sintactică *(Ia citește și tu!)*, cu

excepția celor care exprimă un îndemn sau o poruncă. Acestea echivalează cu un verb și au funcția de predicat:
Hai cu mine! Na-ți cartea! Marș afară! Zbrrr! pe o dugheană.

N.B!

- Interjecțiile care exprimă emoții nu eu funcție sintactică, ele țin, de fapt, locul unei propoziții.
- Interjecțiile onomatopeice pot apărea ca parte de propoziție.

Punctuația interjecției

După interjecție se pune *semnul exclamării* sau *virgulă*, în funcție de intonație. De obicei, după interjecțiile care exprimă stări sufletești puternice (entuziasm, spaimă, uimire etc.) se pune *semnul exclamării*.

- Interjecțiile de adresare, dacă nu sunt însoțite de un substantiv la vocativ, se despart prin virgulă de cuvintele învecinate, ca și substantivele la vocativ: *Măi, vino mai repede! Vino, măi, mai repede! Vino mai repede, măi!*
- Când sunt însoțite de un substantiv la vocativ, întreg grupul de cuvinte urmează regula de punctuație a vocativului: *Măi fraților, vedeți-vă de treabă! Liniștiți-vă, măi oameni buni, odată! Liniștiți-vă odată, măi oameni buni!*
- După interjecțiile care exprimă *un îndemn* sau *o poruncă* nu se pune niciun semn de punctuație, dacă acestea sunt urmate de un complement care le determină: *Hai cu mine! Na-ți cartea! Ia citește și tu!*
- Atunci când interjecțiile de același fel se repetă, ele se despart prin virgulă sau cratimă, iar după ultima interjecție se pune semnul exclamării sau virgulă: *He, he*!; *Ha-ha-ha*!; *He, he!*

Exersați!

Identificați interjecțiile din text și caracterizați-le conform criteriilor de clasificare.

Și eu fuga, și ea fuga, până dăm la pământ toată cânepa. Și părintele Ioan de sub deal, Doamne, ce om vrednic și cu bunătate mai era! (Ion Creangă)

Vai, ce albă-i bunicuța,/ Parcă-a nins în păr la ea!

(Gr. Vieru)

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 5

NOȚIUNI DE SINTAXĂ

Prevederi curriculare: unități de conținut

Curs

- ✍ Obiectul de studiu al sintaxei. Propoziția – unitatea comunicativă de bază. Raporturile sintactice dintre cuvinte. Părțile de propoziție

Practice

- ✍ Tipuri de propoziții și criterii de clasificare lor;
- ✍ Părțile principale de propoziție. Subiectul. Tipuri de subiect, mijloace de exprimare;
- ✍ Predicatul. Tipuri de predicat: structură, exprimare;
- ✍ Părțile secundare de propoziție: atributul, mijloace de exprimare;
- ✍ Complementul: tipuri de complemente; exprimarea lor;
- ✍ Analiza sintactică a propoziției; punctuație

Suport teoretic

Concepte-cheie: propoziție, parte de propoziție, raport sintactic, funcție sintactică, termen regent, termen subordonat

Sintaxa/sintaxologia studiază modul în care se combină cuvintele în fluxul vorbirii (în propoziție), tipurile de structuri obținute prin combinarea cuvintelor, stabilește raporturile sintactice dintre cuvinte/propoziții, stabilește și descrie funcțiile pe care le capătă cuvintele în propoziție (numite părți de propoziție).

N.B!

Luate izolat, cuvintele reprezintă unități de limbă cu ajutorul cărora se definesc obiecte, fenomene din realitate. Numai îmbinate între ele, cuvintele capătă proprietate comunicativă: intră în relație cu alte cuvinte formând unități mai mari (propoziții), cu ajutorul cărora oamenii comunică.

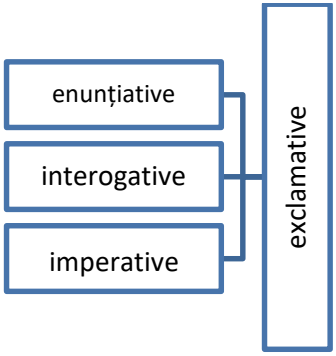
Propoziţia este unitatea sintactică de bază, având un singur predicat, prin care se redă o informație încheiată, și anume:

- se constată ceva;
- se întreabă;
- se exprimă anumite sentimente.

Propoziția este elementul de bază al actului comunicativ.

Criterii de clasificare a propozițiilor

- După **scopul comunicării** și tipul intonațional, propozițiile pot fi:

- ✍ Propoziția enunțiativă – enunță/comunică un fapt din realitate. Este neutră din punct de vedere afectiv. Are o intonație ascendent-descendentă. La sfârșitul ei se pune punct: *Mama pâine albă coace.* (Gr. Vieru)
- ✍ Propoziția interogativă – comunică o întrebare cu scopul de a obține o informație. Cel mai adesea, are o intonație ascendentă. Cuvântul care conține întrebarea este rostit cu tonul cel mai înalt: *Cine vine? Bunica pleacă?* La sfârșit se pune semnul întrebării. În dialog, propozițiile interogative pot apărea eliptice de predicat, fiind reprezentate doar prin cuvântul interogativ: – *Merg mâine la concurs. Tu?*
- ✍ Propoziția imperativă – emite un ordin, o rugăminte, un sfat, un îndemn. Verbul-predicat este la modul imperativ sau la conjunctiv, pers. II, sg./pl. Intonația este descendentă. Când este marcată afectiv, la sfârșit se pune semnul exclamării: *„Trei iezi cucuieți, mamei ușa descuieți!”* (Ion Creangă)
  Rostită cu o intonație neutră, se marchează cu punct: *La copacul lăudat să nu te duci cu sacul mare.*
- ✍ Propoziția exclamativă – un tip de propoziție enunțiativă care conține o nuanță afectivă, determinată de starea emoțională a vorbitorului (admirație, regret, mânie). Tonul afectiv este marcat prin semnul exclamării. Propoziția exclamativă se rostește cu o intonație specifică, vocea urcând spre finalul comunicării, pentru a sublinia emoția. Adesea se identifică prin anumite mărci lexicale:
  - adverbe sau pronume – ce, cum, cât, așa etc: *Cât de frumoasă te-ai gătit, naturo, tu!* Ce bine că ești, ce mirare că sunt! (Nichita Stănescu);
  - *interjecții: Vai, ce alba-i bunicuța! O, ce veste minunată!*

* Propozițiile interogativă și imperativă, nuanțate afectiv, pot deveni și exclamative.

- După **forma verbului-predicat**, propozițiile pot fi:
  - ✍ afirmative – prezintă fenomenele din realitate ca existente: *O zi de vară hrănește un an.*
  - ✍ negative – prezintă fenomenele din realitate ca inexistente. Se identifică formal prin adverbul negativ *nu* care însoțește verbul-predicat: *Cu o rândunică nu se face primăvară.* Sensul negativ poate fi exprimat și prin:
    - intonație;
    - prefixe negative (*in-*, *ne-*);
    - prepoziția *fără*;
    - adverbul *puțin*: *Poți opri gura lumii? Răspunsul tău este incorect. Este puțin posibil să reușești.*

N.B!

Prezența a două semne ale negației într-o propoziție exprimă o afirmație: *Nu este imposibil = este posibil; El nu e dintre aceia care nu știe = El e dintre aceia care știe; El nu este fără/ lipsit de bun-simț = El este cu bun-simț; Nu e puțin să ai un prieten = E mult să ai un prieten.*

- După **structură**, propozițiile pot fi:
  - ✍ simple – alcătuite doar din subiect și predicat (părți principale): *„Mama ne mângâie,/ Soarele luceşte,/ Soarele e unul,/ Mama una este."* (Gr. Vieru)
  - ✍ dezvoltate – conțin și părți secundare (atribut, complement), care se grupează în jurul celor principale determinându-le, dezvoltându-le și completându-le: *„Aricioaica-n umbra florii își grijește ariciorii."* (Gr. Vieru)

 Exersați!

1. Ilustrați fiecare tip de propoziție cu câte un exemplu.
2. Caracterizați propozițiile de mai jos după cele trei criterii.

De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?/ Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu? (M. Eminescu)

– Pui golași, cum stați în cuiburi/ Fără plapumioare ?/– Ne-nvelim cu ale mamei/ Calde aripioare./– Dar când mama nu-i acasă/ Și ploița cerne?/– Ne-nvelim atunci cu frunza/ Ramurii materne./– Dacă n-o să vină mama/ Și-o să cadă frunza?/– Cum să nu mai vină mama?!/ Cum să cadă frunza?! (Gr. Vieru)

Părțile de propoziție. Raporturile sintactice dintre părțile de propoziție

În fluxul vorbirii, cuvintele nu apar izolat, ci în anumite îmbinări, între care există o legătură semantică și gramaticală. Această legătură se face prin forma pe care o iau cuvintele. În cadrul propoziției, îmbinările/cuvintele din care este alcătuită această unitate sintactică îndeplinesc un anumit rol, numit funcție sintactică.

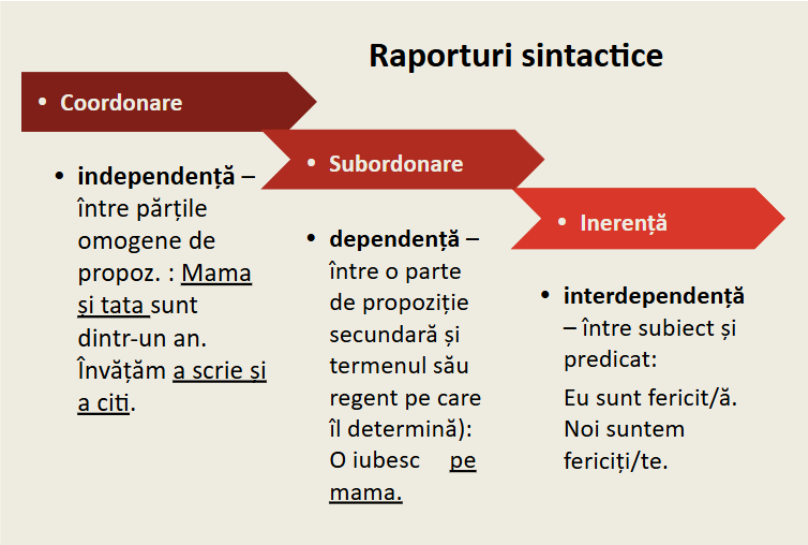
Părțile de propoziție sunt elemente componente ale acesteia, care îndeplinesc anumite funcții sintactice în corelație cu alte elemente ale enunțului, cu care stabilesc raporturi sintactice.

 N.B!

Numărul părților de propoziție nu corespunde totdeauna numărului de cuvinte din enunț. O parte de propoziție poate consta dintr-un cuvânt sau din mai multe cuvinte.

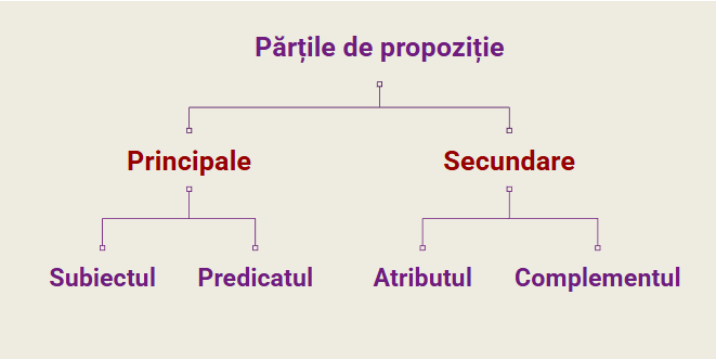
Raporturile sintactice dintre părțile de propoziție:

a. coordonare – raport de independență, ce se stabilește între părțile omogene de propoziție;
b. subordonare – raport de dependență, ce se stabilește între părțile principale și cele secundare: între atribut și cuvântul determinat; între complement și cuvântul determinat;
c. inerență – raport de interdependență, ce se stabilește între subiect și predicat.

Părțile de propoziție se clasifică în:

✓ principale (și obligatorii) – constituie nucleul structural și semantic al propoziției, sunt esențiale pentru realizarea comunicării. *Subiectul* și *predicatul* sunt părțile principale de propoziție.
✓ secundare (facultative) – se grupează în jurul celor principale, determinându-le. Părțile secundare de propoziție sunt *atributul* și *complementul*.

- **Subiectul** este partea principală de propoziție care desemnează obiectul despre care se comunică ceva prin intermediul predicatului. El arată cine face acțiunea *(„Mama ne mângâie,/ Soarele luceşte.”* (Gr. Vieru), cine suferă acțiunea (*Noi suntem mângâiaţi de mama.),* cui i se atribuie o însușire, o calitate (*Mama este unică*.). Subiectul răspunde la întrebările *cine? ce?* și se acordă cu predicatul în număr și persoană (predicatul verbal) sau în număr, persoană și în gen (predicatul nominal). Locul subiectului în propoziție nu este strict determinat. Stă, de obicei, înaintea predicatului – *Mama pâine albă coace.* (Gr. Vieru), dar poate sta și după predicat – *Iese tata la balcon şi mă strigă: „măi Ion!”* (Gr. Vieru).

  După modul de manifestare în structura propoziției, subiectul poate fi:

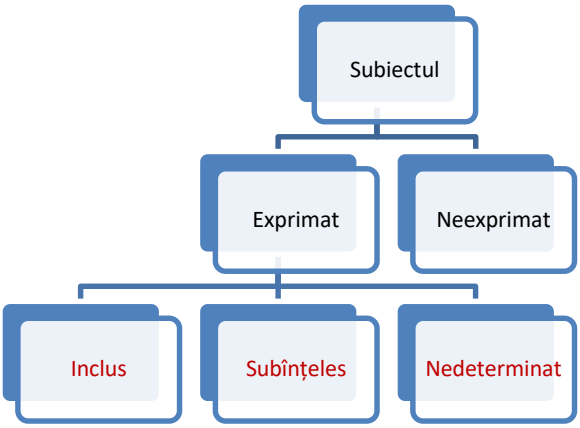
  ✍ *exprimat* – este prezent formal în propoziție, exprimat prin substantiv sau printr-un înlocuitor al acestuia (*Noi suntem români.*)

  ✍ *neexprimat* – nu este prezent formal în propoziție, dar:

  a) poate fi stabilit din propoziția anterioară sau dedus din context (*subiect neexprimat subînțeles*);

b) poate fi stabilit din forma gramaticală a verbului-predicat, care este la pers. I sau II (*subiect neexprimat inclus*);

c) *subiect nedeterminat* – atunci când acțiunea verbului-predicat nu se referă la o persoană anume (*Au anunțat reduceri*. *Au transmis că va ploua. Aici nu se fumează.*) sau când această acțiune poate fi atribuită oricui (*La noi se mănâncă bine. Nu te lua după capul altuia. Să ne aducem aminte.*)

N.B!

Subiectul poate fi confundat cu:

- *complementul direct*, dacă stă după predicatul exprimat prin verb reflexiv: *Se aude un murmur*.
- *numele predicativ,* dacă predicatul este exprimat prin verbul predicativ „a fi”: *În clasă e gălăgie. Afară e vânt puternic.*
- *cu un substantiv la vocativ* care desemnează o adresare, dacă predicatul este exprimat printr-un verb la modul imperativ, urmat de substantivul în vocativ: *Ieși, soare, ieși! Ieși (tu.)*

Exprimarea subiectului

- ✍ Substantiv la cazul nominativ: *Ochii sunt oglinda sufletului*.
- ✍ Pronume (de orice tip) la cazul nominativ: *El vine, se înalță, în cercuri line zboară*. (V. Alecsandri)
- ✍ Numeral: *Al doilea a răspuns.*
- ✍ Orice cuvânt substantivizat: *Pe este prepoziție. Acolo este adverb.*
- ✍ Verb la infinitiv, la gerunziu ori la supin: *A ierta e ușor, a uita e greu. Se aude tunând. E greu de făcut.*

Exersați!

Ilustrați exprimarea subiectului prin alte exemple, selectate din literatură.

- **Predicatul** este partea principală de propoziție care spune ceva despre subiect, arătând *ce face subiectul, cum este subiectul, ce sau cine este subiectul* (la aceste întrebări răspund diferite tipuri de predicat): *Mama (ce face?) ne mângâie. Mama (cum este?) este frumoasă. Mama (ce este?) este o comoară*. Predicatul este elementul de bază al comunicării, nucleul unei propoziții, de aceea după numărul de predicate se stabilește numărul de propoziții într-un enunț. În funcție de exprimarea sa (prin verb sau nume), predicatul este de două tipuri:

✓ *Predicat verbal* – atribuie subiectului o acțiune/o stare. Răspunde la întrebările *ce face subiectul? ce se spune despre subiect?* Poate fi exprimat prin:

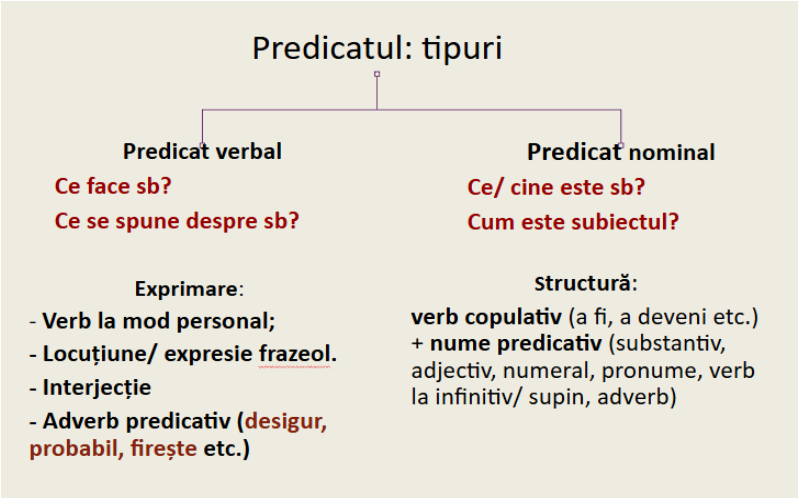
- ✍ verb la mod personal: *Pe ramul verde tace o pasăre măiastră.* (Gr. Vieru)

- ✍ expresii frazeologice/locuțiuni: *Copilul a luat-o la sănătoasa.*
- ✍ interjecție: *Pupăza zbrrr! pe o dugheană.*
- ✍ adverb predicativ: *Desigur că am învățat. Bineînțeles că ne vom întâlni.*

✓ *Predicat nominal* arată o caracteristică a subiectului și răspunde la una dintre întrebările: *cum este subiectul? ce/cine este subiectul?: „Limba noastră-i o comoară."* (A.Mateevici); „*Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim.*" (Gh. Sion). Este alcătuit dintr-un verb copulativ, la orice mod și timp, și un nume predicativ.

Structura și exprimarea predicatului nominal

Verbul copulativ leagă numele predicativ de subiect, cu care se acordă în număr și persoană.	*Numele predicativ* este elementul de bază al P.N., ce caracterizează subiectul. Se acordă cu subiectul în gen și număr.
Verbe copulative: *a fi, a părea, a însemna, a rămâne, a deveni, a ajunge, a se face, a ieși.* *Prietena mea este studentă; Prietena mea este frumoasă; Prietena mea pare frumoasă; Prietena mea a devenit studentă; Prietena mea s-a făcut învățătoare; Prietena mea va ieși învățătoare* etc.	Exprimarea numelui predicativ: ✓ substantiv: - c. N. *Limba noastră-i o comoară.* - c. A. *Iarba este de mătase.* - c. G. *Cartea este a elevului.* ✓ adjectiv: *Cerul pare senin.* ✓ numeral: *Soarele e unu.* ✓ pronume: *Moldova nu este a mea, nu este a voastră…* (B.Șt.-Delavrancea), ✓ adverb: *E ușor a spune.* ✓ verb la infinitiv sau la supin: *Datoria ta este de a învăța. Ei sunt de invidiat.*

Exersați!

- Alcătuiți câte o propoziție interogativă simplă cu fiecare tip de predicat,
- Dezvoltați propozițiile alcătuite.

- **Atributul** este partea secundară de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al substantivului (pronume, numeral), indicând caracteristici/ însușiri ale acestuia. Răspunde la întrebările: *care? ce fel de ? cât? al cui?*

Clasificarea atributului se face după următoarele criterii:

✓ legătura cu termenul determinat:
  - ✍ atribut acordat (în gen, număr, caz): *limba română, elev silitor, prima învățătoare*
  - ✍ atribut neacordat: *apă de izvor, fata babei, ochii tăi.*

✓ partea de vorbire prin care este exprimat:
  - ✍ atribut adjectival (acordat): *cer senin, floare albastră;*

- ✍ atribut substantival: *față de masă, carte de lectură;*
- ✍ atribut pronominal: *vorbele lui, casa altuia;*
- ✍ atribut verbal: *dorința de a cunoaște, fier de călcat;*
- ✍ atribut adverbial: *drumul până acasă, puterea de sus, ziua de ieri.*

- **Complementul** este partea secundară de propoziție care determină un verb (*scrie frumos, citește o carte*), o interjecție (*vai de el, hai cu mine*), un adjectiv (*tare de fire, recunoscător școlii*), un adverb (*departe de casă, înainte de război*), completând semantic termenul determinat.

Tipuri de complemente:

- ✍ complemente *necircumstanțiale* (direct, indirect);
- ✍ complemente *circumstanțiale* (de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, condițional, concesiv, consecutiv)

Complementul – parte secundară

Determină un verb (interjecție, adjectiv)

- **Direct** – determină un verb tranzitiv (pe cine? ce?)
- **Indirect** – det. verb, interj., adjectiv, adverb (cu cine/ ce? pentru cine/ ce? despre cine/ce? cui?)
- **Circumstanțial** (loc, timp, mod, cauză, scop): unde? când? cum? din ce cauză? cu ce scop?

Complementul direct determină un verb tranzitiv desemnând obiectul asupra căruia se exercită acțiunea. Se identifică prin întrebările pe cine/ce?: *o văd în vis pe mama; citesc o carte, îmi iubesc părinții.*

Exprimarea complementului direct:

- ✍ substantiv (Ac.): *Învăț o poezie.*
- ✍ pronume: *Te-am așteptat*.
- ✍ numeral: *Îi văd pe amândoi.*
- ✍ verb la infinitiv, la gerunziu: *Învăț a desena; Pot citi. Aud tunând.*

Complementul indirect determină un verb, o interjecție, un adjectiv, un adverb, desemnând obiectul căruia i se atribuie sau i se adresează o acțiune, o însușire sau o caracteristică. Răspunde la *întrebările cui/ cu cine/ cu ce/ despre cine/ despre ce/ pentru cine/ de cine/de ce*?

Exprimarea complementului indirect:

- ✍ substantiv: *Este amabil cu colegii; Mulțumesc prietenilor; Vorbim despre prieteni.*
- ✍ pronume: *Este amabil cu noi; Mulțumesc tuturora; Vorbim despre aceasta.*
- ✍ numeral: *Este amabil cu amândoi; Mulțumesc celor trei; Vorbim despre cei cinci.*
- ✍ adjectiv: *Din bun s-a făcut rău; Din verde a devenit galben*.
- ✍ verb la infinitiv: *S-a obișnuit a lucra; Nu se satură de a-l privi.*

Complementul circumstanțial indică diferite circumstanțe/ împrejurări în care se desfășoară acțiunea (locul, timpul, modul, cauza, scopul, condiția etc.).

Exprimarea complementului circumstanțial:

- ✍ adverb: *Învață bine;*
- ✍ substantiv: *Râde cu poftă;*

- ✍ verb la moduri nepersonale: infinitiv – *Citește pentru a se informa;* gerunziu – *Merge săltând*, participiu – *Întors acasă*, *s-a simțit foarte fericit*.

 Exersați!

Subliniați corespunzător fiecare parte de propoziție din text:

Limba noastră-i o comoară în adâncuri înfundată. (A. Mateevici)

Bibliografie recomandată

1. Avram M. *Gramatica pentru toți*. Bucureşti: Humanitas, 2001.
2. Bărbuță I., Cicală A., Constantinovici E. *Gramatica uzuală a limbii române*. Chișinău: Litera, 2000.
3. Bărbuță, I. *Limba română prin exerciții*. Chișinău, 2009.
4. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM 3). București: Univers Enciclopedic Gold, 2021. ISBN 978-606-704-935-0
5. Ghiță Iu. *Sinteze și exerciții lexicale, lingvistice și stilistice*. București: EDP, 1995.
6. *Gramatica academică a limbii române* (GALR). București, 2005.
7. Toma, I. *Lexicologia limbii române*. București, 2000. ISBN: 973-575-419-3
8. *Vocabularul limbii române*. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Vocabularul_limbii_române
9. Glosar de lingvistică. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Glosar_de_lingvistic%C4%83

---

10. Vîlcu, M. Probleme de pronunțare în cazul unor unități fonetice. În: *Limba română*, 2016, nr.1, p. 174-178. ISSN 0235-9111 https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3304
11. Vîlcu, M. Valorificarea dictării în imagini la lecțiile de limba și literatura română. În: *Știință și educație: noi abordări și perspectiv*e. Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale. 24-25 martie. Seria XXV. Volumul III, pp. 26-29. ISBN 978-9975-46-787-2. Chișinău, 2023 http://dir.upsc.md:8080/xmlui/123456789/5407
12. Vîlcu M. Strategii de optimizare a procesului de predare-învățare a elementelor de fonetică în clasele de gimnaziu. În: Știință și educație: noi abordări și perspective. Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale, 21-22 martie 2024. Seria 26, Volumul 3. Chişinău: [S.n.], 2024, pp. 17-22. ISBN 978-9975-46-946-3 http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/6618/Conf-UPSC-21-22-03-2024-V3.pdf?sequence=3&isAllowed=y
13. Vîlcu, M. Strategii de formare a competenței de delimitare a valorii predicative/nepredicative a verbelor în limba română. În: *Limba*

română, 2017, nr. 5-6, pp. 106-110, ISSN 0235-9111 https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3444

&&&&&&&&&&&&&&&&

Lecții online elaborate în cadrul proiectului *Educație online*

1) *Cuvântul și contextul. Formarea cuvintelor cu afixe și afixoide.* Disponibil: https://www.educatieonline.md/Class?11#9
2) *Expresii autohtone, expresii internaționale*. https://www.educatieonline.md/details?762cdb0fa2004bd58332a6748bc8ccbf
3) *Constituirea expresiilor frazeologice*. https://www.educatieonline.md/details?afd11f867c454fe7a691e9ddfd7d0008
4) *Ortografia împrumuturilor.* https://www.educatieonline.md/details?14f73aaeb10d4fe2bc82153def9df033
5) *Lexic și lexicografie terminologică*. https://www.educatieonline.md/details?0a4701bc046544f6b5d7044b12353e51
6) *Abrevierea unităților de măsură.* https://www.educatieonline.md/details?8f9f3fac32604f0da45bc4cf3cf96309
7) *Limba națională și limba literară.* https://www.educatieonline.md/details?4d3054796c174adea7d4b41b35496290
8) *Originea limbii române.* https://www.educatieonline.md/details?c02f4c2681be4ec38102fcd0f3ca9482

Anexe

Anexa 1

Punctuația în limba română

Punctuaţia – un sistem de semne convenţionale menite de a marca grafic modificările de intonaţie în procesul rostirii unui enunţ și de a despărţi unităţile sintactice după raporturile stabilite între părţile de propoziţie, propoziţii şi fraze.

Semnele de punctuaţie contribuie la păstrarea/descifrarea corectă a sensului frazei, transmit stările afective și intenţiile emițătorului[37]. Semnele de punctuație au rolul de a despărţi unităţile sintactice conform raporturilor stabilite între părţile de propoziţie, propoziţii/ fraze[38]. Punctuația limbii române este, într-o anumită măsură, liberă (redă intențiile și stările emițătorului), dar este influențată și de factori formal-gramaticali, vizați de normele de punctuație.

Semnele de punctuație nu se pun la întâmplare, ci conform regulilor în vigoare. Un semn de punctuaţie poate schimba aspectul formal-gramatical şi semantico-intonaţional al enunțului, modificând chiar funcţia sintactică sau valoarea gramaticală a cuvântului.

„Punctuaţia ne face să ne înţelegem şi să ne facem înţeleşi în scrierile noastre”, afirma I.H. Rădulescu. Nerespectarea punctuaţiei duce la realizarea parţială a intenţiilor textului, la modificarea sensului, la alterarea lui.

Semnele de punctuaţie folosite în limba română sunt:

---

[37] În scopul accentuării unei idei, autorul poate evidenția/izola orice cuvânt/secvență, atribuindu-i rol stilistic: *A rezolvat, greșit, exercițiul.*

[38] Folosirea corectă a semnelor de punctuație implică cunoașterea gramaticii, în special a sintaxei.

- punctul **.**
- semnul întrebării **?**
- semnul exclamării **!**
- punctele de suspensie **…**
- două-puncte **:**
- virgula **,**
- linia de pauza **–**
- linia de dialog **—**
- punctul-şi-virgula **;**
- parantezele rotunde/drepte **( ), [ ]**
- ghilimelele **„”**
- bara oblică **/**

N.B!

Chiar dacă punctuația pare să aibă caracter universal (aceleași semne de punctuație se utilizează în toate limbile moderne), regulile de folosire a semnelor de punctuație diferă de la o limbă la alta, în funcție de principiile care stau la baza sistemului punctuațional al unei limbi.

Punctuația limbii române este, într-o anumită măsură, liberă (redă intențiile și stările emițătorului), dar este influențată și de factori formal-gramaticali, vizați de normele de punctuație.

Reguli de utilizare a semnelor de punctuație

Punctul (.)

- La sfârşitul propozițiilor enunțiative și interogative indirecte: *Vrabia mălai visează. Te întreb când şi cu ce pleci.*
- După propozițiile imperative cu o intonaţie neutră, ascendent-descendentă: *De-acum du-te pe apa sâmbetei.*
- În enunțuri segmentate, punctul poate despărți cuvinte, îmbinări, propoziţii: *Verbul lui Liviu Damian e rădăcinos ca stejarul. Limpede ca izvorul. Greu ca bulgărul de ţărână. Tremurător ca frunza. Îngândurat ca dealul.* (Gr. Vieru)
-

N.B!

Punctul nu se foloseşte:

- după titluri (de cărţi, de opere, de capitole etc.): *Dictare; Temă pentru vacanţă; Introducere; Legământ;*
- după parantezele rotunde în care a fost inclus numele autorului citat: *Mamă, tu eşti Patria mea!* (Gr. Vieru);
- după numele semnatarului în textele de corespondenţă, după expresiile de rămas-bun: *Cu respect, Ion Rotaru*

Semnul interogării (?)

- la sfârșitul propozițiilor interogative: *Ce se ară cu lacrima?*;
- după propoziţiile interogative retorice: *Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* (M. Eminescu);
  * Dacă întrebarea retorică e marcată şi de mirarea sau indignarea vorbitorului, semnul întrebării este urmat de semnul exclamării: *Ce-ai face tu şi cum ar fi/ De-ai avea copii şi-ar muri?!* (Gr. Vieru);
- după o propoziție care exprimă îndoiala: *Însă iedul cel mare se dădu după uşă şi – să tragă, să nu tragă?* (I. Creangă);
- după titluri care conţin o întrebare: *E o linişte iubirea?* (Gr. Vieru)*; De ce nu-mi vii?* (M. Eminescu)

Semnul exclamării (!)

- după propozițiile exclamative, imperative (marcate afectiv): *Ce frumos mai cântă cucul! Vino mai repede! Să trăiți, să înfloriţi!;*
- după adresările rostite cu intonaţie ascendentă: *Copii! nu faceți gălăgie!;*
- după interjecţii verbale*: Atunci pupăza zbrrr! pe o dugheană*.; *Hai, hai!.. hai, hai!.. în zori de ziuă ajung la palat.* (I. Creangă)

Linia de pauză (–) echivalează cu virgula

- în construcţiile eliptice, pentru a marca lipsa predicatului sau a verbului copulativ (se poate utiliza şi virgula): *Dintr-o prună creşte-un prun, din alună – un alun.* (C. Dragomir)
- marchează echivalența dintre două realități:

  Toamnă – șoaptă de doină-doiniță,
  Toamnă – strugure de chihlimbar,
  Toamnă – floare de dumitriță,
  Surâs de copil, povață de-abecedar. (D. Matcovschi)

- semnalează o completare, o explicație/o precizare: *„Și norii albi, și crinii suavi, și balta clară / Și sufletul – curatul argint de-odinioară…”* (A. Macedonski).

Două-puncte (:)

- marchează vorbirea directă: *Cucu-ntreabă: „Unde-i sora viselor mele de vară?”* (M. Eminescu);
- precedă o enumerare care este anunțată de cuvinte speciale, zise generalizatoare (*anume, astfel, ca, de exemplu, iată, de-o vorbă, bunăoară): Avem <u>de toate</u>: păduri, văi, dealuri*; *Varietatea vegetației este legată de mai mulți factori <u>și anume:</u> relief, climă, așezare geografică.*
- anunță o precizare/o explicație: *Melancolie: dulce melodie.* (Gr. Vieru); *Acum capetele începuseră a se înfierbânta: vinul îşi făcea lucrarea.* (C. Negruzzi)
  În titluri, semnalează o precizare sau o îngustare a temei: *Mihai Eminescu: viața și activitatea*
- marchează o propoziţie care anunţă un aforism sau un citat: *Vorba poetului: „Sunt iarbă…”*; se pune după expresii introductive ca: *vorba cântecului, vorba ceea,* urmate de

proverbe, zicători, aforisme: *Vorba ceea: „Apără-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă apăr singur”;*

- desparte propoziții subordonate juxtapuse – poate fi înlocuit cu o conjuncție: *Știu:* (că) *cândva, la miez de noapte ori la răsărit de soare…*(Gr. Vieru); *Recunosc: mi-i frică și nu-mi place să zbor cu avionul.* (Gr. Vieru);

Punctele de suspensie (...)

- marchează o omisiune: *Mu! La vale pe toloacă. Cine ne dă lapte?...; Zum-zum-zum! toată grădina. Cine dă miere*?...

(Gr. Vieru)

- în unele titluri de poezii care reprezintă începutul primului vers: *S-a dus amorul…; Și dacă…; Somnoroase păsărele…;*
- marchează o pauză afectivă, mai îndelungată. Sugerează stări emoționale: de nedumerire, regret, îndoială, dezamăgire, durere, îngândurare, disperare, suspendare, derutare, suferință etc.: *Dar nu vine... Singuratic/ În zadar suspin și sufăr.* (M. Eminescu); *Nu mai e măicuța.../ Frunzele cobor, / Singurei copiii/ Nu mai pot de dor.* (Gr. Vieru)

Punctul-și-virgula (;) marchează o pauză mai pronunțată între două structuri sintactice independente care ar putea fi despărțite prin punct. Poate fi substituit fie cu punct, fie cu virgulă):

- separă două propoziții sau grupuri de propoziții care ar putea constitui enunțuri aparte: *Era cerul de o frumusețe nespusă; ceasul era târziu; vorbele baciului erau de o gravitate profetică.* (D. Zamfirescu)
- desparte grupuri de părți omogene: *Era cu fruntea lată și senină; cu ochii mari, negri ca murele; cu obrajii rumeni ca doi bujori.* (I. Creangă)

Parantezele rotunde ( ) marchează un adaos în interiorul unei propoziţii sau al unei fraze:

- cuprind o explicaţie, o precizare ori un amănunt care întregesc propoziţia sau fraza (un cuvânt, un grup de cuvinte, o propoziţie) – au aceeași funcţie ca linia de pauză sau virgulă: … *Răspunde câinele, din coadă dând încet (Acesta între câini e semnul de respect).* (A. Donici)
- izolează cuvintele sau propoziţiile care exprimă atitudinea vorbitorului faţă de cele spuse înainte (apoziţiile): *Fratele cel sărac (Sărac să fie de păcate!) tot avea şi el o pereche de boi.* (Ion Creangă)
- includ numele autorului unei opere: *„În aceeași limbă toată lumea plânge…”* (Gr. Vieru)

Parantezele drepte [ ]:

- Indică omiterea unui fragment dintr-un text, marcată de punctele de suspensie: […]
- Includ referințele bibliografice în textele științifice: [7, p. 57]

N.B!
Între paranteze și textul inclus nu se lasă spațiu.

Gilimelele/semnele citării **(„ ”)**

- Marchează un citat: citarea cuvintelor altcuiva, reproduse întocmai după cum au fost spuse: *Grigore Vieru afirma: „O poezie trebuie să fie multă”.*
- Marchează folosirea ironică sau cu un alt sens a unui cuvânt sau a unei expresii: *ADN-ul este „rețeta” necesară sintezei de proteine.*
- Marchează titlul unei opere: *povestea „Punguța cu doi bani”, de Ion Creangă*

***Ghilimelele franțuzești** « » sunt întrebuințate în cazul folosirii unui citat în interiorul altui citat: *Mediafax relatează: „Publicul a scandat «bravo» până ce soprana a ieșit de pe scenă”.*

N.B!

- În limba română, ghilimelele se deschid jos, singura formă admisă fiind **„...”**.
- Între ghilimele – atât cele românești cât și cele franțuzești– și textul inclus nu se lasă spațiu.

Virgula (,) – regulile de utilizare în limba română se bazează pe criterii sintactice, virgula având rolul de a delimita grafic anumite părți de propoziție sau propoziții în cadrul frazei, pe baza raporturilor dintre ele.

Cazuri de utilizare a virgulei în propoziție

Virgula delimitează:

- părți de propoziție multiple/omogene (subiecte, nume predicative, complemente, atribute – elemente ale unei enumerări – care nu sunt legate prin conjuncțiile copulative *și, sau, ori*).
  Exemplu: Am cumpărat mere, pere, prune și nuci.
- apozițiile: (explicația, precizarea)
  Exemplu: Cristina, prietena mea, mâine pleacă în excursie.
- cuvintele de adresare:
  Exemplu: Tu, iarbă, tot ai mamă? (Grigore Vieru)
- interjecțiile:
  Exemplu: O, ești frumos, cum numa-n vis/Un înger se arată. (Mihai Eminescu)

- cuvintele/construcțiile/propozițiile incidente:
  Exemplu: După părerea mea, nu este o situație dificilă. El, firește, va veni mâine.
- gerunziul/construcțiile gerunziale, participiul/ construcțiile participiale, aflate în fața verbului-predicat:
  Exemplu: Iubind în taină, am păstrat tăcere. (M. Eminescu)

Cazuri de utilizare a virgulei în frază

Virgula desparte, în general, propozițiile subordonate de regentele lor, în funcție de tipul subordonatei și de topica din frază.

În frază, virgula izolează:

- propozițiile subordonate de cauză, concesive, consecutive, condiționale – în orice poziție față de regentă – legate cu conjuncțiile *deoarece, fiindcă, întrucât, deși, cu toate că, încât, dacă*:
  Exemplu: Nu merg, deoarece sunt obosit. Mi-am luat umbrela, deși nu plouă.
- propozițiile coordonate adversative și concluzive, legate cu conjuncțiile coordonatoare adversative *dar, însă, ci, ba*, concluzive *deci, prin urmare, așadar*:
  Exemplu: L-am așteptat, dar/însă n-a venit.
- propozițiile coordonate copulative, disjunctive legate repetat cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare:
  Exemplu: Ori iarba nu-ți place, ori ești bolnăvioară...
- propozițiile subordonate circumstanțiale de loc, timp, scop, mod aflate înaintea regentei:
  Exemplu: Când se luminează afară, plec. Cum îți vei așterne, așa vei dormi. Unde joacă moldovenii, acolo pământul geme.

- propozițiile subordonate directe, indirecte, aflate înaintea regentei:
  Exemplu: Pentru cine o cunoaște, toate-s vechi și nouă toate. (M. Eminescu)
- conjuncția *așadar* și locuțiunea conjuncțională *prin urmare,* așezate în interiorul unei propoziții se iau între virgule:
  Exemplu: Sâmbătă, așadar, plecăm la bunici. Trebuie, prin urmare, să ne pregătim.
- adverbele de afirmație și de negație, când acestea sunt echivalente ale unei propoziții:
  Exemplu: Da, îmi recunosc greșeala. Nu, n-am reușit să rezolv problema.

Cazuri în care NU se folosește virgula:

- **între subiect și predicat:**
  Incorect: Elevii, au scris tema.
- **între elementele unei enumerări legate prin și, sau, ori** (dacă acestea nu se repetă).
  Exemplu: Am cumpărat mere și pere, și prune.
- **la cuvintele incidente *însă, deci* și *totuși***:
  Exemplu: Vreau totuși să ții cont de sfatul meu. M-a mirat însă atitudinea ta.

Anexa 2

Majuscula

Majuscula transmite o informație în plus față de litera mică, și anume:

- ✍ marchează o diferenţiere lexicală – de natura literei depinde sensul cuvântului: *renaştere* – reînviere, *Renaştere* – perioadă istorică;
- ✍ marchează diferenţierea morfologică dintre cuvinte – deosebeşte substantivele proprii de cele comune: *vulcan* – ridicătură a reliefului, *Vulcan* – zeu al focului, *Iosif Vulcan* – redactorul revistei „Familia”;
- ✍ are rol stilistic – este procedeu de evidenţiere a unui cuvânt, de exprimare a unei reacţii afective. Cuvântului scris cu majusculă i se atribuie o semnificaţie specială: *M-am întâlnit cu Iarna la Predeal.* (Ion Minulescu)

Reguli de utilizare a majusculei

- **Se scrie cu majusculă:**
  - primul cuvânt din textul unei cereri, scrisori:

    Dragă mamă,

    Îți scriu să te anunț că în curând termin sesiunea.
  - denumirile evenimentelor istorice: *Unirea, Comuna;*
  - denumirile instituţiilor, organizațiilor: *Senatul, Guvernul;*
  - denumirile sărbătorilor calendaristice, religioase: *Ajunul, Moşii;*
  - simbolurile punctelor cardinale şi ale elementelor chimice, fizice, matematice *N, S, E , V, Ag, H, O, A, S, V, P* (fără punct).

Majuscula în formaţii cu mai mulţi termeni

- **Se scriu cu iniţială majusculă la toţi termenii:**
  - numele de persoane şi de personaje literare: *Mihai Viteazul, Vlad Ţepeş;*

    N.B! Se scriu cu majusculă şi cu cratimă:

    * numele de personaje din basme: *Peneş-Curcanul, Rilă-Iepurilă, Albă-ca-Zăpada;*
    * numele proprii în care al II-lea termen indică ocupaţia, rangul: *Ali-Paşa, Ştefan-Vodă, Aleodor-Impărat;*
    * numele de aştri, constelaţii: *Ursa-Mare, Cloşca-cu-Pui*

      ! *Steaua Polară*
  - denumirile evenimentelor, sărbătorilor, inclusiv congrese, conferinţe: *Podul de Flori, Schimbarea la Faţă, Congresul Internaţional al Lingviştilor;*
  - numele ordinelor şi medaliilor, titlurile onorifice: *Ordinul Republicii, Artist al Poporului;*
  - denumirile geografice şi teritorial-administrative: *Orientul Mijlociu, America de Sud;*

    N.B! Termenii generici *deal, vale, lac, munte, insulă, mare, alee, ţară* etc. intră în denumirea geografică şi se scriu cu majusculă dacă sunt urmaţi de:

    ✓ un adjectiv: *Dumbrava Roşie, Munţii Apuseni;*

    ✓ un substantiv la cazul genitiv: *Valea Prahovei, Insula Şerpilor;*

    ✓ substantiv cu prepoziție: *Balta fără Fund, Câmpia de Vest.*

    ***** Dacă aceşti termeni sunt urmaţi de un substantiv la cazul nominativ, se vor scrie cu literă mică: *râul Nistru, munţii Himalaya;*

***** Dacă aceşti termeni sunt aşezaţi după un substantiv la nominativ, se scriu cu majusculă şi cu cratimă: *Broşteni-Deal, Feteşti-Sat;*

***** Toponimele alcătuite din două substantive cu forma de nominativ se scriu cu majusculă şi cu cratimă: *Ştefan-Vodă, Eforie-Sud, Târgu-Neamţ*

! *Alba Iulia, Târgu Mureş, Târgu Jiu, Târgu Ocna;*

- denumirile de organizaţii, instituţii, întreprinderi: *Societatea pe Acţiuni „Floare-Carpet", Uniunea Artiştilor Plastici;*
- formulele de politeţe de tipul: *Alteţa Sa, Excelenţa Voastră;*
- numele edificiilor şi monumentelor: *Memorialul Gloriei Militare;*

- **Se scriu cu majusculă doar la primul termen:**
  - titluri de publicaţii periodice, de opere literare, ştiinţifice: *Convorbiri literare, Ziarul de gardă;*
  - denumirile documentelor oficiale, naţionale, internaţionale: *Legea învăţământului, Decretul păcii;*
- **Se scriu cu literă mică:**
  - substantivele comune care denumesc lunile anului, discipline de studiu, popoare, zilele săptămânii;
  - numele titlurilor ştiinţifice şi onorifice: *academician(ă), doctor honoris causa, doctor în ştiinţe, membru corespondent al Academiei, membru de onoare;*
  - denumirile funcţiilor de stat, militare, religioase: *preşedinte, consul, voievod* etc.;
  - numele punctelor cardinale: *nord, sud;*
  - pronumele de politeţe: *domnia-sa* „dumnealui", *dumneata;*

  ***** În corespondenţa oficială, în acte, cereri etc., pronumele de politeţe se pot scrie cu literă mare.

Anexa 3

Subiecte pentru evaluarea finală

- ✍ Sistemul fonetic al limbii române. Vocale, consoane, diftongi, triftongi;
- ✍ Raportul literă-sunet. Litere ce reprezintă mai multe sunete. Litere cu valori fonetice diferite. Sunete-tip fără litere corespunzătoare;
- ✍ Silaba, silabația. Reguli de despărțire a cuvintelor în silabe;
- ✍ Lexicul/ vocabularul. Structura vocabularului limbii române. Criterii de clasificare și clase de cuvinte. Fondul lexical principal. Masa vocabularului. Arhaisme. Neologisme. Termeni științifici și tehnici. Regionalisme. Cuvinte de argou și de jargon. Cuvinte împrumutate, cuvinte formate pe teren propriu;
- ✍ Cuvântul: definiție. Sensul lexical al cuvântului. Cuvinte monosemantice și cuvinte polisemantice. Tipuri de sens: sens propriu, sens figurat;
- ✍ Relațiile dintre cuvinte și categoriile semantice. Sinonimia. Antonimia. Omonimia. Paronimia;
- ✍ Structura morfologică a cuvântului. Rădăcina. Prefixul. Sufixul. Tema lexicală. Familia lexicală;
- ✍ Îmbogățirea vocabularului. Formarea cuvintelor. Procedee de formare a cuvintelor. Derivarea. Formații parasintetice. Compunerea. Conversiunea. Abrevierea. Calchierea;
- ✍ Substantivul. Caracterizare generală (definiție, categorii gramaticale; clasificarea lexico-semantică a substantivelor: comune, proprii, concrete, abstracte; animate, inanimate; clasificarea după formă: simple și compuse). Funcții sintactice. Ortografie;

- ✍ Adjectivul. Caracterizare generală (definiție, categorii gramaticale; clasificarea lexico-semantică: calificative, relative, pronominale; clasificarea după formă: simple și compuse; adjective variabile – invariabile). Funcții sintactice. Ortografie;
- ✍ Numeralul. Definiție, clasificare, valori morfologice. Categoriile gramaticale ale numeralului. Ortografia numeralelor. Declinarea. Funcțiile sintactice ale numeralelor;
- ✍ Pronumele. Definiție. Noțiuni generale. Clasificări ale pronumelor. Pronumele personale. Categoriile gramaticale ale pronumelor personale. Forme accentuate și neaccentuate. Ortografie. Funcții sintactice;
- ✍ Verbul. Definiție. Clasificări (după conjugare, după predicativitate; după categoria persoanei, verbe tranzitive – intranzitive). Categoriile gramaticale. Funcții sintactice;
- ✍ Interjecția. Definiție, clasificare. Funcții sintactice, punctuație;
- ✍ Propoziția. Definiție. Tipuri de propoziții (după scopul comunicării, după structură, după forma verbului predicat). Părțile de propoziție. Raporturile sintactice dintre părțile de propoziție;
- ✍ Subiectul. Definiție. Clasificare. Exprimarea subiectului;
- ✍ Predicatul. Definiție. Predicatul verbal. Predicatul nominal. Exprimarea. Acordul subiectului cu predicatul;
- ✍ Atributul. Noțiuni generale. Clasificare. Exprimare;
- ✍ Complementul. Noțiuni generale. Clasificare. Exprimare.

***Notă**: În baza acestor subiecte teoretice, vor fi propuse și sarcini practice.